William Godwin

ANARŞİZMİN FELSEFİ TEMELLERİ

Çeviren: Deniz Uludağ

DOĞUBATI

William Godwin

Anarşizmin Felsefi Temelleri

Çeviren: Deniz Uludağ

DOĞUBATI

© Tüm hakları Doğu Batı Yayınları'na aittir.

Özgün Metin
The Collected Writings of William Godwin

İngilizceden Çeviren
Deniz Uludağ

Yayına Hazırlayan
Taşkın Takış

Kapak Tasarımı
Harun Ak

Baskı
Tarcan Matbaacılık
Kasım 2020

Doğu Batı Yayınları
Kültür Mah. Becerikli Sok.
No: 20/5 Kızılay/Ankara
Tel: 0 (312) 425 68 64 - 425 68 65

www.dogubati.com

ISBN: 978-625-7030-40-3 / Sertifika No: 48847

Doğu Batı Yayınları-288 Felsefe-78

Kapak Resmi: Pieter Bruegel, *Asi Meleklerin Düşüşü*, 1562.

William Godwin (3 Mart 1756-7 Nisan 1836)

Gazetecilik, siyaset felsefesi ve edebiyat gibi alanlarda çalışmaları olan Godwin, 3 Mart 1756'da İngiltere'de Wisbech, Isle of Ely, Cambridgeshire'da dünyaya geldi. Liberal bir eğitim alan Godwin, Locke'un felsefesinden, Newton'ın biliminden, Hutcheson'ın etiğinden ve Rousseau'nun özgürlük anlayışından etkilendi; yazılarında özgürlük, ateizm ve anarşiye vurgu yapan Godwin, insanların özgür doğduğuna, toplumun ve kurumların bu çerçeve içerisinde şekillenmesi gerektiğine inandı. Bu doğrultuda özgürlükçü-liberter düşünceye büyük katkılar sunarak siyaset felsefesinde büyük bir etki yarattı. Üretken bir yazar olan Godwin, elliden fazla edebî ve kuramsal eser ortaya koydu. *An Enquiry Concerning Political Justice, and its influence on Genereal Virtue and Happiness* (Politik Adalet Üzerine Bir İnceleme ve Bunun Genel Erdem ve Mutluluk Üzerindeki Etkisi) çalışması yaşadığı dönemde büyük bir yankı uyandırdı. Britanya işçi hareketinde önemli bir etkisi olan Godwin, 19. yüzyılda anarşist ve komünist düşünce üzerindeki etkisini yitirdi. Aynı yüzyılın sonlarında Britanya'daki toplumsal ve siyasi atmosferden ötürü ünü giderek azaldı.

Godwin, günümüzde ilk kadın hakları savunucusu olarak gösterilen Mary Wollstonecraft'la evlendi. Modern dönemin "ilk feministi" ile "ilk anarşisti"nin birlikteliğinden –Frankenstein romanının yazarı olarak bilinen– Mary dünyaya geldi. Kızı Mary'nin doğumundan çok kısa bir süre sonra Mary Wollstonecraft'ın hayatını kaybetmesi Godwin'i derinden sarstı. Çalışmalarına ara verdi. Birkaç sene sonra Mary Jane Clairmont'la evlenen Godwin maddi zorluklar yaşadı, kitapçılık ve yayıncılık yaptı. İlerleyen yıllarda yazmaya ve üretmeye yeniden ağırlık veren Godwin 7 Nisan 1836'da öldü.

Deniz Uludağ

Çevirmen, müzisyen. 1988 yılında Bursa'da doğdu. 2013 yılında İzmir Ekonomi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nden mezun oldu. Çevirdiği kitaplardan bazıları şunlardır: *Bilimsel Bir Kültür Teorisi* (Bronislaw Malinowski), *Eski Çin'de Dinler*, (Herbert Allen Giles), Antropoloji ve Modern Yaşam (Franz Boas), *Ateşin Kökenine Dair Mitler* (James George Frazer) ve *Psikolojinin Felsefi Tarihi* (Daniel N. Robinson).

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü 11

I. İnsan Felsefesi 21
1. Zorunluluk ve Özgür İrade 21
2. Dış Koşulların İnsan Üzerindeki Etkisi 23
3. İnsanın Düşünceleri ve Bunların İradi Eylemler Üzerindeki Etkileri 24
4. Eşitlik 26
5. Birey ve Toplum 28
6. Mükemmel İnsan 30

II. Etik 33
1. Ahlâklılık 33
2. Erdem 34
3. Adalet 35
4. Özsevgi ve İyilik 38
5. Özsaygı ve Hoşnutluk 40
6. Vazife 40
7. Haklar 42
8. Baskı ve Cebir 45
9. Vaatler 47
10. Evlilik 48
11. Din 51

III. Siyaset Felsefesi 54
1. Politika 54
2. Hükümet ve İdare 54
3. Toplum Sözleşmesi 58
4. Anayasa 60
5. Yasama 60
6. Yasa ve Hukuk 62
7. Ceza 65
8. Siyasal İktidar ve Otorite 68
9. İtaat 72
10. Düşünce ve İfade Özgürlüğü: Hakikate Giden Yol 75
11. Vatanseverlik 77
12. Monarşi 78
13. Aristokrasi 80
14. Demokrasi 82
15. Cumhuriyetçilik 84
16. Temsiliyet 85
17. Oy Verme 85
18. Meclis 88
19. Siyasal Birlikler ve Partiler 91
20. Devrim 94
21. Savaş 96
22. Barış 97
23. Direniş 98
24. Despotizm 99

IV. Politik Ekonomi 100
1. Mülkiyet Meselesinin Önemi 100
2. Eşitsizlik 101
3. Ekonomik Adalet ve Mülkiyet 102
4. Mülkiyet Hakkı 103
5. Nüfus 104

V. Eğitim Felsefesi 107
1. Eğitim 107
2. Çocukların Özgürlük Sevgisi ve Hayal Gücü 108
3. Milli Eğitimin Zararları 109
4. Öğretmen 112
5. Öğretim 113
6. Özgür Toplumda Eğitim 113

VI. Anarşist Felsefe 115
1. Özgürlük 115
2. Anarşi 117
3. Özyönetim 119
4. Adalet ve Savunma 121
5. Devletin Feshi 122
6. Toplumsal Düzen 124

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Anarşi birçok insan tarafından şiddetle, kargaşayla ve örgütsüzlükle özdeşleştirilir. Halbuki anarşist düşünce ve kuramların neredeyse tamamında toplumsal huzur ve birliktelik arayışı öne çıkar. Anarşist düşünce, önceki yüzyıllarda ekseriyetle insanı ele alırken, günümüzde insanın yanısıra hayvan ve doğayı da gözeten bir gelecek ve hayat tasavvur eder. Mücadele yöntemi olarak –sanılanın aksine– şiddetsizliği ve pasifizmi de kucaklayan bir yaşam tahayyülüdür. Devletsiz ve erksiz bir toplumsal oluşum temel hedefidir. İktidara, otoriteye, tahakküme karşı çıkar. İnsanın özgür iradesini temel alarak tüm tahakküm kanallarını tıkamaktır amacı. Genel kanı itibarıyla anarşinin Batı'daki düşünsel kökeni Kinikler ile Stoacılara kadar uzanır. Anarşinin bugünkü anladığımız şekli için milat 18. yüzyıl olarak alınabilir, işte Godwin'in önemi bu noktada ortaya çıkar, zira çağdaş dönemin bilinen ilk ismidir. Akabinde Élisée Reclus, Max Stirner, Pierre Joseph Proudhon, Mihail Bakunin, Peter Kropotkin, Emma Goldman ve Errico Malatesta daha yakın dönemde ise Murray Bookchin, John Zerzan, Noam Chomsky, George Woodcock, Peter Marshall ve David Graeber gibi isimler anarşist düşüncenin daha çok kuramsal ve fel-

sefi yüzleri olarak karşımıza çıkar. Bu isimler özellikle devlet sisteminin ortadan kaldırılmasında ortak bir görüş benimsemekle birlikte, tesis edilecek yeni oluşuma giden yolda yöntemsel olarak ayrılmaktadırlar. Örneğin Bakunin ve Kropotkin gibi isimler kolektivist bir yaklaşım geliştirirken, Stirner ve Zerzan daha bireysel yöntemler benimsemiştir. Proudhon ve Stirner'ın mülkiyete yaklaşımıyla Godwin ve Reclus'nün yaklaşımı farklıdır. George Woodcock'un anarşist düşünürlere dair yaptığı kategorilendirmede, Godwin "akıl adamı," Stirner "egoist," Proudhon "paradoksların adamı," Bakunin "yıkıcı" ve Kropotkin "kâşiftir." Bunlar basit özdeşleştirmeler olmakla birlikte bu isimler ve daha niceleri arasında böylesi ayırımlara rastlamak mümkündür. Paris Komünü'yle zirveye ulaşan, II. Dünya Savaşı sonrası duraklama dönemi yaşayan anarşist hareket, 68 ruhuyla birlikte "yeni sol" içerisinde etkin bir şekilde yerini aldı; nitekim o dönemi yansıtan feminist, ekolojik, queer, savaş karşıtı hareketler anarşist düşünceyi benimseyerek veya ondan etkilenerek küresel ölçekte mücadele alanları yarattı.

Godwin'in felsefesini anlamak için, yaşadığı hayata ve onun geçmişine de kısaca değinmek faydalı olacaktır. Gazetecilik, siyaset felsefesi ve edebiyat gibi alanlarda çalışmaları olan Godwin, 3 Mart 1756'da İngiltere'de Wisbech, Isle of Ely, Cambridgeshire'da dünyaya geldi. Liberal bir eğitim alan Godwin, Locke'un felsefesinden, Newton'ın biliminden, Hutcheson'ın etiğinden ve Rousseau'nun özgürlük anlayışından etkilendi; yazılarında özgürlük, ateizm ve anarşiye vurgu yapan Godwin, insanların özgür doğduğuna, toplumun ve kurumların bu çerçeve içerisinde şekillenmesi gerektiğine inandı. Bu doğrultuda özgürlükçü-liberter düşünceye büyük katkılar sunarak siyaset felsefesinde büyük bir etki yarattı. Üretken bir yazar olan Godwin, elliden fazla edebî ve kuramsal eser ortaya koydu. *An Enquiry Concerning Political Justice, and Its Influence on Genereal Virtue and Happiness* (Politik Adalet Üzerine Bir İnceleme ve Bunun Genel Erdem ve Mutluluk Üzerindeki

Etkisi) çalışması yaşadığı dönemde büyük bir yankı uyandırdı. O dönemde Britanya işçi hareketinde önemli bir etkisi olan Godwin, 19. yüzyılda anarşist ve komünist düşünce üzerindeki etkisini yitirdi. Aynı yüzyılın sonlarında Britanya'daki toplumsal ve siyasi atmosferden ötürü ünü giderek azaldı. O dönemde Proudhon ve Kropotkin gibi isimler anarşizmin etkin kalemleri haline geldi. Peter Marshall'ın Godwin üzerine yaptığı çalışmalara bakıldığında, Bakunin'in Godwin'i okuduğuna dair herhangi bir delil yoktur; fakat Tolstoy devletsiz bir toplum tahayyülünden söz ederken Godwin'den bahsetmiştir. Kropotkin *Çağdaş Bilim ve Anarşi* kitabında, Godwin'den anarşizmin politik ve ekonomik ilkelerine belirli bir formda değinen ilk kişi olarak söz eder. Godwin'le ilgili incelemeler yapan diğer bir isim George Woodcock'tur; onun anarşist düşünce tarihindeki önemine vurgu yapan Woodcock'un *William Godwin* (1946) biyografisini, Godwin'le ilgili çağdaş dönemin öncül çalışması olarak göstermek mümkündür.

Godwin'in ilk kadın hakları savunucularından Mary Wollstonecraft'la yaşadığı aşk, hayatının dönüm noktalarından biri olarak gösterilebilir. "Evlilik yasadır, hem de tüm yasaların en kötüsü... evlilik bir mülkiyet meselesidir ve tüm mülkiyetlerin en kötüsüdür," diyen Godwin, Avrupa'daki evlilik kurumunu "en iğrenç tekel yapı" olarak adlandırdığı ve evlilik dışı ilişkinin daha kalıcı bir birlikteliğe yol açtığına inandığı halde, Wollstonecraft'ın hamile olduğunu öğrenince evlenmeyi kabul etti; Wollstonecraft'ın geçmişte benzer durumdan ötürü yaşadığı zorlukların tekrar yaşanmaması adına Wollstonecraft ve Godwin çifti bu kararı almak zorunda kaldı. Modern dönemin "ilk feministi" ile "ilk anarşisti"nin birlikteliğinden Mary adında bir kız çocuğu dünyaya geldi. Mary, yazdığı Frankenstein romanı yayımlandıktan seneler sonra kendinden çok fazla söz ettirdi. Mary'nin soyadını aldığı Percy Bysshe Shelley, Godwin'in çok yakın arkadaşıydı, döneminin büyük şairlerinden olan Percy Bysshe Shelley, şiirlerinde ateizm ve özgürlüğe

yaptığı vurguyla ön plana çıkan bir isimdi. Peter Marshall'a göre, "Godwin anarşizmin en büyük düşünürü idiyse, Shelly de en büyük şairiydi."[1] Kızı Mary'nin doğumundan kısa bir süre sonra Mary Wollstonecraft'ın hayatını kaybetmesi Godwin'i derinden sarstı. Çalışmalarına ara verdi. Birkaç sene sonra Mary Jane Clairmont'la evlenen Godwin maddi zorluklar yaşadı, kitapçılık ve yayıncılık yaptı. İlerleyen yıllarda yazmaya ve üretmeye yeniden ağırlık veren Godwin 7 Nisan 1836'da öldü.

Seksen yıllık ömründe onlarca kitap, binlerce sayfa kaleme alan Godwin, yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda radikal bulunabilecek bir felsefeye sahiptir. Elbette Godwin de birçok anarşist düşünür gibi özünde devlete karşı çıkar. Ona göre kötülüğün temel kaynağı yerleşik yönetimleri ve kurumları olan devlettir, olması gereken şey devletsiz toplum ve otonom yapıların inşa edilmesidir. Özyönetimin benimsendiği bir toplumsal hayat pratiğe geçirilmeli, toplulukların dayanışma içerisinde olması gerekmektedir. Doğrudan demokrasi uygulanarak tüm yurttaşlar birbirinin sesini duyabilmelidir. Godwin, mülkiyeti herkesin ortak kullanımına açılması gereken bir şey olarak görür ve işbirliğine vurgu yapar; ona göre, üretim kişilerin yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda gönüllülükle organize edilmelidir; bu doğrultuda gönüllü işbirliğiyle ortaklaşa üretim ve tüketim sisteminin kurulduğu, kendi kendine yeterliliği olan, kendisini idame edebilen, özyönetimi pratiğe dökebilen topluluklar tasavvur eder. Bu sebeple komünizm ve anarşizmle ilgili ilk sistematik fikirleri ürettiği kabul edilir. Bu ürettiği fikirler Kropotkin sayesinde yaygınlaşır. Godwin sınıfsal eşitsizliğe ve mülkiyet ilişkilerine değinirken komünizmle paralel bir doğrultuda yaklaşım sergiler. Marx, Proudhon ve Kropotkin gibi ardıllarından önce bu içerikte sistematik düşünceler üretmiş bir isimdir. İnsanların bir aradalığına ve dayanışmasına dikkat

[1] Peter Marshall, *William Godwin: Philosopher, Novelist, Revolutionary*, PM Press, 2017.

çeken Godwin, bir nevi "karşılıklı yardımlaşma" vurgusu yapar. Bu noktada toplumun önemine dikkat çekerken, en iyi devlet yönetiminin bile insanlığın başına bela olacağını belirtir: "Toplum isteklerimiz doğrultusunda ortaya çıkar, hükümet ise günahlarımızla. Toplum her koşulda bir nimettir; fakat hükümet, en iyi koşullar içerisinde olsa bile, hiç arzulanmayan fakat kaçınılmaz olarak katlanılan bir şeydir... En iyi koşullarda bile hükümet çok kötü bir şey olduğu için, esas olarak amaçlanması gereken şey, toplumun imkân tanıyacağı genel huzur ortamına sahip olmamızdır." Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmada temel olarak üzerinde durduğu şey kişinin ve toplumun komşuyla kurduğu ilişkidir, nitekim bireyin komşusunu gözetmesi ona göre gerekli bir şeydir: "Komşunu kendin gibi sev," diyen Godwin bu hususta şunları söyler: "Bizler ortak bir doğanın parçasıyız; birinin yararına olan nedenler başka birinin yararına da aynı şekilde yol açacaktır. Duyularımız ve melekelerimiz aynı değere sahiptir. Bu sebeple acı ve hazlarımız birbirine benzeyecektir. Hepimiz doğuştan akla sahibizdir, mukayese ve muhakeme edebilir, çıkarsamada bulunabiliriz. Dolayısıyla birisi için arzulanan gelişim başkası için de arzulanmalıdır." Herhangi bir toplumsal sözleşmeyle inşa edilen devlet düzenini dahi kötü bulan Godwin, olası bir toplumsal sözleşmenin sonradan gelen nesilleri bağlamaması ve koşullara göre sürekli değişmesi gerektiğini belirtir.

Ayrıca Godwin, her türlü yasa ve kurala beraberinde ceza getirdikleri için karşı çıkar. Ona göre cezalandırma barbarlıktır, kötülük eden veya suç işleyen bir kimseye olabildiğince kibar ve nazik uygulamalarla yaklaşılmalıdır. Godwin'in en fazla eleştirilen düşüncesi budur. Zira birçok anarşist, komünist veya 'ideal toplum' tahayyülü olan kimseler için yasa olmazsa olmazdır. Godwin'in ise buna cevabı şu şekildedir: "Adaleti tesis eden kuralların kaydedildiği ciltler durmaksızın artıyor, fakat dünya kitaplarla sınırlandırılabilecek bir şey değildir... Öğretiler, inançlar ve testler kadar yasalar da, insan aklını durgunlaştırma

ve aklın eşsiz faydalı unsuru olan bitmez tükenmez gelişimini barındıran süreklilik ilkesinin yerini alma eğilimindedir... Yasalara itaat etmeyi vaat ettiğimiz yönündeki ifadeler kadar saçma bir şey neredeyse yoktur. Şayet yasaların uygulanması vaatlere bağlıysa, neden bu yasaların beraberinde yaptırımlar gelmektedir? Neden yaptırımlar, uygulanması kolay olan yasaların yapımında... yasamanın en büyük formülü olarak kabul edilir? Tekrar etmek gerekirse, yapılacak şeyin... uygunluğuna benim adıma karar veren –devlet olarak adlandırılan– bir güce, yapacağım her şey hakkında neden vaatte bulunayım? Bunda herhangi bir ahlâklılık, adalet veya sağduyu var mıdır?.. Gözlemlenmesi gereken şey, itaatle ilgili dirayetin veya vazifenin – ister bir tiran ister nizami olarak seçilen bir temsilciler meclisi olsun– tamamen benzer bir ilkeyle ilerlediğidir. Yürekten itaat edebileceğim tek bir güç vardır, o da kendi aklımın iradesi, vicdanımın sesidir. Herhangi başka bir gücün hükmüne, özellikle kararlı ve bağımsız bir akla sahipsem, istemeyerek ve nefretle boyun eğmek zorunda kalırım..."

Godwin'e göre anarşist düzene geçiş şiddetsiz ussal bir aydınlanma süreciyle yaşanmalıdır: "Doğrusu, bu eşitsizliği gidermenin yolu şiddet değil, akıldır." Ona göre, insan aklı ve mantığının gücü sınırsızdır. Özgürleşmenin anahtarı akıldır. İnsan bu sayede sonsuz gelişim gösterme kabiliyeti taşır; hakikati idrak edebilir ve buna göre hareket eder. Benjamin Franklin'in 'Bir gün akıl her şeyin üstesinden gelecektir,' sözüne atıfta bulunur: "İnsan rasyonel bir varlıktır. Bu özelliği sayesinde vahşi bir yaratılıştan büyük ölçüde ayrılır. Temel dayanakları bir araya getirir ve bir sonuca ulaşır. Düşünce sisteminin içine girer ve eylem sistemlerini birleştirir; günden güne, yıldan yıla bunun peşinden koşar. Kendini var eden bu niteliği sayesinde tarihin, şiirin ve edebiyatın kati surette konusu haline gelir. Nitekim insan, dünya kürenin diğer sakinlerinden daha fazla gelişmektedir ve insan ırkının her bir bireyi 'tanrılara ve tanrısal insanlara' eş görülmektedir... Bu nedenle akıl ve kanı yine

insanın eylemlerini düzenleyen en uygun ve elverişli araç olarak görülmektedir."

Felsefesinde rasyonalizmi vazgeçilmez bir yere koyan Godwin, dinî dogmaların bekçiliğini üstlenen her türlü kurumu reddeder, dolayısıyla kiliseye karşı çıkar. Bununla birlikte, kilise gibi büyük güce sahip ve eşitsizlik yaratan her türlü siyasi yapı ve yönetimi eleştirir. Ona göre tüm siyasi sistemler arasında en kötüsü monarşidir. Her kral despottur: "Meşruti monarşide bile hükümdarın kendi makamı için aldığı servetin, elli bin insanın emeğine eşdeğer bir gelire denk olduğunu hesaplamak mümkündür. Bu noktada bir tahmin yürütelim ve hükümdara bağlı görevlilerin, elçilerin, asilzadelerin, soyluların bile öyküneceği varlıklı avamların ve onların soyundan gelenler ile onlara bağlı olanların paylarını kendimiz hesaplayalım. Böylesi ülkelerde aşırı yoksulluk ile tükenmişliğin sebep olduğu zorluklarla topluluğun düzenin bozulması şaşırtıcı mıdır? Bir taşranın tüm varlığının, büyük bir adamın masasına serildiğini gördüğümüzde, komşusunun duyduğu kuvvetli açlığı dindirmek için bu kişinin ekmeğini paylaşmamasına şaşırabilir miyiz?" diye sorar Godwin. Ona göre cumhuriyetçilik de yönetim açısından tek başına çözüm değildir. Gizli oy kullanma özgürlük değil, köleliktir: "Oy verme geleneği belirsizliklerin, oyalamaların ve sayısız yalanın temel kaynağıdır." Godwin açısından özgürlüğün temeli iletişimdir. Demokrasi çoğunluğun azınlık üzerinde tahakküm kurmasıdır; fakat demokrasinin temel açmazı, bu sistem içerisinde azınlığın da despot bir yönetim anlayışı benimseyebileceğidir. Peki, doğrudan demokrasiyi savunan, herkesin toplumsal ve siyasal düzende doğrudan söz sahibi olması gerektiğini düşünen Godwin'e göre bu kötü düzen nasıl son bulmalıdır? Tek yol devrim midir? Godwin burada gene aklı öne sürer. Fransız Devrimi'ne tanık olan Godwin, devrimin nasıl giyotine dönüştüğünü, tiranlığa karşı yapılan devrimin özellikle cezalandırma yöntemleriyle bizzat tiranlık haline geldiğini görmüştür. Godwin, bu gözlemleri doğrultusunda, "dev-

rimin zorbalığa karşı beslenen öfkeyle cereyan ettiğini, oysa bunun ilelebet zorbalığa gebe olduğunu..." ve Devrim dönemi boyunca sorgulama ile insanlığın en büyük gelişmelere minnet duyduğunu, tüm hoşgörülü düşüncelerin askıya alındığını," dile getirir. Buradan hareketle, vatanseverlik olgusunu sert bir şekilde eleştirir: "Sefil yerlilerin kanlar içerisinde cesetleri ortalığa saçıldığında, onların zulüm görmesinden zevk alır ve haykırarak eğlencemizi çok farklı şekillerdeki taşkınlıklarla dışavururuz. Bu tür bir vatanseverlik... muhtemelen sokaklarımızdan korumasız bir yabancı geçerken ona taş atmamıza neden olur. Böylesi bir vatanseverliğin övülecek bir tarafı olduğunu düşünmüyorum... vatan sevgisinin, düzenbazların kendi sahtekâr tasarımları doğrultusunda birçok gizli amacı yerine getirmek adına yarattıkları algı yanılmalarından biri olduğu çoğu kez görülmüştür." Temelde şiddetsiz mücadeleyi savunan Godwin, "İnsanların vurup kırmaya bu kadar istekliyken aklın kullanılmasına bu kadar az sebat etmesi ne büyük bir talihsizliktir" der. Özgürlüğe barikatlarda değil düşünceyle ulaşılacağına inanır.

Godwin açısından önemli olan rasyonel bir birliktir ve bu birlik mutlak özgürlükçü bir toplumla mümkündür. İnsanı sosyal bir varlık olarak görür; dolayısıyla aşırı yalnızlık ve tecridin psikolojik ve moral tehlikeleri olduğunu düşünür, insanın hem sosyal bir varlık hem de birey olması gerektiğine inanır. Bununla birlikte, ideal toplum tasavvurunda, nüfusla ilgili öne sürülen argümanlara kaygıyla yaklaşır, Malthus'un çalışmalarını yakından takip eden, önleyici ve idealize nüfus kuramlarından uzak duran Godwin, işbirliği içerisinde yaşayan bir toplumun yaşam standartlarının gelişeceğine ve böylece zaten daha az çocuk sahibi olunacağına inanır. Dolayısıyla nüfusu arttırmayı önleyecek, özgür iradenin önüne geçecek her türlü "önleme" karşı çıkar.

Godwin'in felsefesini birkaç paragrafla anlatmanın mümkün olmadığı açıktır. Elinizdeki kitap, Godwin'in düşüncele-

riyle tanışabilmemiz adına oluşturulan bir derlemedir. Bu çalışmada, Godwin'in yazdığı eserlerde bizzat koyduğu başlıklar ile Peter Marshall'ın özenle seçerek oluşturduğu derlemeler kılavuz olarak belirlendi. Nitekim Marshall'ın *William Godwin: Philosopher, Novelist, Revolutionary* ve *The Anarchist Writings of William Godwin* çalışmalarında gerçekleştirdiği tasnifler ve içerik bu çalışmayı şekillendirdi. Marshall'ın seçkileri tek tek Godwin'in yazdığı eserlerin orijinalleriyle karşılaştırıldı ve bu başlıklar altında toplanan yazılara Godwin'in çalışmalarından bazı eklemeler yapıldı. *An Enquiry Concerning Political Justice, and Its Influence on Genereal Virtue and Happiness* (Politik Adalet Üzerine Bir İnceleme ve Bunun Genel Erdem ve Mutluluk Üzerindeki Etkisi), *Thoughts on Man, His Nature, Productions and Discoveries* (İnsanın Doğası, Üretimi ve Keşifleri Üzerine Düşünceler), *Of Population, An Enquiry concerning the Power of Increase in the Numbers of Mankind, Being An Answer To Mr. Malthus's Essay On That Subject...* (Nüfus Üzerine, İnsan Sayısındaki Artış Hızıyla İlgili Bir İnceleme, Malthus'un Bu Konuyla İlgili Makalesine Bir Cevap...) adlı eserlerden belirli pasajlar alındı. Ayrıca, Peter Marshall'ın Godwin'den yaptığı bazı alıntılara, kendi araştırmalarımızda ulaşamadığımız için bu eserde yer verilmemesi uygun görüldü. Yaklaşık 250 yıl önce kaleme alınan bu yazıların çevirisinde sıkça etimoloji sözlüklerinden yararlanılarak, kelimelerin günümüz kullanımıyla o dönemdeki kullanımları ayırt edildi ve metnin özgünlüğünü korumak için özel bir hassasiyet gösterildi. Anarşizm, felsefe ve siyaset biliminde Batı'da Godwin'e yönelik ilginin geçtiğimiz yüzyılda yeniden canlanması ve Türkiye'de ise Godwin'in eserlerinden herhangi birinin çevrilmemiş olması, bu çalışmanın oluşmasındaki temel motivasyonlardan biridir.

Deniz Uludağ
Mart 2020

I

İNSAN FELSEFESİ

1. Zorunluluk ve Özgür İrade

Bu başlık altında ortaya koyulabilecek herhangi bir argümanı doğru anlamak adına zorunluluk terimi hakkında net bir düşünceye sahip olmamız gerekir... Ahlâki zorunluluk doktrini, kendi içinde en fazla öneme sahip sonuçları içerir ve toplumda yaşayan insanda, karşıt düşünceye sahip bir kimsenin edinebileceği olası şeylere nazaran daha gözüpek ve kapsamlı düşüncelere yol açar. Ahlâki öncüller ile ardıllar arasındaki koşut kesinliğin reddedilmesi gerekir... Her şeyin sabit ve değişmez olduğu yerde, ve olaylar kendi kaynaklandığı koşullarla paralel bir şekilde meydana geldiğinde, özgürlükten söz etmek mümkün değildir.

Maddi evrenle ilgili olaylarda her şeyin zorunluluğa tâbi olduğu genel olarak kabul edilir. Araştırma ve incelemelerin eğilimi, göreceli olarak bu insan bilimi konusunda gelişimimiz arttıkça, düzensizliği engellemede daha etkili olmuştur. Bu noktada filozofları tatmin eden delil türlerinin ne olduğu hatırlanabilir. Onlar uslamlamayı sağlam bir temele oturtmak

için deneyimden yararlanmaktadırlar. Bizler evreni yöneten belirli yasalar olduğunu düşünürüz, bu düşüncenin temeli, birbirini takip eden olaylardaki gözle görülür benzerliklere dayanır. Şayet birbirini takip eden iki olayı bir kez fark edersek, ayrı yerde birbirini tekrarlayarak izleyen şeyleri görme fırsatımız olmaz; belirli bir sırada olmaksızın sürekli olarak ilerleme gösteren sayısız olay görmüşsek, tüm gözlemimiz boyunca dikkatli bir şekilde bakarak bunlardan belirli bir tanesini yakalasak dahi, belirli bir şeyin diğerini takip ettiğini söyleyemeyiz; bu noktada zorunluluk kavramı oluşturmamamız icap eder ya da yasalara ve sisteme karşı gelen bir düşünceye sahip olmamız gerekir.

Nitekim maddi evren hakkında bildiğimiz tek şey olayların bu tekdüzeliğidir. Değişmeksizin güneşin sabah doğduğunu ve akşam battığını gördüğümüzde, var olduğumuz süre boyunca sürekli bu olguyu gözlemleme fırsatına eriştiğimiz için, bunu evrenin yasası olarak görmekten ve gelecekteki beklentilere yönelik bir temel olarak algılamaktan kaçınmamız mümkün değildir. Fakat burada, bir olayı başka bir olayla birleştiren veya bir önceki hadiseye bağlayan herhangi bir ilkeyi veya sebebi asla görmeyiz.

İrade özgürlüğünün, ahlâki ilkelere zihni yatkın kılmak için, –anlamsızca– zorunlu olduğu aktarılmaktadır; buna göre, gerçek hayatta bir nebze bile özgür hareket edersek ve güdülerimizden kısmen bağımsız olursak, davranışımız tıpkı akıldan bağımsız olduğu gibi ahlâktan da bağımsız hale gelir; bu şekilde hercai ve disiplinsiz bir hareketi övmeye veya suçlamaya layık olamayız.[1]

Özgür irade, insan biliminin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu bilimin en önemli kısmını onun oluşturduğunu söylemek mümkündür... Ahlâki kudretimizin temelinde bu yatar, içimizi

[1] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, Londra, 1793.

ahlâki bir coşkuyla dolduran şey de budur, bizi ister geniş ister dar ölçekte olsun, dünya sahnesindeki hareketleri canlandırmaya teşvik eder, ayrıca insan mutluluğunu ilerleten veya gerileten eylemlerimizle ilgili olarak en canlı ve ateşli takdir ve kınamalarla üzerimizde etki yaratır.[2]

2. Dış Koşulların İnsan Üzerindeki Etkisi

Bu konudaki görüş, sistematik düzen içerisindeki olaylar bütününden başlayarak bizi evren düşüncesine götürür... Her insanın hayatı, doğumundan önceki yılların akıp giderek oluşturduğu ve yaşamı boyunca düzenli bir şekilde ilerleyen olaylar zinciriyle örülüdür, neticede insanın sergilediği davranışlardan farklı bir şekilde hareket etmesi imkânsızdır.[3]

İnsanların bu hareket ve yaradılışları, dünya yararına fikir veya karakter dışında bir şey getirmeyen herhangi bir temel önyargının ürünü olmamakla birlikte, tamamen aklın yatkın olduğu düşünceleri kavrama melekesine göre hareket eden durum ve olayların işleyişiyle cereyan eder.[4]

'İnsanı yalnızca bir makine olarak düşünün! O, yalnızca kendi doğası ve koşullarının yarattığı şeydir: karşı koyamadığı zorunluluklara itaat eder... İnsan dost canlısı değilse, bunun nedeni 'tiye alınması, kindarca muamele görmesi ve heba edilmesidir.' İnsana farklı bir eğitim verin, farklı koşullar içerisine yerleştirin, acımasızlıkla karşılaşan insana nazikçe ve cömertçe yaklaşın, sonunda onun tamamen farklı bir varlık olacağı görülecektir.'[5]

---

[2] William Godwin, *Thoughts on Man, His Nature, Productions and Discoveries*, Effingham Wilson, Royal Exchange, 1831, s. 239.

[3] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, VIII. Bölüm.

[4] *Age.*, 4. Kitap, IV. Bölüm.

[5] William Godwin, *Mandeville*, Edinburgh, 1817, s. 143.

Zihnimiz geliştikçe insanın bir makine olduğuna, dış dürtülerle yönetildiğine ve yalnızca önceden var olan ve belirli etkiler yaratan şeyler aracılığıyla normal olarak kabul edilmesi gerektiğine tümüyle ve kayıtsız bir şekilde kani oluruz. Bu etkileyici ifadeye bakıldığında gördüğümüz şey, bu noktada 'insanın yapabileceği bir şey olmadığıdır' ve neticede bizlerin, insan ilişkilerinin yaşandığı yerde inşa edilmiş yüksek felsefe kulesinden aşağı bakarken, bir suçluya karşı bile –bebekliğinden itibaren kendisine etki eden ve onu kötülüğe zorlayarak karakterini şekillendiren, temelde benimsemediğimiz durumları göz önünde bulundurarak– genel duygu durumumuzun acıma olacağıdır.

3. İnsanın Düşünceleri ve Bunların İradi Eylemler Üzerindeki Etkileri

İradi ve irade dışı eylem arasındaki ayırım, düzgün bir açıklama getirildiği takdirde, son derece kolaydır. Bizim tarafımızdan öngörülmeksizin gerçekleşen veya eğilimlerimize tamamen zıt bir şekilde seyreden şey, irade dışı eylemdir. Nitekim bir çocuk veya yetişkin, beklemediği veya öngöremediği bir şekilde gözyaşlarına boğulursa ya da gururu veya başka bir prensiple kendi gözyaşlarını bastırmak adına her türlü çabayı gösterdiği halde gözyaşları içerisinde kalmışsa, bu eylem irade dışıdır. İradi eylem, hadisenin oluşumunun önceden görüldüğü koşuldur; bu hadiseyle ilgili umut veya korku, heyecan yaratır ya da sıkça ifade edildiği şekliyle, güdü[6] bizi teşvik eder –her ne kadar ilerlemek için gösterilen çabada umut bir tutku olsa da ve bunu muhafaza etmek için gösterilen çabada korku var ise

[6] Güdü terimi, cansız maddenin düzenli ilerleyen süreçlerinin aklın müdahalesiyle yer değiştirdiği tüm durumlara uygulanabilir. Zihnin duyu veya algısı bu müdahaleyi nasıl etkilerse etkilesin, buna güdü denir. Bu sebeple güdü, ister iradi ister irade dışı olsun, duyu ve algıyla oluşan tüm eylemlerle ilintili durumlara uygulanabilir.

de bu durum geçerlidir. Bizler bu şekilde ortaya çıkan harekete iradeli olma düşüncesini katarız.[7]

Şunu da net bir şekilde fark edebiliriz ki, insan kişiliğinin mükemmelliği, mümkün olabildiğince mükemmel iradi duruma yaklaşmaya bağlıdır. Eylemlerimize neden teşkil eden tüm durumların üstünde bir konuma sahip olmamız gerekir. Kendimizi, nedenini anlamadan hareket eden salt cansız makinelerin sahip olduğu durumdan olabildiğince uzaklaştırmalıyız. İcra etmeye alışkın olduğumuz ve zamanında doğru bulduğumuz bir eyleme dair yeterli bir neden düşünürken dikkatli olmalıyız. İnsan zihni öyle güçlü bir gelişime yatkındır ki, eskiden bize yeterli görünen argümanların yeniden değerlendirildiklerinde yetersiz ve beyhude görünmesi kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla bu argümanları yeniden değerlendirmeye tâbi tutmalıyız. Spekülatif görüşlerimiz ile pratik ilkelerimizde sorgulamanın bir sonu olduğunu asla düşünmemeliyiz. Kendimizi, bizi karara götüren sebepleri unutmamaya değil, tüm olayları açık bir şekilde ifade etmeye ve bunları tek tek ortaya koymaya alıştırmalıyız.

Hayatımızdaki en önemli ihtiyaçlardan biri, mümkün olabildiğince kusursuz iradi bir kararın istemli şekilde öznesi olabilmektir. Doğruluğun, dürüstlüğün ve vasfın belirli davranışlara bağlı olduğu idrak edildiğinde, ve bu algıya sahip olunduğu müddetçe, bu ihtiyacın yanılmaksızın karşılanacağı gerçeği daima geçerliliğini korumaktadır. Hakikat algısı, zihnin gerçekleri görmesini sağlayacak açık bir delil tarafından kaçınılmaz surette üretilecektir, ayrıca algıdaki sabitlik, algılanan şeyle ilgili idrak edilen değerle paralel olacaktır. Bu nedenle akıl ve kanı gene insanın eylemlerini düzenleyen en uygun ve elverişli araç olarak görülmektedir.[8]

---

[7] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 1. Kitap, V. Bölüm.

[8] *Age.*, 1. Kitap, V. Bölüm.

İnsan sadece bir hayvandır... İradi eyleme yatkın insanın içindeki her şey, dışsal ve içsel duyularla ilgili bir meseledir, ayrıca haz ve acıyla da ilintilidir. Fakat bundan, dış organlardaki hazların diğer hazlardan daha büyük olduğu yönünde bir sonuç çıkmaz.[9]

Her iradi eylem bir sadâkat eylemidir; iradi eylemi sergilerken bazı fikirlere uyar ve birtakım teşvik veya güdülerle yönlendiririliriz.[10]

İnsanın iradi eylemleri kendi düşüncelerinden doğar.[11]

4. Eşitlik

Eşitlik, fiziksel veya ahlâki olabilir. Ahlâki eşitlik bedensel güçle veya zihinsel melekelerle ilişkilendirilerek düşünülebilir.

İnsanlar arasındaki eşitlik zarara uğratıldığı halde, geriye gene de büyük ve mühim bir eşitlik olgusu kalmıştır. İnsan ırkları arasında bir kimsenin başka kimselere boyun eğdirmesi kadar büyük bir eşitsizlik yoktur... Bütün devletler bu fikir doğrultusunda kurulur. İnsanlar halihazırda belirli bir formda yaşar, çünkü bunu yapmayı istediklerini düşünürler. Topluluk veya imparatorluktaki bir grup insanlara gerçekten zorla boyun eğdirebilir; fakat bu, onların sahip olduğu özel despotik bir güçten kaynaklanmaz; bu, toplulukta yaşayan, otoriteyi desteklemenin kendi çıkarları olduğunu düşünen diğer gruptakilerin gücüdür. Bu düşünceden kurtulun ki, bu yapı yerle bir olsun ve böylece aslında tüm insanların özgür olduğu kavransın.

Ahlâki eşitlik makul istisnalara her zaman daha az açık olmuştur. Benim ahlâki eşitlikten anladığım şey, ortaya çıkan her duruma sabit bir adalet ilkesinin uygulanmasıdır. Erdemin doğasını bozacak argümanlar dışında bunu sorgulamak mümkün değildir... Adalet, algıya sahip varlıklarla bağlantılıdır ve haz ile

[9] *Age.*, 1. Kitap, V. Bölüm.
[10] *Age.*, 3. Kitap, VI. Bölüm.
[11] *Age.*, 4. Kitap, II. Bölüm.

acıya sebep olabilir. Adalet, herhangi bir keyfî anayasadan bağımsız olarak, bu tür varlıkların doğasından kaynaklanır; haz hoştur, acı çirkin; haz, arzulanan şeydir, acı ise kabul görmeyen bir şey. İşte bu nedenle, bu varlıkların birbirlerinin hazzına ve faydasına ellerinden geldiğince katkı sağlamaları adil ve makuldür.

Bu ilkelerle insanın ahlâki eşitliğine varabiliriz. Bizler ortak bir doğanın parçasıyız; birinin yararına olan nedenler başka birinin yararına da aynı şekilde yol açacaktır. Duyularımız ve melekelerimiz aynı değere sahiptir. Bu sebeple acı ve hazlarımız birbirine benzeyecektir. Hepimiz doğuştan akla sahibizdir, mukayese edebilir, muhakeme edebilir ve çıkarsamada bulunabiliriz. Dolayısıyla birisi için arzulanan gelişim başkası için de arzulanmalıdır.[12]

Düzenbaz politik sistem insanları iki sınıfa ayırır, bunlardan biri bütünü düşünür ve anlarken, diğeri kendinden üstün gördüğü kimselerin aldığı kararları kabullenir. Bu ayırım, şeylerin doğasına dayanmaz; bir insan ile başka biri arasında farz edildiği şekilde böylesi doğuştan gelen bir farklılık yoktur. Bu iddia asılsız olduğu kadar onur kırıcıdır. Her iki sınıf da şöyle veya böyle insandır. Tamamen bütünün iyiliğini düşünen ilk sınıfa yönelik beklenti çok büyüktür, her ne kadar onlara doğal olmayan bir tekel emanet etsek de. Asla anlayış geliştirmeyen veya katiyen şeylerin özüne nüfuz etmeyen, fakat her zaman aldatıcı bir görünüme bürünen diğer sınıf üzerinde haksız bir beklenti vardır.[13]

İnsanın, kendi aklını kullanma becerisine sahip olmadığını gösteren herhangi bir olgu yoktur. İnsan türünü düşük bir konuma oturtmayı gerektiren hiçbir dönem bulunmamaktadır. Şayet böyle şeyler olsaydı, yönetenlerin ve muhafızların varlıklarını –kendi anlayışları doğrultusunda çaba harcamaları

[12] *Age.*, 2. Kitap, III. Bölüm.
[13] *Age.*, 5. Kitap, XV. Bölüm.

onlardan istenmeksizin– idâme ettirmeleri gerektiğini kabul edilebilir bir şey olarak görürdük. Her bir bireyin, insanın öncelikli vazifesini gerçekleştirdiği ve açlığa ve sert koşullara karşı kendisini savunabildiği takdirde, kendi güvenliği ve refahı için gerekli olacak diğer her şeyi ortaya koymada aynı beceriye sahip olmadığı düşüncesini beslemesi pek mümkün olmayacaktır.[14]

Bilgelik eşitlik ve bağımsızlığın gelişmesidir, zarar ve baskının değil. Şayet baskı, bilgeliğin bir ürünü olmuş olsaydı, insanlığın gelişimi paha biçilemez olurdu, zira insanlık binlerce yıldır bu okulda yer almıştır. Dolayısıyla bizler, komşularımızın bağımsız olmasını istemeliyiz. Komşularımızın özgür olmasını arzulamalıyız; çünkü savaşlar ulusların tarafsız temayüllerinden değil, devletlerin entrikalarından ve insanlara aşıladığı arzulardan kaynaklanmaktadır.[15]

İnsanların eşitlik duygusunu tattığı ve hiçbir siyasi tekele müsamaha gösterilmeyen bir ülkede, herhangi bir ulusal meclisin zararlı bir değişiklik uygulamaya istekli olması çok büyük bir tehdit teşkil etmez ve burada insanlar zarara daha az boyun eğer, üstelik kamu huzurunu kolay ve ufak müdahalelerle bozacak araçlara sahip değildirler. Bu konuyla ilgili olarak aklın dili şunu söyler: 'Bize eşitlik ve adalet verin, anayasa değil.'[16]

Doğrusu, bu eşitsizliği gidermenin yolu şiddet değil, akıldır.[17]

5. Birey ve Toplum

Bireysellik ile birlikteliğin tam ortasında kalan noktayı incelemek ilginç bir durumdur. Bir taraftan burada gözlemlenmesi gereken şey, insanın topluma göre şekillendiğidir. Toplum ol-

[14] *Age.*, 1. Kitap, VI. Bölüm.
[15] *Age.*, 5. Kitap, XXII. Bölüm.
[16] *Age.*, 6. Kitap, VII. Bölüm.
[17] *Age.*, 8. Kitap, III. Bölüm.

madan, doğamıza uygun en büyük hazlardan yoksun kalmamız muhtemeldir. Toplumda bir insanın saf özelliklerini taşıyan hiçbir insan tek başına kalamaz. Düşüncelerimiz, tabiatımız ve alışkanlıklarımız birbirini etkiler. Bu, ikna edici argümanların salt işleyişi değildir kesinlikle; bu, bilinçsizce ve yavaş gerçekleşen bir şeydir, nitekim hiçbir karar bizi tamamen etkisizleştiremez. Kendisini izole ederek etkisizleştirmeye çalışan bir kimse, kendisini kaçınmak istediğinden daha kötü bir hata içerisinde bulacaktır. Kendisini bir insanın taşıması gereken özelliklerden yoksun bırakacaktır, üstelik hemcinslerini muhakeme edemeyecek veya insan ilişkileri üzerine akıl yürütemeyecektir.

Diğer taraftan bireysellik, düşünsel mükemmelliğin özüdür. Kendisini tümüyle sempati ve taklide veren bir kimse, az bir zihinsel güce veya doğruluğa sahip olabilir. Yaşam düzeni, bir nevi duygusal kaçıştır... Gerçek mutluluk ve büyüklük, bireyselliği sürdürme cesaretine sahip olmak demektir. Şayet kişi tatminkârsa ve insani duygular besliyorsa, hem kendi tezlerini sürdürmeye hem de sahip olduğu zihnin gücünü kullanmaya gayret etmelidir.[18]

Toplum sayısız hazzın kaynağıdır; toplum olmadan insan güç bela yaşayabilir; fakat toplum kendi üyelerinin özgürlüğünü ve huzurunu birçok şekilde çiğner. İnsan, hemcinsini kontrol etmekten ve kişilere düşüncelerini dayatmaktan zevk alır; insan denen varlık, efendi olmayı ve otorite kurmayı arzular. Bir topluluktaki sınıfsal ayırım, diğer bir topluluktaki sınıfsal ayırımla ilgili çıkarlar olumsuzlanarak öğretilir. Nitekim mülkiyet, insanın ziyadesiyle geliştirici ve hayranlık uyandırıcı faaliyetlerinin kaynağıdır; fakat mülkiyetin bizler üzerinde yarattığı çok fazla kötü etkisi vardır. Aynı şeyi koşullardaki eşitsizlik için de söylemek mümkündür.[19]

---

[18] *Age.*, Ek Bölüm.

[19] William Godwin, *Of Population. An Enquiry concerning the Power of Increase in the Numbers of Mankind*, 1820, IX. Bölüm.

Kadim devletlerde yaşayan yurttaşların temel güdüsü, kendi bireyselliklerini devletin çıkarlarıyla birleştirmekti. Onlar, bu vazifeyi devletleri için değil kendi yaşamları için gerçekleştirmişti. Bu felsefeyle eğitiliyorlardı; erken yaşta aldıkları bu eğitim, olgunluk yıllarındaki davranışlarını düzenliyordu.[20]

Bir insanın aklı başka bir insanın aklından temelde farklıdır. Eğer her bir birey kendi bireyselliğini korumazsa, her türlü fikir dayanaksız olacak ve ortak anlayışımızdaki gelişim tarif edilmez biçimde yavaşlayacaktır.[21]

6. Mükemmel İnsan

İnsanların iradi eylemlerinin her daim kendi düşünsel çıkarımlarıyla uyumlu olduğu yönündeki... basit önermeden çıkarılan siyasi gerçeklik hakkındaki tabii sonuçlar, en fazla önem teşkil eden şeydir. Nitekim bizler, insanın gelişimiyle ilgili olasılık ve beklentilerin ne olduğunu çıkarsayabiliriz. Bu ilkeler üzerine inşa edilebilen doktrinler aşağıdaki 5 önermede muhtemelen en iyi şekilde ifade edilmektedir: 1) Mantıksal çıkarım ile hakikat, yeterli düzeyde iletişim kurulduğunda, genellikle yanılgıyı devirerek zafere ulaşmalıdır. 2) Mantıksal çıkarım ile hakikat fazla iletişim kurarak var olabilir. 3) Hakikat her şeye kadirdir. 4) İnsandaki kötülük ve ahlâki zayıflıklar yenilmez değildir. 5) İnsan mükemmelleştirilebilir; başka bir deyişle insan, daima gelişime açıktır.[22]

Mükemmelleştirilebilir kelimesiyle kastedilen şey, insanın mükemmel bir varlık yaratabilmesi değildir. Fakat bu kelimenin, var olma yetisini sürekli olarak daha iyi bir hale getirmeyi ve daimi bir gelişim elde etmeyi açıklamak için uyarlandığı görülmektedir;

---

[20] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XI, Self-Love and Benevolence.

[21] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 3. Kitap, VI. Bölüm.

[22] *Age.*,1. Kitap, V. Bölüm.

mevcut çalışmada bu kelimenin anlaşılması gereken şekli budur. Böylece açıklama getirilen mükemmelleştirilebilir terimi, yalnızca mükemmelliği elde etme kapasiteni değil, aynı zamanda buna zıt düşen ifadeyi de ima eder. Zira mükemmele ulaşabilirsek, gelişimimizin bir sonu olacaktır... İnsanları düşünebilir hale getiren her mükemmellik veya mükemmeliyete, insanlar kendilerini şekillendirilen yapı tarafından açıkça ve kesin surette dışlanmadığı müddetçe, erişmek mümkündür.[23]

Aslında hakikatin her şeye kadirliğiyle ilgili olarak kuşkuya fazla yer verilmemektedir. Hakikat göldeki çakıldır; bu çakıllar yavaş olmakla birlikte birbirini izlemektedir, onlar bu harekete hatasız bir şekilde devam edecektir, ta ki yüzeyi kaplayana dek. Hiçbir insani düzen adalet, eşitlik ve kamusal yarar prensiplerinden sonsuza kadar bihaber kalmayacaktır. İnsanlar bunu anlar anlamaz, erdem ile kamusal yararın özel bir fayda sayesinde örtüştüğünü algılayacaktır; nitekim gerçeklikten sapan herhangi bir yapı, genel bir kanı karşısında kendisini etkin bir şekilde doğrulayamayacaktır. Bu karşılıklı çekişmede safsata ortadan kalkacak ve işe yaramaz kurumlar sessizce boşluğa gömülecektir. Hakikat bütün iktidarları alaşağı edecek, insanlık hakikatin neferi olacaktır; baskı, adaletsizlik, monarşi ve kötülük topyekûn harabeye dönüşecektir.[24]

İnsan büyük ölçüde kendi kaderini çizer. Pişmanlık duyduğumuz şeyi gidermek için düşünce ve becerilerimizi kullanabiliriz. Daha geniş bir kapsamda, daha özgürlükçü bir şekilde ifade etmek gerekirse, insanın çözüm getiremeyeceği ve altında kalacağı hiçbir kötülük olmadığını görmek gerekir.[25]

İnsan rasyonel bir varlıktır. Bu özelliği sayesinde vahşi bir yaradılıştan büyük ölçüde ayrılır. Temel dayanakları biraraya getirir ve bir sonuca ulaşır. Düşünce sisteminin içine girer ve

---

[23] *Age.*, 1. Kitap, V. Bölüm.

[24] *Age.*, 5. Kitap, VIII. Bölüm.

[25] William Godwin, *Of Population. An Enquiry concerning the Power of Increase in the Numbers of Mankind*, IX. Bölüm.

eylem sistemlerini birleştirir; günden güne, yıldan yıla bunun peşinden koşar. Kendini var eden bu niteliği sayesinde tarihin, şiirin ve edebiyatın kati surette konusu haline gelir. Nitekim insan, dünya kürenin diğer sakinlerinden daha fazla gelişmektedir ve insan ırkının her bir bireyi "tanrılara ve tanrısal insanlara" eş görülmektedir.[26]

Hiçbir insan, hayalî bir küçümsemenin yarattığı kibirli ruhla, ortak doğamızdan kendisinin uzaklaştırılmasına izin vermez. Bizler bizzat insan aklının tasavvur edebileceği tüm mükemmelliklere örnek teşkil ederiz...[27]

Gülüp oynamak, çok aşırı boyutlara taşınmadığı müddetçe, insan doğasının sahip olduğu ayrı bir mükemmelliktir. Bizler bu sayede ciddi kaygılardan kurtulabilir ve bir süre sonra bunlara karşı çaba göstermede daha iyi bir hale geliriz.[28]

---

[26] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay V, The Rebelliousness of Man.

[27] *Age.*

[28] *Age.*, Essay XVI, Frankness and Reserve.

II

ETİK

1. Ahlâklılık

Ahlâklılık, temel aksiyomlar edinilmesi gereken bir kaynaktır. Şayet bizler adalet terimini tüm ahlâki ödevleri adlandıran genel bir terim olarak kabul edersek, bu aksiyomlar biraz daha netleşecektir.[1]

Ahlâklılık azami kamu yararı düşüncesinin belirlediği bir davranış sistemidir: kamu yararına hizmet eden insanın iyilikle yönetilen davranışları, birçok durumda veya en önemli olaylarda, en büyük ahlâki övgüyü hak eder.[2]

Ahlâklılık, tüm entelektüel ve duyarlı varlıkların refahına ve mutluluğuna gücümüz yettiğince katkı sağlamayı bize her fırsatta bizzat öğreten bir sistemdir. Fakat bunun ne hayatımıza bir etkisi vardır ne de mutluluğumuza. Benliğimiz, zamanımız ve melekelerimiz hep beraber bu amaca katkıda bulunabilir.[3]

---

[1] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 2. Kitap, II. Bölüm.

[2] *Age.*, 2. Kitap, I. Bölüm.

[3] *Age.*, 2. Kitap, V. Bölüm.

Acı daima kötüdür. Haz ve acı ile mutluluk ve sefalet, ahlâki sorgulamanın ana unsurlarını oluşturur. Birini elde ederken diğerinden kaçınmak dışında arzu edilen bir şey yoktur. İnsan imgelemiyle ilgili hiçbir araştırma bu iyi özete tek bir şey ekleyemez. Nitekim bunu izleyen şey, acının olduğu yerde kötülük olmasıdır. Aksi takdirde kötülük diye bir şey olmazdı. Bir bireyin acısı kötülükten gelmeseydi... acı çeken her insanın acısı kötü olmazdı.[4]

Mutluluk ve sefalet ile haz ve acının doğası pozitif kurumlardan bağımsızdır. Şu net bir gerçektir ki, ilkini üretmeye meyilli olan şeylere yönelik istek duyulurken, ikincisini üretmeye meyilli olan şeylerden kaçınılır.[5]

İyi, hazzı ve hazzın ürettiği şeyleri içeren ortak bir isimdir. Kötü ise, acıyı ve acının yarattığı şeyleri içeren ortak bir isimdir. Bu ortak isimlerden ilki esas teşkil eder ve asli unsurdur, ikincisi ise esas önermelere sahip olmamakla birlikte kendi değerini diğeri üzerinden yaratır. Dolayısıyla haz, nihai iyi olarak adlandırılmalıdır.[6]

2. Erdem

Sahip olduğu erdem sayesinde insan, yergi ve kötülemelerle baskı yaratmaya çalışan tüm aşağılamalardan türümüzü pekâlâ kurtarabilmiştir. *İnsanlık tarihinde unutulmaz dönemler yaşanmıştır; en iyi, cömert ve yüce duyguların, karşıt özellikteki her şeyi tükettiği ve yok ettiği zamanlar olmuştur. Artık insanların büsbütün dikkate aldığı bu şeylerle, doğamızın ilerleyişini öngörmelidir; insan kalbi buna akıl erdirmeye henüz cesaret edemediği için, insan zihni ile erdemi bu tür şeyleri gelecekte başaracaktır.*[7]

---

[4] *Age.*, 3. Kitap, III. Bölüm.
[5] *Age.*, 2. Kitap, VI. Bölüm.
[6] *Age.*, 4. Kitap, XI. Bölüm.
[7] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XXIII, Human Virtue.

Erdemin amacı, haz verici tüm duygulara katkı sağlamaktır. Erdemin pusulası ve düzenleyicisi tarafsızlıktır.[8]

Erdemle ilgili en temel ölçüt, bir melek gibi yüksek bir noktadan seyreden, önyargılardan etkilenmeyen ve komşumuzun sahip olduğu asli koşullarla ilgili düşüncelerinin ne olacağını tasavvur edip buna göre davranan tarafsız bir izleyici yerine kendimizi koyabilmektir.[9]

3. Adalet

Adaletten anladığım şey, her insanın kendi mutluluğuyla ilgili konularda tarafsız bir davranış sergilemesidir... Dolayısıyla buradaki prensip, bilindik bir ifadeyle dile getirmek gerekirse, 'kişiler arasından ayırım gözetmemek' olmalıdır.

Muhtemelen incelememize büyük ölçüde ışık tutacak şey budur; adaleti, politik incelemeden çekip çıkardığımız takdirde, yalnızca bireyler arasında var olduğu şekliyle inceleriz. Adalet, idrake sahip bir varlıkla bir diğerinin kurduğu ilişkiyle ortaya çıkan bir davranış kuralıdır. 'Komşunu kendin gibi sev,' bu konuyla ilgili en açıklayıcı vecizedir. Fakat bu vecize, popüler bir prensip olarak önemli bir değere sahip olduğu halde, felsefi doğruluğun getirdiği bir mutlaklıkla biçimlendirilmez.

Açık ve genel bir bakışla, hem benim hem de komşumun insan olduğunu, neticede eşit ilgi görmeyi hak ettiğimizi görürüz. Fakat gerçek hayatta, birimizin diğerinden daha fazla kıymet ve önem verilen bir varlık olması muhtemeldir. Buna göre insan, hayvana göre daha değerlidir; zira yüksek melekelere sahip bir varlık olan insan daha saf ve hakiki bir mutluluğa sahip olabilir. Aynı şekilde, ünlü Cambray başpiskoposu (Fénelon) kendi uşağından daha değerliydi; şayet onun sarayı alevler içinde kalacak ve yalnızca ikisinden biri kurtarılabilecek olsay-

[8] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 8. Kitap, VII. Bölüm.

[9] *Age.*, 2. Kitap, II. Bölüm.

dı, ikisinden hangisinin tercih edilmesi gerektiğini söylerken aramızdan tereddüt edecek yalnızca birkaç kişi olurdu.

Fakat, sadece hayvan olma durumundan uzaklaşarak, bunlardan birini özel bir şekilde değerlendirmenin yanısıra başka bir tercih zemini daha vardır. Bizler algı kabiliyeti olan yalnızca bir veya iki insanla değil, bir toplumla, ulusla ve bir nevi bütün insanlardan oluşan bir aileyle ilişki içerisindeyizdir. Neticede kamu yararına en fazla vesile olacak yaşam tercih edilmelidir. Fénelon'un –şu anda ölümsüz *Telemakhos* düşüncesini tasarladığını varsayarak– hayatını kurtarmak demek, bazı yanılgılar, kötülükler ve mutsuzluğa yol açan şeylerle ilgili bu çalışmayı büyük bir dikkatle okuyarak derdine derman bulan binlerce kişiye fayda sağlamak demektir. Dahası bu durumda, benim menfaatim daha fazla olacak demektir; her bir birey, bu şekilde derman bulduğu için, toplumun daha iyi bir parçası olacak ve diğer bireylerin mutluluğuna, bilgisine ve gelişimine katkı sağlayacaktır.

Benim uşak olduğumu varsaydığımızda, Fénelon yerine kendi ölümümü tercih etmem gerekirdi. Fénelon'un hayatı uşağın yaşamından değerli olurdu. İşte bu noktada zihin, bu ve benzeri önermelerle ilgili hakikati algılama melekesidir; ayrıca adalet, benim davranışımı bu doğrultuda düzenleyen bir ilkedir. Burada başpiskopos yerine uşağın tercih edilmesi adil olurdu. Bu durumun aksi halde gerçekleşmesi adalete aykırı olurdu.

Peki, uşağın kardeşim, babam veya hayırsever bir kimse olduğunu varsayalım. Mevcut durumla ilgili hakikat değişmeyecektir. Fénelon'un hayatı uşağınkinden gene daha değerli olacaktır; üstelik adaletin, yani saf, katıksız adaletin gene en değerli şey olduğu ileri sürülecektir. Adaletin bana öğrettiği şey, diğerlerinin pahasına Fénelon'un hayatını kurtarmak olacaktır. Onların 'benim' kardeşim veya babam olmasının, tarafsız bir hakikatle ilgili kararları tersine çevirmemizi meşru gösterecek ne tür bir tılsımı vardır? Neticede kardeşim veya babam soyta-

rı, haylaz, kinci, yalancı veya ikiyüzlü de olabilir. Şayet durum böyleyse, onların *benim* kardeşim veya babam olmalarının ne önemi var?

Nitekim bu konuyla ilgili her görüş, bizi komşumuzun ahlâki değeriyle ve onun genel bir mutluluktaki önemiyle ilgili değerlendirmeye geri götürür, buradaki tek belirleyici standart komşumuzun hak olarak gördüğü davranışlardır. Bu nedenle minnettarlık, şayet minnettarlıktan anladığımız şey başkasına yönelik bir tercih ise, adalet veya erdemin bir parçası değildir...

Adaleti deneyimleyen kişileri göz önünde bulundurduktan sonra akıl yürütmemiz gereken şey, başkalarının iyiliğini göz önünde bulundururken duyduğumuz mecburiyetin ne boyutta olduğudur. Ayrıca varılan noktada çıkarılacak sonuç, aynı sebeplerden ötürü, sahip olduğum güçle yalnızca iyi olan şeyi yapmam gerektiğidir. Dertli bir kişi derman bulmak için bana başvurur mu? Bunu gerçekleştirmek benim görevimdir ve bu kişiyi reddetmek sorumluluktan kaçmaktır. Şayet bu prensip evrensel değilse, bir bireye fayda sağlarken, bazı durumlarda, kendime ve topluma çok büyük zararlar verebilirim. Artık, beni herhangi birine bağlayan adalet aynı şekilde beni herkese bağlar. Şayet bir insana fayda sağlarken aynı ölçüde bütüne zarar veriyorsam, eylemim doğru olmaktan çıkar ve tamamen yanlış bir hal alır. Fakat yaptıklarım kamu yararını ne kadar gözetiyorsa, bütünü oluşturan bireylere de o kadar faydalı olmalıdır. Elimden gelen her şeyi yapmam gerekir. Peki bu, kendi varlığımı yok saymak mıdır? Hayır, çünkü ben bütünün bir parçasıyımdır. Üstelik başkaları için elimden gelen her şeyi yapmak, kendi varlığımı korumamı gerektirmeyecek bir duruma nadiren yol açacaktır; başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, yirmi yıl içerisinde, bir yılda yapacağımdan daha az iyilik yapmam nadiren yaşanacak bir durumdur. Eğer kamu yararı için, yaşamak yerine ölüm getirecek sıradışı bir durumun gerçekleşmesi gerekiyorsa, adalet uğruna seve seve ölüme gitmem gerekecektir. Başka durumlarda, bedenimi ve zihnimi fayda

sağlamak için en dinç noktada tutmak benim temel ödevim olacaktır.[10]

4. Özsevgi ve İyilik

Özsevginin doğuştan olduğu söylenir. Fakat bundan daha kolay saptanabilir bir yanılgı olamaz. Benlik sevgisinden anladığımız şey, hazzı uygun bulurken acıyı onaylamamaktır; fakat bu yalnızca başka isim altındaki bir algı melekesidir. İnsanın idrak kabiliyetine sahip bir varlık olduğunu kim inkâr etmiştir? İnsana idrak kabiliyetini veren bir içgüdü olması gerektiğini kim hayal etmiştir?[11]

Özsevgi ve iyilik meselesi, insanlarla olan ilişkilerimiz içerisinde –başka bir deyişle ahlâki davranışlarımızda– yönetilmesi gereken hisler ve düşüncelerle ilgili bir meseledir. Fakat herhangi bir ahlâki davranışın olmadığı, yönelimlerimiz ve öngörülerimiz doğrultusunda gerçekleşen örnekler... hariç bizlerin ne erdemli ne de kötü amaçlı olduğu evrensel olarak kabul edilir; işte bu, iradi eylem tanımıdır. Dolayısıyla özsevgi ve iyilik meselesi iradi eylem meselesidir... Şayet özsevgi tek eylemsel prensip ise, erdem diye bir şeyin varlığından söz edilemez. İyi niyet erdem için esastır....

Karşılık beklemeksizin... tekin bir yola girdiğimizde, tercihimizi doğrulayan şey düşünce olur; bir bakıma, yapay tutkular olarak adlandırdığımız şeylerden hiçbiri katiyen doğrulanamaz. Etrafımızın bizimle aynı doğaya sahip varlıklarla çevrildiğini gözlemleriz. Bu varlıklar aynı duyulara sahiptirler, aynı haz ve acılara duyarlıdırlar, aynı mükemmelliğe erişebilir ve aynı ölçüde fayda sağlayabilirler. Bizler kendi dışımıza çıkmak için hayal gücümüzü kullanabilir ve parçası olduğumuz sistemin tarafsız bir izleyicisi olabiliriz. Böylece mutlak ve asli değerimizle ilgili bir tahminde bulunabiliriz; üstelik özsaygıyı

[10] *Age.*, 2. Kitap, II. Bölüm.
[11] *Age.*, 1. Kitap, IV. Bölüm.

dayatan şeyi ortaya çıkarabiliriz, ki bu tüm dünyadaki çıkarın yanısıra kendi çıkarımızın da değerini yansıtacak olan şeydir.[12]

Bir inceleme, şayet insanlığı bilimin gelişimi ve ilerlemesiyle ayağa kaldırmak adına mutluluk fikrini canlandırmamışsa, nesneldir. Gerçek erdem yüce olmadığı ve gerçek duygudaşlık acıma duygusu uyandırmadığı sürece yüceltme ve acıma mânâsızdır. Zevk ve zarafete dair saf bir insanın hazzı, 'kafada döner, fakat kalbe ulaşmaz.' Mutluluk düşüncesi ve temsili dışında gerçek bir keyif yoktur. Acıklı bir üzüntü dışında hoş gelen bir melankoli yoktur. Bir kez büyük bir cömertlik sergileyen bir insan, bununla karşılaştırılabilecek bir bedensel his veya düşünsel tat olmadığını bilir.

Halktan yararlanmak isteyen bir insan, takas ve değiş tokuşla ilgili mekanik düşüncelerin üstesinden gelir. Minnettarlık duymaz. Halkın bundan yararlandığını görmek veya böyle yapacağına inanmak başlı başına bir ödüldür. Kişi, insani hazzın en tepesine, karşılığı olmayan hazlara yükselir. İnsanın sahip olduğu tüm iyilikten ve insanlık adına ihtiyaç olarak gördüğü her türlü iyiden hoşlanır. Hiçbir insan ihmal ettiği çıkarlarını gerçek anlamda yüceltmez. Hiçbir insan, yalnızca başka insanların hazlarını düşünerek fazla haz elde etmez.[13]

Evrensel özsevgi doktrininin daha narin ve tiziz destekçileri farklı bir temellendirmede bulunurlar. Onlar, 'bize karşılık beklememe durumundan ve saf iyilikten bahseden bu gibi insanların, zihnin, hislerin ve iradenin doğasını yeterince dikkat göstererek değerlendirmediklerini' iddia ederler. Onlara göre 'anlamak başka şeydir, yeğlemek başka.'

Şimdiye dek sarf edilen en net cümle der ki, idraki olan kişi kendi içerisinde iradi eylem sergileme eğiliminde değildir. Bu, bizim için yalnızca kabul edilebilir veya kabul edilemez olarak algılanan bir şey olabilir. Mesela evrensel doğa yasası gibi.

---

[12] *Age.*, 4. Kitap, X. Bölüm.
[13] *Age.*, 4. Kitap, XI. Bölüm.

Bizler kendi istek ve isteksizliklerimiz doğrultusunda hareket ederiz; bir şeyi, mutluluk nesnesi veya tam tersi olarak gördüğümüz için, gerçekleştirmeye veya gidermeye çalışırız.[14]

5. Özsaygı ve Hoşnutluk

Şimdi inceleyeceğim konu, kendini onaylama veya kendi halinden memnun olma hissiyle ilgilidir; ölümlü bir varlık olan insanın bağlı olduğu en yüce çaba ve gayretlerden bu olgunun ayrılmaz olduğu görülecektir.

Biz... özsaygıya ve kendi halinden memnun olma durumuna yabancı olmamalıyız... Kendi halinden memnun olma durumu, insani edinimlerde yüce olan her şeyin zaruri koşuludur, bu nedenle bizler çok sayıda vazife türetiriz.

Ayrıca şunu kabul etmek gerekir ki her insan, özellikle de gençlik dönemindeki ve birtakım bunaltıcı bedensel veya zihinsel hastalığın kurbanı olmayan insanlar, kendi içinde, bir tür halinden memnu olma durumu olan, kolayca yok edilmez büyük bir kararlılığı sahiptir.

Kendi halinden memnun olma, esasen onurlu bir yolda yürüyemediğimiz düşüncesinden sıyrılmamızı sağlayan bir histir; fakat bu, bizi eylemeye iten güdüden çok uzaktır. Buradaki güdü, tercihimizi tasarlayan iyi şeylerin gerçek doğası ve mutlak özellikleridir: biz başkasının mutluluğunu isteriz, çünkü başkasının mutluluğu arzularımızın ereğidir.[15]

6. Vazife

Toplumsal ilkelerin adil bir şekilde tanımlanması bakımından oldukça büyük bir önem arz eden iki konu vardır, taşıdığı önemden ötürü iki konu da ayrı ayrı incelenmeyi hak eder: bahsi geçen konular toplum içerisinde yaşayan insanın gerçek-

[14] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XI, Self-love and Benevolence.

[15] *Age.*, Essay XIX, Self-Complacency.

leştirmesi gereken vazifeler ile bunlardan doğan haklardır. Her ikisi de adalet ilkesini ifade etmenin yalnızca farklı şekilleridir... Vazife, başkaları üzerinde yapmakla yükümlü olduğumuz davranışlardır, hak ise başkalarından beklediğimiz davranışlara verilen addır.

Vazife, bireyin ortak fayda için kapasitesini mümkün olabildiği en iyi şekilde uygulamasını sağlayan eylem biçimidir. Kişinin sahip olduğu erdemin kanıtı ile vazifeyle ilgili değerlendirmeyi en uygun şekilde kapsayan gözlemler arasında yapılması gereken tek ayırımın dayandığı temel şudur: Bir insan bazı durumlarda kendi kapasitesini en iyi şekilde kullanamadığı halde, erdemli bir insan olarak adlandırılabilir; fakat vazife yeknesak bir şeydir ve bizim bunu her durumda bizzat en iyi şekilde uygulamamız gerekir.

Gerçeklikten sapan ahlâki duygularıma boyun eğmek vazifem midir? Kesinlikle hayır. Vazife, insanlığın yararı için –potansiyel kapasitenin değil– gerçek kapasitenin kullanılmasıdır.[16]

Adalet, halihazırda ahlâki ve politik vazifelerin oluşturduğu bir bütün olarak görülmektedir. Fakat adaletin ölçütü, ilgilendiğim insanların yararlı veya zararlı karakterleridir; adalet kriteri, davranışlarımın ortak fayda silsilesi üzerinde gerçekleştireceği etkidir. Nitekim buradan kaçınılmaz olarak çıkarılacak sonuç, vazife güdüsünün eylemlerimi yönetmesi ve bunun genel uygulamadaki gibi gerçekleşmesi gerektiğidir.[17]

Bir eylemin erdemli olarak adlandırılabilmesi için gerekli iki koşul vardır. Bunun için insan ırkına kötülükten ziyade iyilik yapma eğiliminde olmak ve böylesi bir iyilik yapma niyetiyle var olmak gerekir. Şimdiye kadar sergilenen en iyi eylem – eğer bu, başkalarına yönelik bir iyi niyetle ortaya çıkmamışsa– erdemin doğasından gelmemiştir. Erdem... gerçekleştirilmek istenen iyi niyetin doğru bir değerlendirmeyle şekillendiği bir

[16] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 2. Kitap, IV. Bölüm.
[17] *Age.*, 3. Kitap, III. Bölüm.

davranış türüdür. Yanlış değerlendirme yapan ve önemli, kapsamlı bir şey için ufak ve kısmi bir iyilik tercih eden bir kimse kötü niyetlidir.[18]

Vazife teriminin –hayali özgürlük hissinden türemesi hariç– anlam taşıdığını söylemek pek mümkün değildir. Bunun gerekli bir şey olduğu yönündeki öğretiye bakıldığında vazife, birey tarafından gerçekleştirilen eylem biçimini ifade eder, ortak fayda için insanın kendi kapasitesini mümkün olan en iyi şekilde kullanmasını sağlar.[19]

Fakat vazife terimini kullanırken zihnimizde tamamen farklı bir düşünce belirir. İradesi doğrultusunda bunu uygulayan bir varlık hakkında konuştuğumuz durumlar hariç, bu terimi ürettiğimiz dilin kullanımı buna uygun değildir.

O halde vazifenin taşıdığı anlamda, yalnızca eylemlerinde özgürlüğe sahip olan bir insana gerek duyulabilir. Vazife, tam mânâsıyla bir irade imparatorluğu yaratır, burada akıl mefhumu belirleyicidir, öyle ki akıl tahta oturur ve şu veya bu şekilde mutlak bir hükümdar gibi karar verir.[20]

7. Haklar

İnsanın gerçek veya sözde hakları aktif ve pasif olmak üzere iki türdür; bunlar, bazı durumlarda istediğimiz gibi hareket etme hakkı ile diğer insanların hoşgörüde bulunmasını ve yardımını isteme hakkımızdır.

Merak ve eğlencelerimizden hiçbiri... genel fayda üzerindeki payımıza pek katkı sağlamaz... İnsanın hareket şekli, tümüyle izlenmesi gereken adalet ilkelerine bağlıdır. Yaptığımız

---

[18] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XI, Self-Love and Benevolence.

[19] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 2. Kitap, IV. Bölüm.

[20] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XII, The Liberty of Human Actions.

her hareket ahlâki alanda yer alıyorsa, bundan hareketleri seçme hakkımız olmadığı sonucu çıkar. Böylece ahlâki buyrukları kötüye kullanma hakkına sahip olduğumuzu hiç kimse iddia etmeyecektir.

İnsanın yaşama ve kişisel hürriyet hakkına sahip olduğu söylenir. Bu önerme, eğer kabul edilecekse, oldukça sınırlı bir çerçevede kabul edilmelidir. Kişiye vazifesi kendi hayatından vazgeçmesini söylediğinde, o kişi artık yaşama hakkına sahip değildir. Şayet büyük bir kötülüğü her halükârda engellemek mecburi olmalıysa, diğer insanların kötü bir kişiyi kendi hayatı veya özgürlüğünden mahrum bırakacağı kesindir –buradaki savunmanın sertliği bakımından, önceki açıklamalarla da birlikte, insanların hakları olduğunu söylemek yanlış olacaktır. İnsanın pasif hakları en iyi şekilde aşağıdaki açıklamayla anlaşılacaktır.

Her insan belirli bir takdir yetkisine sahiptir ve bu, komşular tarafından ihlal edilmemesi gerektiği düşünülen kişisel bir haktır. Bu hak insanın doğasından gelir. İlk olarak, her insan yanılabilir: hiç kimse başkalarına dair bir standartla değerlendirilerek haklı gösterilemez. Bizler ihtilaflar hakkında yanılmaz bir yargıya sahip değilizdir; her insan kendi anlayışı içerisinde verdiği kararlar bakımından haklıdır; üstelik bizler kişilerin karşıt iddialarını belirlemek adına tatmin edici bir yöntem geliştiremeyiz. Şayet herkes kendi düşüncesini başkalarına empoze etme arzusunda olursa, nihayetinde bir ihtilaf doğacaktır ve bu, aklın değil dayatmacılığın ihtilafı olacaktır. İkinci olarak, bizler yanılmaz bir ölçüte sahip olsaydık bile, herkes tarafından bu kabul edilmediği müddetçe, hiçbir sonuca varamazdık... İnsan, bağımsız olmasının ötesinde, asla sadece onaylanan bir nesne olamayacak bir varlıktır. İnsanın kendi aklını dikkate alması, sonuca bizzat varması ve vicdanen kendisini mülkiyetle ilgili sahip olduğu düşüncelere alıştırması gerekir. Bu olmadan insan ne etkin ne düşünceli ne azimli ne de yücegönüllü olacaktır.

Bu iki nedenden ötürü her insanın kendini desteklemesi ve bizzat kendi anlığını temel alması gerekir. Bu amaçla her bir birey kendi takdir yetkisine sahip olmalıdır. Ne hiçbir insan benim alanımı tecavüz edebilmelidir ne de ben bir başkasının alanını. Bir kişi ısrarcı olmaksızın ve ılımlı bir şekilde bana öğüt verebilir, fakat bana bir şeyi zorla kabul ettirme beklentisine girmemelidir. Beni duygularını saklamaksızın özgürce eleştirebilir, fakat onun değil kendi görüşlerim doğrultusunda eyleyeceğimi hatırında tutması gerekir. Bulunduğu yargırlada cumhuriyetçi bir yüreklilik sergileyebilir, fakat tavsiyelerinde buyurgan ve otoriter olamamalıdır. En sıradışı ve çaresiz durumlarda bile cebre başvurmamak mümkündür. Başkalarının yararı için yeteneklerimi kullanmam gerekir; fakat bu uygulamalar sahip olduğum kanının birer neticesi olmalıdır; hiç kimse beni bir işe zorlamamalıdır. Sahip olduğum kanılarla ortaya çıkan neticelerin bir kısmını sahiplenmem gerekir... bunların benim menfaatime olması gerekmez, diğerleri tarafından kullanılması da gerekmez; fakat diğerleri sahip olduğum şeyi şiddet yoluyla değil, tartışma ve itiraz yoluyla elde etmelidir. Prensip olarak bu, genel anlamda mülkiyet hakkı olarak adlandırılan şeyin temellendirilmesidir. O halde başka birisine veya toplumsal kurumlara şiddet uygulamaksızın sahip olduğum şey, her ne olursa olsun benim mülkiyetimdir. Halihazırda ortaya konan prensiplerle vücut bulan bu mülkiyette, gelip geçici heveslere zemin hazırlama hakkım yoktur... En azından sıradan durumlarda, hiç kimsenin bunu benden zorla alma hakkı yoktur. Ahlâk yasaları açık bir şekilde anlaşıldığında, bunların mükemmelliği evrensel olarak idrak edildiğinde ve bunlarla her bir insanın şahsi avantajının örtüştüğü görüldüğünde, mülkiyet düşüncesi bu manasıyla olduğu gibi kalacaktır, fakat hiç kimse, gösteriş ya da lüks için, komşusundan daha fazlasına sahip olmak yönünde en ufak bir istek duymayacaktır.

İnsanın pasif haklarının ikinci kolu, her insanın komşusundan yardım akma hakkına dayanır...[21]

Her ahlâki meselede, ya da başka bir deyişle haz veya acının bulunduğu her meselede, başkalarının mutluluğu veya mutsuzluluğuyla ilgilenilir, dolayısıyla insanın tek bir vazifesi vardır ve aksi yönünde hareket etme hakkı yoktur.

Bu nedenle zengin kimsenin, sıkıntı içerisindeki hemcinsinden yardımını esirgeme hakkı yoktur...

Bir insanın hemcinsine yönelik davranışıyla ilgili olarak sahip olduğu haklar, yalnızca yargı yetkisiyle ilgili haklardır: diğer bir deyişle, hiç kimse başkasını bir şeyi yapmaya zorlamamalıdır, ki bireyin vazifesi tam olarak budur... 'Her insanın istediği şeyi yapma hakkı vardır.'[22]

8. Baskı ve Cebir

Doğrudan baskıya meyledilmesi, hem idrakimiz ile korkularımız hem de vazifemiz ile güçsüzlüğümüz arasında çatışma yaratır. Baskı öncelikle kişinin gerçekleştirdiği meseleyle ilgili anlayışı ortadan kaldırır, sonra da bunu benimseyen kişiyi...

Siyasi baskıya yönelik geliştirilen argüman, efendi ile köle ve aile ile çocuk arasındaki özel ceza uygulamalarına yönelik geliştirilen argümanla aynı güce sahiptir... Bu argüman tümüyle karşı konulmaz bir ikilemden sorumlu gibi görünür. Ebeveynin kendi çocuğu üzerinde sahip olduğu hak, onun üstün gücüne ya da üstün aklına dayanır. Eğer bu onun gücüne dayanan bir haksa, yapmamız gereken şey, her türlü ahlâklılığı dünyadan defetmek adına bu hakkı bizzat herkese uygulamaktır. Şayet bu, insan aklına dayanan bir haksa, aklın insana güven verdiği görülecektir. Benim üstün aklımla ilgili olarak,

---

[21] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 2. Kitap, V. Bölüm.

[22] William Godwin, *Of Population. An Enquiry concerning the Power of Increase in the Numbers of Mankind*, 1820, 6. Kitap, III. Bölüm.

en elzem durumlarda, sertliğe başvurmaksızın adaleti kavrayamayacağımı ve hissedemeyeceğimi öne sürmek sıradan bir argümandır.

Baskının –aklını kullanan bir kimsenin üzerinde yarattığı etkiyi göz önünde bulundurunca– inandırıcılıkla gerçeğe dönüşemeyeceği su götürmez bir olgudur. Bunun çıkış noktası acı hissinin ve nefret duygusunun üretilmesidir. Zira bu, etki altında bırakmak istediğimiz zihni, hakikatten şiddetle uzaklaştırarak ortaya çıkar. Budalalığın örtük bir itirafıdır. Bana yönelik baskı uygulayan bir kimse argümanlarla beni kendi amaçları doğrultusunda şekillendirebilirse, şüphesiz bunu başarmış olacaktır. Argümanı kuvvetli olduğu için beni cezalandırıyormuş gibi yapar; fakat beni gerçekten cezalandırır, zira argümanı zayıftır.[23]

Baskı, ikna edici bir şey değildir, uzlaştırıcı değildir, bilakis insanı aklına karşı yabancılaştırır. Baskı akılla ilgili en ufak bir ortak noktaya sahip değildir ve dolayısıyla erdemin geliştirilmesinde uygun bir yönelime sahip olamaz. Aklın çeşitli duygu ve hislerin ilişki ve harmanından başka bir şey olmadığı doğrudur; ancak bunların, sahip olunan güçle uyarılan keyfî bir istek değil, özünde meseleye uygun, katkı sağlayabilecek hisler olması gerekir. Akıl, her şeyi yapabilecek güçtedir: şayet benim davranışım hatalıysa, net ve kapsamlı bir bakış açısıyla cereyan eden çok basit bir ifade bunun hatalı olduğunun görülmesini sağlayacaktır; nitekim sergilenebilecek tüm güzelliklere ve erdeme bağlanabilecek tüm öğütlere rağmen kötülükte ayak direyecek bir sapkınlık olası değildir.[24]

İnsan düşünsel bir varlıktır. Fakat insan, yalnızca düşünsel güçleri ortaya çıkarılarak ve yalnızca özgürleştirilerek erdemli kılınamaz. Birey, kendi üstünlüğünün keyfî şımarıklığını değil, eylemlerin doğurduğu zaruri sonuçları ve doğa yasalarını

[23] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 7. Kitap, II. Bölüm.

[24] *Age.*, 7. Kitap, III. Bölüm.

irdelemelidir. Çalışmamı mı istiyorsunuz? O halde dayatmacı olmayın...[25]

9. Vaatler

Bir sözleşme yaptığımda, insan mutluluğuna tabiatı gereği olanak sağlayan şey veya bunun tersi için söz vermiş olurum. Pekâlâ sözleşmem, bunun önceden zararlı ve vazifenin aleyhinde faydalı olduğunu her zaman gösterir mi? Bir vaatte bulunmadan önce, hem vaat etmem gereken hem de vaat etmemem gereken şeyler vardır. Bir vaatte bulunmadan önce, tüm eylem biçimleri ortadadır. Dahası, bunun tam tersi de doğrudur. Akla gelebilecek her türlü eylem biçimi uygun bir eğilime sahiptir ve iyilik ya da kötülük adına bu eğilimi korur ve neticede bunu yapmanın veya önlemenin uygun olduğu iddia edilir. Nitekim bu vaatler ve sözleşmeler, açıkça görüldüğü üzere ahlâkın temeli değildir.

İkinci olarak gözlemlediğim şey, vaatlerin bütün yönleriyle dikkate alındığında kötü olduğu, üstelik özgün ve erdemli düşünsel doğanın kullanımına karşı durduğudur...

Buradaki ilkeler, sıklıkla vaatlerin yerine getirilmemesine müsaade eden durumları ortaya koymak yerine, yol göstermeleri için tasarlanır. Sözleşme, ahlâkın temeli değildir; bilakis, bazen başvurmak zorunda kaldığımız bir çıkar yoldur, fakat bunun uygulanışı her zaman aydın bir göz tarafından özenle dikkate alınmalıdır. Açık bir şekilde zorunluluk içeren durumlar dışında gün ışığına katiyen çıkarılmamalıdır. Bu, ortak mutluluğumuzun dayandığı ilke değildir; bu yalnızca mutluluğu güvence altına alma yollarından birisidir. Dolayısıyla vaatlerin uyumu... genel kriterle belirlenmeli ve kapsamlı bir bakış açısıyla mutluluk dengesi sağlanana kadar sürdürülmelidir.

Yasalara itaat etmeyi vaat ettiğimiz yönündeki ifadeler kadar saçma bir şey neredeyse yoktur. Şayet yasaların uygulanma-

[25] *Age.*, 7. Kitap, VI. Bölüm.

sı vaatlere bağlıysa, neden bu yasaların beraberinde yaptırımlar gelmektedir? Neden yaptırımlar, uygulanması kolay olan yasaların yapımında... yasamanın en büyük formülü olarak kabul edilir? Tekrar etmek gerekirse, yapılacak şeyin... uygunluğuna benim adıma karar veren –devlet olarak adlandırılan– bir güce, yapacağım her şey hakkında neden vaatte bulunayım? Bunda herhangi bir ahlâklılık, adalet veya sağduyu var mıdır? Kaba kuvvet, bunu elinde bulundurana, benim yüceliğim üzerinde tatmin edici bir iddiada bulunabilir mi? Gözlemlenmesi gereken şey, itaatle ilgili dirayetin veya vazifenin –ister bir tiran ister meşru olarak seçilen bir temsilciler meclisi olsun– tamamen benzer bir ilkeyle ilerlediğidir. Yürekten itaat edebileceğim tek bir güç vardır, o da kendi aklımın iradesi, vicdanımın sesidir. Herhangi başka bir gücün hükmüne, özellikle kararlı ve bağımsız bir akla sahipsem, istemeyerek ve nefretle boyun eğmek zorunda kalırım...[26]

10. Evlilik

Birlikte yaşama meselesi, bizzat evlilik meselesini içerdiği için bilhassa ilgi çekicidir. Bu nedenle incelememizi bu başlık altında bir nebze daha genişletmek uygun olacaktır. Birlikte yaşama, yalnızca zihnin bağımsız işleyişini denetlediği için kötü değildir, aynı zamanda insanın noksanları ile temayülleriyle de çelişir. İki insandaki yatkınlıkların uzun bir zaman diliminde örtüşmesini beklemek mantıksızdır. İki kişiyi birlikte eylemeye ve yaşamaya zorlamak, bir nebze de olsa, onları kaçınılmaz bir şekilde engellemeye, çekişmeye ve mutsuzluğa maruz bırakmak demektir. İnsan, mutlak mükemmellik standardına ulaşamadığı müddetçe bunun aksi mümkün değildir. Bir hayat arkadaşına sahip olmam gerektiği yönündeki varsayım kötü bir yaklaşımın sonucudur. Bu, korkaklığın iradesidir, cesaretin değil. Bunun temelinde... sevilme ve saygı görme arzusu yatar.

[26] *Age.*, 3. Kitap, III. Bölüm.

Bununla birlikte Avrupa ülkelerinde uygulanan şekliyle evlilik belasının temeli bundan daha derinlerde yatar. Evlilik, her bir cinsiyetin delidolu ve romantik bir gençlikle biraraya gelip, birkaç defa ve tamamen hayalî koşullar altında birbirini görüp ve sonra ebedi bir bağlılık için birbirlerine yemin etme alışkanlığıdır. Peki, bunun sonucu nedir? Neredeyse her örnekte, bu insanlar kendilerini aldatılmış bir halde bulurlar. Telafisi mümkün olmayan bir hatayı mümkün olabildiğince gidermek adına boyun eğerler. Gerçekdışı bir duruma kanmalarını sağlayacak, tahayyül edilebilir en kuvvetli cazibeye kapılırlar. Gözlerini gerçeklere kapamak için bunun en akıllıca hareket tarzı olduğunu düşünür hale gelerek, eşleriyle ilgili en ilkel düşüncelerinde haklı olduklarına kendilerini ikna edebilecek zihinsel bir çarpıklıkla mutlu olurlar. Evlilik kurumu bir sahtekârlık sistemidir; kendi yaşamlarındaki gündelik işlerine dair değerlendirmelerinde itinalı bir şekilde yanlış yola yönlendirilen insanların, diğer her meselede de hastalıklı bir değerlendirmeye sahip olması gerekir.

Hatamızı fark eder etmez sonlandırmamız gereken bu şeyi el üstünde tutmamız gerektiği öğretilir. Erdem ve değer arayışına aralıksız devam etmemiz gerekir; halbuki bize hem sorgulamaya son vermemiz hem de en çekici ve hayranlık uyandıran konuları görmezden gelmemiz öğretilir. Evlilik yasadır, hem de tüm yasaların en kötüsü. Aklımız, kurduğumuz bağla birlikte büyük gelişim elde etmemizi sağlayan kişi hakkında –bir kadının değeri ve bir diğerinin kusuruyla ilgili– bize ne söylerse söylesin, yasanın ne olduğunu ve adaletin ne olmadığını dikkate almaya mecburuzdur.

Buna ilaveten, evlilik bir mülkiyet meselesidir ve tüm mülkiyetlerin en kötüsüdür. İki insanın bizzat kendi aklını... izlemesi pozitif bir kurum tarafından yasaklandığı sürece, önyargı canlı ve diri kalır. Bir kadını kendime çekmek ve komşumun en temel hakkının ortaya koyulmasını ve onun verimliliğini engellemek istediğim sürece... suçluyumdur.

Evliliğin ortadan kaldırılması beraberinde kötülük getirmeyecektir. Buna rağmen bizler kendimizi acımasız şehvet ve günahkârlığın habercisi olarak yansıtma eğilimindeyizdir. Fakat aslında diğer durumlarda olduğu gibi vuku bulan şey, kötülüklerimizi dizginlemek için yapılan pozitif yasaların bunları kızıştırdığı ve arttırdığıdır...

Bu tür bir durumda cinsiyetler arasındaki ilişki, diğer arkadaşlık türleri gibi, aynı sistem altında başarısız olacaktır. Asılsız ve dayatmacı bağlılıklar dışında, gözlemleme fırsatım olan herhangi bir insandan daha üstün bir değere sahip bir insan bulmaksızın, bu dünyada yaşamak benim için imkânsız olacaktır. Bu insana değerini kavradığım kadar lütufta bulunmam gerekecektir. Bu durum kadınlar hususunda da tamamen aynı olacaktır. Becerisiyle beni en güçlü şekilde kendine âşık edecek kadınla ilişkimi gayretli bir biçimde geliştirmem gerekecektir. 'Fakat başka erkeklerin böylesi bir kadına benim gibi aynı şey hissetmesi olasıdır.' Bu hiçbir zorluk doğurmayacaktır. Onun iletişiminden hepimiz keyif alabiliriz; nitekim duygusal ilişkiyi tamamen sıradan bir konu olarak görecek kadar akıllı olmamız gerekecektir. Bu, tıpkı iki insanı ilgilendiren diğer her iş gibi, iki tarafın kendi rızasıyla, her birinin peş peşe istekleri doğrultusunda düzenlenmelidir...

Cinsiyetler arasındaki ilişkiyi düzene sokabilecek düşünceler bu şekildedir. Her çocuğun atası olan toplumla ilgili olarak, böylesi bir durumun bilinip bilinmediğini kesin bir biçimde söylemek mümkün değildir. Fakat bu tür bilgilerin önem teşkil etmeyeceğini söylemek mümkündür. Mevcut durumda buna değer vermeyi bize öğreten şey aristokrasi, özsevgi ve aile gururudur. Bir insanı babam, eşim veya evladım olduğu için başka bir insana tercih etmemem gerekir...[27]

[27] *Age.*, 8. Kitap, VI. Bölüm.

11. Din

Bana öteki dünyayla, ruhlar alemiyle veya ilahlaştırılan kimselerle ilgili söylenebilecek her şey – hem uğraşların tinsel olduğu ve ilksel nedenin doğrudan algılandığı veya karşılık bulduğu yerde hem de ebedi durgunluğu cezalandıran aklın, pişmanlığın kederini ve şeytanın oklarını tamamen kurban ettiği yerde– bildiklerime öyle yabancıdır ki, aklım buna inanmak ve bunu anlamak adına boşuna çaba gösterir. Bu gibi doktrinlerin, alışılagelmiş türlü fikirleri zapt etmesi kanunsuzluk, şiddet ve kontrolsüzlük değil, bilakis makul ve vicdani bir durumdur; insanlar yersiz endişelere sürüklenirler veya pasif bir şekilde despotizme ve adaletsizliğe boyun eğmeye razı edilirler, ki gösterdikleri sabrın karşılığını öbür dünyada alabilsinler. Buradaki itiraz her türlü aldatmaca açısından eşit ölçüde geçerlidir. Masallar hayal gücüne hoş gelebilir, fakat bunlar, katiyen insan davranışının ilkeleri olarak aklın ve muhakemenin yerini alamazlar.[28]

Bunlar öyle bir etkiye sahiptirler ki, ruhban sınıfına göre dinî itaatle ilgili bir yasa üretilir; kendi yurttaşları üzerinde yarattıkları etkileri göz önünde bulundurmak gerekirse, onlar samimiyetsiz, sıkılgan ve riyakâr insanların mezhebinde emir ve ahlâk bulmak isterler; bu insanların düşünsel kökeni, eylemlerindeki çözülmüşlüğe ve yetersizliğe dayanır. Şayet insanlar dinî çabalarla kör edilmezse, dinî önderlerinin noksanlarını fark edecek ve küçümseyecektirler. Şayet gözleri bu şekilde kör edilirse, fark edemeyecekleri şekilde geri ve değersiz bir ruha kendi karakterlerini aktaracaktırlar... Erdem... kendi standardını koruyamayacak kadar zayıf mıdır? Tam aksi. Hiçbir şey saf ve adil davranışın dirayetini tartışmaya açamaz, fakat bunun bağlı olduğu koşullar iyi yönüyle bize önerilir. İnsanın en kötücül düşmanı, hemcinsinin safi mutluluğu bakımından, mevki pahasına kendi çağdaşlarını erdemli davranıyor gibi

[28] *Age.*, 5. Kitap, XV. Bölüm.

gösteren insanları barındıranlardan daha yıkıcı bir fesatlıkta bulunamamıştır.

Halkın ibadeti akla uygun olduğu takdirde, şüphesiz akıl buna ilişkin doğrularını ve dayanaklarını yeterli ölçüde kanıtlayacaktır. Şayet bu Tanrıdan geliyorsa, bunun devlet bağına ihtiyaç duyduğunu düşünmek, kutsalına saygısızlık yapmak demektir. Şayet ibadet, siyasi kurumun şom müdahalesi dışında kendi varlığını idâme edemiyorsa, o halde bunun büyük ölçüde yapay ve egzotik bir şey olması gerekir.[29]

Birikmiş mülkiyetin adaletsizliğiyle ilgili doktrin, dinî ahlâkın temelidir. Bu ahlâkın gayesi, bahsi geçen adaletsizliği gidermek adına ferdi erdemlerle insanları uyandırmaktır. Din hakkında en büyük etkiye sahip olan din önderleri, karşı konulmaz bir şekilde bu ilginç konuyla ilgili olarak kesin gerçeğin ortaya çıkarılmasına yol açtılar. Zenginlere, servetlerini yalnızca bir inanç olarak ellerinde tuttuklarını, tükettikleri her şeyden sorumlu olduklarını ve aslında mülk sahibi olmadıklarını öğrettiler...

Din, insanlığa adaletin tarafsız tabiatını aşılarken, din önderleri adaletin icrasını ele almaya yatkındı, bu noktada dikkat edilmesi gereken şey, bunu bir borç olarak değil, doğal bir ihsan ve cömertlikle yapıyor olmalarıdır... Esasen din, insanın önyargı ve zayıflıklarını her yönüyle barındıran bir şeydir.[30]

'Hiçbir insanın din hususunda kendi vicdanının sesine karşı hareket etmeye zorlanmaması gerektiği' çoğunlukla dile getirilir. Din, tüm çağlardaki uygulamalarla insan zihnini derinden etkileyen bir ilkedir.[31]

Hıristiyanlık, bir hayır ve sevgi dinidir ve hep böyle anılmıştır. Yoksullara vazifelerini buyurduğu gibi, zenginlerin vazifesini de titizlikle buyurur. Bizlerin, 'kendi başımıza istediğimizi

---

[29] *Age.*, 6. Kitap, II. Bölüm.

[30] *Age.*, 8. Kitap, I. Bölüm.

[31] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 7. Kitap, II. Bölüm.

yapma hakkımız olduğunu' kabul etmez. Bilakis tam anlamıyla kendimizin olduğunu söyleyebileceğimiz bir şeye sahip olmadığımızı, zenginlerin yalnızca Yaratannın yararı için çalışan kişiler ve vekiller olduğunu ve bize bahşedilen her türlü beceriyle ilgili olarak hesap vermemiz gerektiğini bize öğretir. Sıkıntı içerisindeki hemcinslerimizin kardeşlerimiz olarak görülmesi ve onlara buna göre davranılması gerektiği bize öğretilir...[32]

Dinimiz, sivil uygulamalarımız, politik inancımız tamamen sunidir. Dinî inançlarıyla ilgili delilleri inceleyen ve 'içlerindeki inancın nedenine' ses verebilen kaç insan vardır? Küçük bir çocukken bana dünyada dört inanış olduğu öğretilmişti: Katolik, Protestan, Müslüman ve Pagan. İstikrarlı bir şekilde denge kuran ve bunların her biriyle ilgili iddialara tam ve kesin bir şekilde adil yaklaşan bir insan bulmak olağan üstü bir şeydir... Bana bir insanın doğduğu yerin boylamını ve enlemini söyleyin, ben de size bu insanın dinini söyleyeyim.[33]

Dinle ilgili önemli prensiplerin hepsi, baba ve oğul arasındaki... bilindik ve hassas ilişkiyle şekillenir; ayrıca bu konuyla bağ kurabilecek insanın özünü daha iyi anlamak için, Tanrının kullarına duyduğu sevgi ile buna karşılık kullarının Tanrıya duyduğu minnetin yarattığı sevgiden övgüyle söz eden birçok belâgatli ve bize ışık tutan eserlere bizzat değinmemiz gerekir. Burada dinî, spekülatif bir bakış açısıyla değerlendirmiyorum veya dinin farklı mezhep ve sistemleri arasında neyin doğru olduğunu sorgulamıyorum; fakat bizzat burada dini, insan zihninin... birbirini izleyen çağlar içerisinde sevgi bağlamında anlamlandırdığı şeye karşılık gelen bir örnek olarak ortaya koyuyorum.[34]

---

[32] William Godwin, *Of Population. An Enquiry concerning the Power of Increase in the Numbers of Mankind*, 1820, IX. Bölüm.

[33] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay X, Imitation and Invention.

[34] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XV, Love and Friendship.

III

SİYASET FELSEFESİ

1. Politika

Politik inceleme iki başlık altında sınıflandırılabilir: ilki toplum içerisindeki insanı refaha götürecek düzenlemeler, ikincisi ise düzenlemeleri belirtme yetkisine sahip otoritedir.

Toplum içerisinde yaşayan insanların uyması gereken davranışlara yönelik düzenlemeler iki şekilde değerlendirilebilir: ilk olarak, aydınlanmacı aklın gerekleri tarafından bize buyrulan ahlâk yasaları ve ikinci olarak, yaptırım ve cezalarla baskılamanın uygun olduğunu varsayan topluluğun çıkarlarından sapan ilkeler. [1]

2. Hükümet ve İdare

İnsan öncelikle karşılıklı yardımlaşmayla ilişkilendirildi. Toplum içerisindeki her bir bireyin davranışlarını, birbirlerine veya bütüne yönelik olarak düzenlemek için herhangi bir kısıtlama-

[1] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 2. Kitap, I. Bölüm.

nın gerekli olacağını insanlar öngörmediler. Kısıtlamayla ilgili bu gereksinim birtakım hata ve sapkınlıklarla ortaya çıktı. Keskin bir ses bu düşünceyi özgün ve etkileyici bir ifadeyle şu şekilde dile getirdi: 'Toplum ve hükümet kendi içinde farklıdır ve farklı çıkış noktalarına sahiptir. Toplum isteklerimiz doğrultusunda ortaya çıkar, hükümet ise günahlarımızla. Toplum her koşulda bir nimettir; fakat hükümet, en iyi koşullar içerisinde olsa bile, hiç arzulanmayan fakat kaçınılmaz olarak katlanılan bir şeydir.'[2]

Toplum bireylerin biraraya gelmesinden başka bir şey değildir. Toplumun istek ve vazifeleri, bireylerin istek ve vazifelerinin biraraya gelmesiyle oluşmalıdır, biri diğerinden daha belirsiz ve nedensiz değildir. Peki, toplumun benden talep etme hakkına sahip olduğu şeyler nelerdir? Bu halihazırda yanıtlanmış bir sorudur: Yapmam gereken her şey benim vazifemdir. Bunun dışında bir şey var mıdır? Kesinlikle hayır. Bu, ebedi hakikati değiştirebilir mi veya insanın doğasını ve eylemlerini altüst edebilir mi? Vazifemi ölçüsüz kılabilir mi veya komşuma kötü muamelede bulunmama ve onu öldürmeme neden olabilir mi? –Tekrar sormak gerekirse, toplumun üyelerini kesin olarak birbirine bağlayan şey nedir? Bu şey, insan refahı için gerekli olan her şeydir. Fakat insan refahının tabiatı, aklın tabiatıyla açıklanabilir. Bu, bizi erdeme teşvik ederek, bağımsızlığımızla ilgili genel bir bilinç yaratarak ve bu yöndeki çabalarımızı sekteye uğratabilecek her şeyi itinayla ortadan kaldırarak aklın gelişmesine en büyük katkıyı sağlayacaktır.[3]

Zenginler... doğrudan veya dolaylı olarak devletin yasa koyucularıdır; dolayısıyla sürekli olarak sistem içerisindeki baskıyı azaltırlar ve yoksulları... doğal olarak sahip oldukları kamusal alanları kullanma haklarından mahrum bırakırlar.[4]

---

[2] *Age.*, 2. Kitap, I. Bölüm. [Godwin bu alıntıyı Thomas Paine'in *Common Sense* adlı eserinden yapmıştır (ç.n.)]

[3] *Age.*, 2. Kitap, II. Bölüm.

[4] *Age.*, 1. Kitap, III. Bölüm.

Tüm hükümetler bir fikir doğrultusunda kurulur. İnsanlar günümüzde belirli bir formda yaşarlar, çünkü isteklerinin belirli bir yönde olduğunu düşünürler. Doğruyu söylemek gerekirse, herhangi bir topluluk veya imparatorluğun bir kısmına zorla boyun eğdirmek mümkündür; fakat bu, onların kişisel despotik gücü kesinlikle değildir; bu, topluluk içerisinde otoriteyi desteklemenin kendi çıkarları olduğunu düşünen diğer kısmın gücüdür. Bu düşünceyi ve temeli, buna dayanan yapıyı yok edin. Böylece tüm insanların özünde özgür olduğu görülecektir.[5]

Hangi bakış açısıyla incelersek inceleyelim hükümet, maalesef eleştiri ve şikâyete gebedir. Bitmek bilmeyen yeniliklerle birlikte gelen daimi değişim, insan türünün gerçek çıkarlarıyla dikte edilmiş gibidir. Fakat hükümet, değişimin ebedi düşmanıdır. Belirli bir devlet sistemiyle ilgili olarak göze çarpan şey, büyük ölçüde herkes için geçerli olmalıdır: İnsanlar, 'toplumdaki canlılığa el atarlar ve buradaki hareketlere son verirler.' Suistimali sürdürme eğilimindedirler. Doğru ve yararlı buldukları şey her ne olursa olsun, yeni nesli buna sürüklemeye kalkışırlar. İnsanın özgün temayüllerini ters yüz ederler ve mükemmellik için ileri bakmaya çaba göstermek yerine, geriye bakmamızı öğretirler. Bizi kamu yararı için, değişim ve gelişime değil, atalarımızın aldığı kararlara yönelik ürkekçe hürmet göstermeye teşvik ederler, sanki insan aklının doğasında yozlaşma varmış ve asla ilerleyemezmiş gibi.

İnsan sürekli değişim halindedir, iyi veya kötü yönde gelişmek zorundadır, tabiatını onaylamalı veya doğrulamalıdır. Çatısı altında bulunduğumuz siyasi iktidarın, ya ateşi körükleyerek tutku ve önyargılarımızı arttırması ya da bunu tümüyle söndürmeye niyetliyse yavaş yavaş su dökmesi gerekir. Aslında, hükümetin ikincisi gibi bir eğilime akıl erdirmesi mümkün değildir. Bu pozitif kurum tabiatı gereği aklın esnekliğini ve

[5] *Age.*, 2. Kitap, III. Bölüm.

gelişimini durdurma eğilimindedir. Noksanlıkları somutlaştıran her plan zararlı olmaya mahkûmdur. Bugün önemli ölçüde yapılacak iyileştirmeler, sonraki dönemlerde faydalı olacaktır, şayet bu değişmeden korunursa, ve değişiklik yapılmamaya devam edilirse, siyasal yapıda bir kusur ve illet baş gösterecektir. Burada ısrarla arzu edilen şey, her insanın, herhangi bir zorlayıcı kısıtlamaya dâhil olmaksızın, kendini yönetecek beceriye sahip olmasıdır; ayrıca en iyi koşullarda bile hükümet çok kötü bir şey olduğu için, esas olarak amaçlanması gereken şey, toplumun imkân tanıyacağı genel huzur ortamına sahip olmamızdır.[6]

Hükümet, insanlık açısından önem arz eden faydalar sağlayabilme konusunda pek yeterli değildir. İlgisizlik ve kayıtsızlıkla değil, talihsiz hükümet faaliyetleriyle acı çekmemize neden olur. Bizi, düzenlemeleri çoğaltarak değil, yürürlükten kaldırarak, türlerin ahlâki gelişimini beklemeye teşvik eder. Tıpkı ticaret gibi hakikat ve erdemin de, yanlış bir biçimde muhafaza edilen otorite ve yasalara asgari ölçüde tâbi olunduğunda zenginleşeceğini bize öğretir...[7]

Hükümet güven duygusu olmadan ilerleyemez, fakat diğer taraftan bu güven duygusu cehalet olmadan da var olamaz. Hükümetin gerçek savunucuları zayıf ve bilgisiz insanlardır, irfan sahibi değildirler. Zayıflık ve bilgisizliğin azalmasıyla doğru orantılı olarak yönetimin dayanak noktası da zayıflar. Gene de bu, telaşa düşülmesi gereken bir durum değildir. Bu izahatin neticesi, hükümetin gerçek anlamda kendi kendini yok etmesi olacaktır. Körü körüne duyulan güven ile örtük düşünceler ortadan kalktığı zaman, zorlama olmaksızın tümüyle genel refahı destekleme noktasında mutlak bir fikir birliğine varılacaktır.[8]

---

[6] *Age.*, 3. Kitap, VII. Bölüm.
[7] *Age.*, 6. Kitap, I. Bölüm.
[8] *Age.*, 3. Kitap, VI. Bölüm.

Çoğu insanın düzenbazlar tarafından sıkça kandırılmasının gerçek nedeni, toplumsal düzenin gizemli ve karmaşık doğası olmuştur. Hükümetin şarlatanlıkları ve kaba saba düşünceler ortadan kaldırıldığında, insanın gözünü boyayan hilebaz devletin oyunlarını ortaya çıkaracak yeterli güce sahip olunacaktır.[9]

3. Toplum Sözleşmesi

Toplumsal sözleşme düzeni dile getirildiği anda bazı zorluklar kendini gösterir. Bu sözleşmenin tarafları kim olacaktır? İster kendileri isterse başkaları için olsun, buna rıza gösterenler kimlerdir? Bu sözleşme hangi süre boyunca bağlayıcılık teşkil etmelidir? Şayet her bireyin rızası gerekiyorsa, gösterilmesi gereken bu rıza nasıl olmalıdır? Bunun örtük olması mı gerekir, yoksa açık bir şekilde mi beyan edilmelidir? Şayet ilk idari kurumdaki atalarımız, yaşamak için uygun olduğunu düşündükleri düzenlemelere bağlı bir sistem altında yaşama hakkına sahip olmuşsa, fakat onlardan sonra gelen yeni neslin anlayışı ve bağımsızlığını heba etmişlerse, burada eşitlik ve adalete vesile olan çok az şey var demektir. Ancak, eğer sözleşmenin peşpeşe gelen her nesil içerisinde yenilenmesi gerekiyorsa, bu amaç için hangi periyotlar üzerinde bir karara varılmalıdır? Ayrıca bunu onaylamak için benim sıram gelene kadar mevcut hükümeti onaylamak zorunda kalırsam, bu yükümlülük hangi ilkeye dayanacaktır? Kuşkusuz bu, atalarımın ben doğmadan önce dâhil olduğu sözleşmeye dayanmak zorundadır, öyle değil mi?

Özgün bir sözleşmeyle ilgili doktrinin en büyük savunucusu olan Locke, bu zorluğun farkındaydı...

Toplum sözleşmesi, sivil hükümetin temeli olarak düşünüldüğünde, daha fazlasını benden talep eder. Yalnızca gerçek anlamda kayıtlara geçen yasalara değil aynı zamanda gelecekte yapılacak tüm yasalara da rıza göstermek zorunda kalırım. Toplum sözleşmesinin akıbetinin izini süren Rousseau'nun

[9] *Age.*, 5. Kitap, XXIII. Bölüm.

bulunduğu iddia şuydu: 'Hâkim otoriteye bağlı olan insanların çok büyük bir kısmı ne yetki verebilir ne de bundan feragat edebilir.'[10]

Şayet herhangi bir teklifi kabul etmem isteniyorsa, bu teklifin basit ve açık bir şekilde belirtilmesi gerekir. İnsanlar o kadar farklı anlayışlara sahiptirler ki, kişinin bağımsızlığı ve bütünlüğünün yeterince korunduğu tüm durumlarda, iki insanın kendi arasında tartışmaya açık müteakip on teklif hakkında kesin bir anlaşmaya varma ihtimali çok düşüktür. O halde, bana on beş ciltlik İngiltere yasasını sunmak ve bunların içeriğine yönelik benden dürüst ve etki altında kalmadan bir oy vermemi istemek kadar saçma bir şey olabilir mi?[11]

Hükümet halkın rızasıyla inşa edilirse, rızasına karşı gelinen bir kişinin üzerinde bu hükümet güç sahibi olamaz. Şayet zımni bir rıza yeterli değilse, bu durum olumsuz bulduğum kriterlere hâlâ rızam olmadığının göstergesidir. Bu, doğrudan Rousseau'nun gözlemlerinden çıkarılan bir sonuçtur. Bu, halk veya halkı oluşturan bireylerin kendi yetkisini bir temsilciye aktaramaması ve hiçbir bireyin kendi yetkisini üyesi olduğu meclisteki bir çoğunluğa devredememesidir...[12]

Özgün bir sözleşmeyle ilgili tüm prensipler, sözlerimizi yerine getirmek için yazdırıldığını düşündüğümüz yükümlülüklere dayanır. Bunun altında yatan düşünceye göre, 'bizler hükümete biat etme sözü veririz ve dolayısıyla biate sadık kalırız.' Toplum sözleşmesi doktrini –öncelikli ve temel olarak sergilemek zorunda olduğumuz yükümlülüklerden biri olmadığı varsayılan bir resmi argüman olarak– katiyen değerli bir şey olarak düşünülmeyecektir. Bu sebeple, bu zorunluluğun doğasını incelemek daha uygun olabilir.[13]

---

[10] *Age.*, 3. Kitap, II. Bölüm. [Alıntı için bkz. Rousseau, Toplum Sözleşmesi, 3. Kitap, XV. Bölüm.]

[11] *Age.*

[12] *Age.*

[13] *Age.*, 3. Kitap, III. Bölüm.

4. Anayasa

Bir halk ya kendi adalet ve hakikat anlayışına göre yönetilmelidir ya da yönetilmemelidir. Bu iddialardan ikincisi, açıkça dile getirilememekle birlikte, tiranlığın mutlak prensipleri üzerinde net bir şekilde ifade edilmektedir. Ancak, ikincisi doğruysa, o halde bir ulusa, 'Dokuz yıl önce seçtikleri bu hükümetin meşru bir hükümet olduğunu ve halihazırda düşünceleriyle onayladıkları hükümetin gayrimeşru olduğunu,' söylemek ve... kadim atalarının *hükümleriyle* yönetildiklerini diretmek mânâsızdır.

Anayasal ve sıradan meseleler arasındaki ayırım uygulamada her zaman muğlâk ve can sıkıcı bulunacaktır. Daha sık yinelenen meclisler, anayasayı ele geçirme endişesi taşıyarak, kendilerini bizzat ülkelerine büyük faydalar sunma düşüncesine hapsetmiş olarak bulacaktırlar. Halkın eşitlik duygusuna alıştığı ve siyasi tekellere müsamaha gösterilmeyen bir ülkede, herhangi bir ulusal meclisin kötücül bir değişikliğe zorlamaya meyletmesi fazla tehlike arz etmez ve buna meydan vermemek adına halkın haksızlığa boyun eğmesini gerektiren veya kamusal huzuru kolayca ve alçakça sekteye uğratan araçların egemen olduğu bir durum pek yaşanmaz. Bu konuda aklın dili şunu söyler: 'Bize eşitlik ve adalet verin, anayasa değil. Hiçbir kısıtlama olmaksızın kendi düşüncelerimizin gereklerini takip etmek, aklı ve bilgiyi en hızlı şekilde geliştirmemiz için sahip olduğumuz toplumsal düzen formlarını değiştirmek için buna göğüs germeliyiz.'[14]

5. Yasama

Yasama, her daim ve neredeyse her ülkede, yoksullara karşı zenginlerin tarafındadır.[15]

'Yasa yapma yetkisi kimdedir? Topluluğun geri kalanına neler yapması ve nelerden kaçınması gerektiğini bildirmek gibi

[14] *Age.*, 6. Kitap, VII. Bölüm.
[15] *Age.*, 1. Kitap, III. Bölüm.

muazzam bir kuvvete sahip bir insanın veya insan grubunun özellikleri nelerdir?'

Bu soruların yanıtı son derece basittir: Genel olarak anlaşıldığı şekliyle yasama, insan haklarıyla ilgili değildir. Esasen değişmesi mümkün olmayan akıl, gerçek yasa koyucudur ve bize yakışan bu aklın hükmünü kullanarak sorgulamada bulunmaktır. Toplumun amacı yasa yapmak değil, yorumda bulunmaktır; yasa hüküm veremez, yalnızca halihazırdaki şeylerin doğal olarak verdiği hükümleri deklare edebilir...

Montesquieu der ki, 'özgür bir devlette her insan kendi yasa koyucusudur.' Bu –eğer tamamen saf bir bireye ilişkin sınırlı bir anlam teşkil etmiyorsa– doğru değildir...[16]

Yasamanın insan toplumuna uygulanamayacak bir şey olduğu daha önce de görülmüştü. İnsan yasa ilân etmek ve yorumlamaktan fazlasını yapamaz; üstelik yasa yapma yetkisine sahip olacak kadar büyük bir yetkiye sahip olamaz, ki soyut ve değişmez adalet daha önce bu karmaşık durumdan ötürü yasalaşamamıştır.[17]

Soyut veya genel önermelerin otoriter bir ifadesi olarak yasama, müphem bir yapının işleyişidir ve toplumun yarattığı saf bir devlette veya saflığa yaklaşan bir devlette asla uygulanamayacaktır. Hükümetin mutlak işlevi budur ve hükümetin kanun yolu bizzat kendi kötülüklerini de kaçınılmaz olarak beraberinde getirir. Diğer taraftan hükümet, daimi bir başvuru kaynağıdır. İnsanlar kurumsal yetki içerisinde hareket etmek için neden gösterdiği sürece, her zaman önlem alınması gereken bazı acil durumlar meydana gelecektir. Karşılaştırmalı olarak ifade etmek gerekirse, toplumsal gelişime katkı sundukları ölçüde, yürütme gücü her şey, yasama hiçbir şey olacaktır...[18]

---

[16] *Age.*, 3. Kitap, V. Bölüm.
[17] *Age.*, 5. Kitap, I. Bölüm.
[18] *Age.*, 5. Kitap, XXI. Bölüm.

6. Yasa ve Hukuk

Eğer bir toplum adalet kurallarından memnunsa ve bu kuralları değiştirme veya bunlara ekleme yapma hakkını kendinde görmüyorsa, orada belli ki yasa kurumuna pek gerek duyulmuyordur. Önyargı zinciriyle denetim altında tutulması mümkün olmayan adalet kuralları, yasa kitaplarının öğreti gibi sunulmasındansa, toplumla temas kurarak daha açık ve etkin bir şekilde öğretilir.

Hukuki yapının doğurduğu tek sonuç, en başından itibaren bu yapıya asla son verilememesidir. Ferman üzerine ferman yığılır, cilt üzerine cilt. Bu, hükümetin en fazla nüfuz ettiği yerde vuku bulacaktır ve buradaki yargısal işlemlerde doğal olarak fazlasıyla tartışma yaşanacaktır. Elbette bu, bahsedilen prensiplerin yanlış olduğuyla ilgili önemsiz bir bulgu değildir...

Gene de şundan daha açık bir prensip yoktur: 'Her dava kendi başına bir kuraldır.' Bir insanın herhangi bir eylemi, aynı ölçüde yarar veya zarar getiren herhangi bir başka eylemle asla aynı değildir. İnsanların niteliklerini ayırt etmek adaletin işi gibi görünmektedir ve şimdiye dek uygulamada olan şeyin insanların kafasını karıştırmaması gerekir. Fakat bunu hukuka uygun şekilde yapma girişiminin sonucu nedir? Yeni davalar ortaya çıktıkça, yasalar hep yetersiz bulunur. Peki, başka türlü olması gereken şey nedir? Yasa yapıcılar ileriyi görmede sonsuz bir beceriye sahip değildirler... Geri kalan tek alternatif, ya yasayı yazanın asla tasavvur edemediği bir davaya zorla yer verilmesidir ya da özel bir davaya önlem alacak yeni bir yasa yapılmasıdır. Bu yöntemlerin ilkiyle ilgili olarak çok şey yapıldı. Avukatların kelime oyunları ve onların hukuk anlayışını daraltma ve zayıflatma becerileri herkesçe bilinen şeylerdir. Fakat çoğu şey yapılmış olsa da, nitekim her şeyi yapmak da mümkün değildir. Suistimal bazen düpedüz görülecektir. Bu, davacı için çalışan bir avukatın, yasa koyucunun hiçbir zaman değinmediği kusurları ortaya çıkarmasına olanak sağlayan ve

sanık için çalışan bir avukatın yasal boşluklar doğuran manevralar keşfetmesine imkân tanıyan temel bir eğitim olduğu anlamına gelmez. Bunlardan kaçınılmasın diye bu yasalar çoğunlukla bıktırıcı, ayrıntılı ve dolambaçlıdır. Adaleti tesis eden kuralların kaydedildiği ciltler durmaksızın artıyor, fakat dünya kitaplarla sınırlandırılabilecek bir şey değildir.

Sonsuz sayıdaki yasanın yarattığı sonuç belirsizliktir. Bu, yasanın dayandığı ilkeyi vurgular. Yasalar muğlâklığa son vermek için yapılmıştır, ki her insan yapılması gereken şeyi bilebilsin. Peki, yasalar bu niyete ne ölçüde iyi bir karşılık verebilmiştir? Mesela mülkiyetle ilgili olan maddeye bakalım. Miras davası açan iki kişiyi ele alalım. İkisi de sonuca ulaşacağını düşünmemiş olsa dava açmazdı. Onların bu davada taraf olduklarını varsayabiliriz. İkisi de avukatları tarafından sonuca ulaşacakları yönünde bir söz almasalardı dava sürecine devam etmezdi. Yasa, sıradan bir insanın yapması gereken şeyi bilebilmesi için yapılmıştır; durum böyle olunca, en hünerli avukatlar davayla ilgili hadiselere göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla kimi zaman yaşanacak olan şey, krallık içerisindeki en bilindik dava vekilinin veya kraliyet emrindeki müdafinin, diğer bir yasa memurundan beş dakika önce, bana yönelik birtakım beklenmedik aldatıcı kararla, kralın adalet hissini koruyan kişiyi tutarlı kılmak suretiyle, beni mutlak bir sonuca inandıracak olmasıdır. Şayet genel adaleti tesis ettikleri düşüncesine sahip komşularımdan oluşan jüri heyetinin sıradan masum hislerine güvenmemiş olsam, sonuç aynı ölçüde belirsiz olmaz mıydı? Hukukçular, davaların kontrolsüz bir şekilde çoğalmasını engellemek için yasaların genişlemesi gerektiği yönünde saçma bir iddiada bulunurlar; fakat bu çoğalmanın asıl kaynağı belirsizliktir. İnsanlar apaçık olan şeyle değil, belirsiz olan şeyle boğuşurlar.

En genel mânâda hukukun saçmalığını ispat edecek bir başka düşünce de hukukun özünde kehanet olduğudur. Hukukun görevi insanlığın eylemlerinin ne olacağını tarif etmek ve bunlara ilişkin kararları kabul ettirmektir. Bu bakımdan hukuki

değerler, vaatler başlığı altında halihazırda kararlaştırılmıştır. Bu tür bir yönetimin ifadesi şudur: 'Bizler o kadar akıllıyızdır ki, oluşan koşullardan ayrı bir bilgi edinmeyiz; aksi takdirde, edindiğimiz ayrı bilgilerin davranışımız üzerinde hiçbir etkisi olmayacağına dair kendimize söz veririz...' Öğretiler, inançlar ve testler kadar yasalar da, insan aklını durgunlaştırma ve aklın eşsiz faydalı unsuru olan bitmez tükenmez gelişimini barındıran süreklilik ilkesinin yerini alma eğilimindedir...

Procrustes (Prokrustes) efsanesi bize sürekli devam eden hukuk çabasının belirsiz izini gösterir. Doğa felsefesinin en temel ilkesine aykırı olan bu şey, insanların gelip geçici binlerce eylemini –tüm evrende aynı forma sahip maddenin iki atomunda bile olmadığı kadar– tek bir standarda indirgemeye çalışır... Gerçek adalet bakımından, yalnızca üstü kapalı olarak değindiğimiz tasarılarda, insan eylemlerini sınıflandırmaya gayret etmenin tüm insanları aynı kalıba indirgemekten farkı yoktur. Buna karşılık, şayet adalet her bir davaya ilişkin koşullarla ilgili bir tefekkürden kaynaklanan bir neticeyse ve adaletin tek kriteri genel fayda ise, buradaki kaçınılmaz sonuç, hem sahip olduğumuz adaletten hem de sahip olmamız gereken hakikat, erdem ve mutluluktan daha fazlasıdır.

Tüm bu değerlendirmelerle birlikte, hukukun kötücül eğilimlere en fazla sahip yapı olduğu yönünde evrensel bir çıkarımda bulunmakta tereddüde düşmemiz pek mümkün değildir.

Hukukun zararını, doğrudan onu uygulayanların ilişkisiyle ele alırsak, bu konu daha açık bir şekilde kavranacaktır. Şayet hukuk diye bir şey olmaması gerekiyorsa, avukatlık mesleğini de şüphesiz benimsemeyiz. Bir avukatın sahtekâr olmaması çok zordur. Bu hayıflanacak bir şey olduğu kadar sertçe eleştirilecek de bir şeydir. İnsan önemli ölçüde içinde bulunmak zorunda kaldığı koşullara bağlı bir varlıktır. Alışılageldiği gibi ahlâksızlığa teşvik edilen insan kötü niyetli olacaktır. Sürekli olarak önemsiz konular üzerine, olduğundan farklı görünen yanıltıcı meseleler üzerine tartışmaya alışan insan, ruhu besle-

yen hislere sahip olamaz ve doğrulukla ilgili iyi bir anlayış geliştiremez...

Hukuki alana ikame edebilecek tek prensip, dava koşullarına göre denetimsiz bir yargı yetkisi uygulayan akıldır. Bu prensibe göre akla yönelik hiçbir itirazda bulunulamaz. Bu, günümüzde düşünsel becerileri hukuki seviyeye ulaşan insanların olmadığı yönünde bir varsayım değildir. Kimi zaman hukukun, atalarımızın akli becerisi olduğunu varsayarız. Fakat bu, tuhaf bir anlam yüklemedir. Yasalar, onların hırsı, ürkekliği, kıskançlığı, tekelleştirici ruhu ve sınır tanımayan güç arzusuyla sıkça dikte edilen bir şeydi. Atalarımızın yanlış bir şekilde adlandırılan akli becerilerini –bilgi eksikliklerini ortaya çıkarmak ve tahammülsüzlüklerini eleştirmek için– mütemadiyen gözden geçirmemiz ve yeniden şekillendirmemiz gerekmez mi?[19]

Hukuk felsefesi esaslı bir şekilde anlaşıldığı zaman, hukukun ruhsal ve tarihsel temelinde, bazı insanların masumca sandığı gibi şeylerin yatmadığı, en büyük zalimlerin rüşvetle satın aldığı bayağı teşvikler ve anlaşmalar olduğu görülecektir.[20]

7. Ceza

Zorunluluk doktrini, cezaya memnuniyetsizce bakmayı ve hakikate ulaşmak adına zaman zaman hatayla doğrudan yüzyüze getirecek araçlara öncelik tanımayı bize öğretecektir. Böylesi bir sistem içerisinde ceza, yalnızca genel fayda sağlayacağı düşünülen şey için uygulanacaktır...

Buna karşılık, cezalandırmanın sözde faydasından bağımsız olarak genellikle farz edilen şey, suçun ıssızlaştırmaya yönelik bir karşılığı olduğudur, buna göre kötülükle beraber gelen bir olaya, durumun gerektirdiği şekle uygun olarak reva görülen bir acı vardır. Bu sebeple bir katilin, tehlike arz etmediği ıssız bir adaya yerleşmesinin, bir daha asla eyleme fırsatı bulmaması

[19] *Age.*, 7. Kitap, VIII. Bölüm.
[20] *Age.*, 7. Kitap, V. Bölüm.

gereken kötücül yatkınlıkları bakımından yeterli olmadığı sıkça dile getirilir; bununla birlikte insanların bu kişiye karşı duyduğu haklı öfke bizzat birtakım nefret ve acıdan yola çıkarak verilmesi istenen cezaları da dışavurur. Tüm bunların aksine, zorunluluğa dayalı bir düzende suç, suçlu, ıssızlaştırma ve mesuliyet gibi terimlerin, bazen kullanıldıkları soyut ve genel anlamlar bakımından hiçbir karşılığı yoktur.[21]

Ceza konusu siyaset biliminin muhtemelen en temel meselesidir. İnsanlar karşılıklı korunma ve fayda sağlama adına ortaklık kurarlar. Bu tür ortaklıklara dair iç politikaların, dış politikalara göre açıklanamayacak ölçüde daha büyük bir önem taşıdığı halihazırda görünmektedir. Ödüllendirme gibi toplumsal eylemlerin ve denetleyici düşüncelerin zararlı etkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim buradan hükümetin veya toplumun kendi kurumsal kapasitesi içerisindeki eylemlerinin, bir dereceye kadar cebri baskı kurmanın zaruri olduğu durumlar dışında, pek bir yarar sağlayamadığı sonucu çıkar; topluma mensup bir kişinin, bir şahsa veya başkasının mülküne yönelik düşmanca saldırılarını engellemek adına alınan önlemler genellikle ceza yargılaması veya ceza olarak adlandırılır.

Bu eylem veya hükümetle ilgili zorunluluk veya kaçınılmazlığı uygun bir şekilde değerlendirmeden önce, ceza kelimesinin tam mânâsını göz önünde bulundurmak önem teşkil edecektir. Örneğin bana yapılan düşmanlığa karşılık vermek için güç uygulayabilirim. Çok büyük bir ortak kazanca neden olduğunu düşündüğüm bir vazifeyi gerçekleştirmek adına, toplumun herhangi bir üyesine cebri güç uygulayabilirim. Ortak fayda için değerli bir insanı, ölümcül bulaşıcı bir hastalığa yakalandığı ya da bunun kamu güvenliği için zaruri olduğu uzmanlar tarafından beyan edildiği için öldürebilirim. Bunlardan hiçbiri, her ne kadar birtakım ahlâki amaçlara yönelik güç kullanımıyla ilintili olsa da, ceza kelimesinin mânâsını ortaya

[21] *Age.*, 4. Kitap, VIII. Bölüm.

koymaz. Çoğu kez ceza, yalnızca kamu yararı bunu gerektirdiği için değil, aynı zamanda... şeylerin doğasında belirli bir uyum ve özgülük anlayışı olduğu için kötü bir varlığa yönelik verilen karşılıksız bir cezayı ifade ederken de kullanılır...[22]

Kısıtlama ve ıslaha karşı ileri sürülen her türlü itirazın sorumlusu cezadır. Ceza, günümüzde suç işlemeyen bir kimseye ve sadece suç işleyeceğine dair şüphe duyabileceğimiz kişiye karşı uygulanır; akıl ve kanaatin yerini iddia alır, ayrıca üstlerimiz istediği için ve... aksini düşünürsek inatçılığımızdan ötürü bizi pişman edecekleri için bu tür bir davranışı görev olarak görmek zorunda bırakılırız. Bunun yanısıra akılda tutulması gereken bir şey de, başkalarına örnek olsun diye bana acı çektirildiğinde, sanki tamamen ahlâktan yoksunmuşum ve hissizmişim gibi, çok büyük bir kusur işlediğimi düşünür hale gelmemdir. Bu, haklı veya haksız yere açı çekmeme neden olabilir. Şayet haklı bir durum varsa –ister mutlak bir ıssızlaştırmayla, ki bu saçmadır, ister işleyeceğim düşünülen suçla ilgili bir zararla, isterse beni ıslah edeceği düşünülen bir olayla olsun– içimde acı çekmemi gerektiren bir şeyin olup olmadığı düşünülmelidir. Şayet bunlardan herhangi birisi maruz kaldığım acıyı haklı kılan bir sebepse, o halde mesele yoktur; fakat bu, uygulamaya ilişkin tesadüfi bir sonuç olmakla birlikte, bu ilkenin oluşumuna hiçbir katkı sunmaz...[23]

Oluşan nefreti tanımlamak zordur. İnsanın gerçek arzusu, hemcinsine önem vermek, saygı beslemektir. Aklın gelişimi, hakikati ortaya çıkarma çabası, bilginin cana yakın tesiriyle yeşeren erdem ve sınırsız iletişimle var olan irfan üzerine nasıl da keyifle düşünürüz? Şiddet ve işkenceyle bu sahne nasıl ters yüz edilir? Bu andan itibaren zihni besleyen tüm yollar her yönden tıkanır; bu yolların utanç verici tutkularla, nefretle, intikamla, despotizmle, zalimlikle, riyâkârlıkla, komployla ve korkaklık

[22] *Age.*, 7. Kitap, I. Bölüm.
[23] *Age.*, 7. Kitap, III. Bölüm.

zinciriyle korunduğunu görürüz. İnsan insanın düşmanı olur; üstelik güçlüler dizginlenemeyen hâkimiyet arzusuna kapılırlarken, zayıflar hemcinslerinin yaklaşımından umutsuzca tiksintiye kapılıp küçülürler. Aydın bir göz, bir insanın bedenine vurulan kırbacın açtığı ize bakarken ne düşünmelidir?[24]

Ceza kaçınılmaz olarak mağduru telaşlandırır, yaşadığı haksızlık hissinden ötürü mağdur telaşlanmalıdır da. Cezanın amacı, şu anda yanlış olduğuna inandığım bir durumun gerçekliğine beni inandırmak olmalıdır. Soyut bir şey olarak düşünüldüğünde bu, bir argüman için temel teşkil etmez ve dolayısıyla buna kanaat getirerek başlamak mümkün değildir. Ceza, nispeten yanıltıcı bir nitelemedir; fakat gerçekte, birisinin bir başkası üzerinde güç kurmasından başka bir şey değildir. Ancak görünen o ki güç, adaleti tesis etmez. Yaptığımız değerlendirmenin ışığında ceza meselesi, siz ile benim aramdaki farklı görüşlere dayanır; bu noktada, daha kaslı bir kola sahip olduğunuzdan veya aklınızı benden daha fazla silah edinmek için kullanmanızdan ötürü haklı olması gerekenin kendiniz olduğunu söyleyebilirsiniz.[25]

8. Siyasal İktidar ve Otorite

Hükümet başta insanın iyiliği için elzem görülüyordu, hükümetin yapısıyla ilgili tahayyül edilebilecek en önemli prensip, bunun herkesin adına ve herkesin yararına yönelik bir faaliyet olduğu ve ayrıca topluluğun her bir üyesinin, hükümete ilişkin tedbirlerde pay sahibi olması gerektiğidir. Bu argümanı destekleyen önermeler çeşitlilik gösterir.

İlk olarak, herhangi bir insanın veya insan grubunun geri kalan herkesi yönetmesi için sınırları çizilecek tatmin edici bir kriterin olmadığı halihazırda görülmektedir.

---

[24] *Age.*, 7. Kitap, VI. Bölüm.
[25] *Age.*, 2. Kitap, VI. Bölüm.

İkincisi, bütün insanlar ortak bir melekeyi –aklı– paylaşırlar; üstelik insanların ortak bir eğiticiyle –hakikatle– birlikte belirli ölçüde iletişim kurdukları varsayılabilir. Mühim meselelerde, ilave bir bilginin herhangi bir şekilde reddedilmesi yanlış olur; veya birçok durumda, deneyim sahibi olduktan sonra herhangi bir bireyi hemcinslerine yol gösterdi ve müzakere etti diye yüceleştiremeyiz...

Üçüncüsü, hükümet kişilerin güvenliği için oluşturulan bir mekanizmadır; üstelik kişinin kendi güvenliğini sağlamada pay sahibi olması da makul görünmektedir; bu yolla tarafgirlik ve hizip gibi şeylere etkili bir şekilde engel olunabilir.

Son olarak, halkı ilgilendiren meselelerde her insana söz hakkı verilmesi, asla kaybetmememiz gereken bir görüşe ilişkin temel bir hedefe yaklaşmamıza imkân yaratarak, şahsi yargılamalara ilişkin kontrolsüz uygulamaların önüne geçilmesini sağlar. Böylece her insanın kendi öneminin farkına varmasına vesile olunur ve bilinmeyen hayalî bir üstün varlığın mevcudiyetinden ürken ruhun taşıdığı zavallılık hissi ortadan kalkar.

O halde, başta her bireyin doğrudan bütünü ilgilendiren işleri yönetmede pay sahibi olmasını kabul etmek için, kişinin temsilciler meclisi seçimine razı olması gerekli gibi görünmektedir –kişi, büyük bir devletin mensubu olsa da aynı durum geçerlidir ya da küçük bir devlete mensup olsa bile, memurların ve yöneticilerin atamalarına katkıda bulunmalıdır ki, bunun geldiği anlam, ilk olarak, bu memurların delege olarak görevlendirilmesidir, ikinci olarak da, zımni rıza veya gerekliliğin kabulüyle birlikte tartışılan meselelerde çoğunluğun kararına uyulmasıdır.

Fakat bu delegasyon sisteminde benzer itirazlar ortaya atılabilir... 'Vazife başındaki insanın bizzat kendi hükmünü uygulaması halinde, bu gücü hiçbir şekilde başkasına teslim etmeyebileceği,' iddia edilebilir.

Bu itirazlar öncelikli olarak şu şekilde yanıtlanabilir: Kişinin kanunen kendi davasıyla ilgili bir hüküm vermesi ile hükü-

metin halihazırda verdiği yetkiye dayalı bir maddeyle hüküm vermesi arasında kesinlikle tam bir koşutluk yoktur. Bu tür bir delegasyonda temel adalet tasarımına karşı gelinmesi, siyasi iktidardan bağımsız düşünülemez bir kötülüktür. Devletin tek geçerli ve gerçek mazereti zorunluluktur; ortak müzakere makamının yapması gereken şey, bizzat bu zorunluluk için gerekli olan buluşmalara olanak sağlamaktır.

İkinci olarak, burada incelediğimiz delegasyon, kelimenin olabildiğince açık bir şekilde ima ettiği gibi, bir insanın aslında bizzat yapması gereken bir işi başka birisine yaptırması değildir. Her durumda adaletle bağdaştırılan delegasyonun hedefi ortak faydayı tesis etmektir. Delegasyonu oluşturan kişilerin, yetenek veya uygunluk bakımından gerekli işi en uygun şekilde gerçekleştirmeleri olasıdır ya da bireyi ilgilendiren birtakım kamusal yararın herkesten ziyade bir veya birkaç kişi tarafından yerine getirilmesi muhtemeldir. Bu, ister bir çoğunluğun imtiyazındaki tüm siyasi delegasyonların ilki ve en basiti olsun, ister temsilciler meclisinin seçimi olsun, isterse kamu görevlilerinin yetkilendirmesi olsun, böyledir. Artık bir kişinin belirli bir işi yerine getirmesi ve görevden ayrılmasına ilişkin kurallarla ilgili tüm itirazlarda, bunun nasıl ve kim tarafından en faydalı şekilde gerçekleştirilebileceğini hükme bağlamanın bir anlamı yoktur. Bir çocuğun, bir yabancının denetimi altında daha büyük bir yarar elde edeceği bir kez anlaşıldığında, bu çocuğun ebeveyni olmamın hiçbir önemi yoktur...

Burada belirtilenlere göre, hükümetin doğasına ilişkin en net ve kusursuz düşünceyi oluşturmamız mümkündür. Her insan, önceden de gözlemlendiği gibi, takdir yetkisine sahiptir. Hiç kimsenin kendi alanını aşmamasını ima eden bu sınırlandırmanın idâmesi, hükümetin öncelikli işidir. Bu bağlamda hükümetin yetkileri, bireylerin birbirlerinin aşırılıklarını kontrol etmeleri için sahip oldukları güçlerin bir bileşimidir. Böylece topluluk içerisindeki bireylere kendileri veya temsilcileri tara-

fından yardımcı ve dolaylı bir yetki sağlanır, öyle ki bu kontrol despotça uygulanmaz veya yersiz aşırılıklara yer verilmez.

Bazı insanlar tarafından... burada dile getirilen doktrinin, otoritesini toplum sözleşmesiyle elde eden meşru bir hükümeti onaylamakla neredeyse örtüştüğü düşünülebilir. Şimdi bu ikisi arasındaki gerçek farkın ne olduğunu değerlendirelim; esasen bu fark aşağıdaki ayrıntılarda gizlidir.

Toplum sözleşmesinin prensibi, bir insanın şeref, sadakat ve tutarlılıkla bağlılık gösterdiği bir vaattir. Burada ortaya koyulan sözleşmeye göre insan, hiçbir şeye bağlı değildir. Kişi, ortak müzakerelere katılır, çünkü kullanılacak birtakım yetkileri öngörür ve bunu, kendi anlayışını dile getirmek adına, yetkinin olabildiğince uygulanması için en büyük fırsat olarak görür. Fakat müzakere bittiğinde, kendisi aynı şekilde bir başına olur. Otoritenin verdiği yetkiye riayet etmesindeki neden, bunu bireysel olarak kabul etmesine veya büyük bir kötülüğün iyiliğe riayet etmediği için meydana geleceğini –öngörü ilkesinden hareketle– önceden sezmesine dayanır...

Şüphesiz bu düşüncelerle ilgili birçok şeyin üstünde önemle durulmuştur, bunlar büyük ve olağanüstü gösterilere, bir ulusun kendi birtakım kamusal ilkelerine ve ortak sesle söylenen iddiaları ortaya çıkaran yüksek görevlilere dayanıyordu. Bütünün değeri, en nihayetinde onların verdiği kararların taşıdığı niteliğe bağlı olmalıdır. Hakikatin, ona kendini adayanların sayısıyla daha doğru olması mümkün değildir... Bir ulus, sahip olduğu ortak müzakere işlevini bizzat arttırarak uygulamalı ve bunu bir adım öteye taşımalıdır; bu adım, kaçınılmaz bir biçimde bireylerin niteliğini geliştirecektir. İnsanlar, erdeme bağlı delillerden yola çıkarak hakikat iddialarını kabul etmelidirler. Son olarak, bir birey, ne seviyede olursa olsun, şahsi isteklerini topluluk adına yerine getirmelidir, en azından temel

ilkelerle ilgili nesnel bir kabul üzerinde durulmalıdır ki, tüm kişisel düşünceler ortak fayda getirsin.[26]

9. İtaat

Devlet yönetimi kuramı üzerine yöneltilen iki temel soru şudur: Siyasal otoritenin dayandığı en uygun temel nedir ve bizi siyasal olarak itaat etmek zorunda bırakan etmenler nelerdir?

İtaat meselesini yeterince anlamak için kelimenin gebe olduğu çeşitli örtük anlamlara bakmamız gerekir...

Her iradi eylem bir itaat eylemidir; eylemi gerçekleştirirken bazı fikirlere riayet ederiz, bunlar bazı güdü veya istekler tarafından yönlendirilirler.

En saf itaat türü, kişisel yargılarımıza dayanan bağımsız kanıdan gelir, yönlendirildiğimiz nokta burasıdır, ki bu nokta başkasının belirsiz ve değişken müdahaleleriyle değil gerçekleştirilecek eyleme ilişkin gerçek ve değişmez eğilimin anımsanmasıyla ortaya çıkar. Bu durum içerisinde itaat mevzusu zihnin diktesidir; burada gerçekleştirilen eylem komşularımın veya topluluğun onaylayacağı şekilde olabilir veya olmayabilir, fakat bunun uygun bulunması gerekçenin doğruluğunu ortaya koymaz.

Bunun yanısıra itaatin iradi boyuta dayanan türü de şu şekildedir: Her insan kendisini hemcinsiyle mukayese edebilir. Her insan, bazı noktalarda, diğer insanlarla eşit veya belki de diğerlerinden üstün olduğunu görecektir. Mevcut durumda söz konusu üstünlük, akıl veya bilginin üstünlüğüdür. Başka bir insanın bana üstün geldiği nokta, refahım veya rahatlığım için önem teşkil edebilir. Diyelim ki kuyu kazmak istiyorum. Bu amaç için lazım olan bilgiyi edinmek adına boş zamana veya gerekli araçlara sahip olmayabilirim. Bu varsayıma göre, ilki için inşaat ustası, ikincisi için de tamirci görevlendirirsem kimse beni suçlamaz; ya da bu işi bilen bir kişinin talimatları

[26] *Age.*, 3. Kitap, IV. Bölüm.

doğrultusunda çalışmam da yanlış karşılanmaz. Bu tür bir itaatin ayırımı rahatça yapılır; üstelik ahlâki açıdan güvenin sağlandığını doğrulamak için gerekli olan tek şey, tüm koşullar dikkate ele alındığında, yapılması gereken işin benim tarafımdan gerçekleştirilmesinin daha uygun ve faydalı olup olmadığını bilmektir.

Mevcut duruma değinen... son itaat türü, şahsi kanaatimle öngöremediğim şeyi yaptığım durumdur...

Çoğunlukla son itaat türüne gerek duyulacaktır. Evrenin büyük bir bölümünü iradi varlıklar oluşturur; onların keyfî hüküm ve davranışlarını öngörme fırsatına genellikle sahip oluruz; fakat bilgi çoğunlukla arzu edilen bir edinim değildir; dolayısıyla davranışımız müdahalelerle şekillenmek zorundadır. Daha önce de sıkça gözlemlendiği gibi ahlâklılık, tamamen neticeye ilişkin bir görüşe dayanır; kendi durumuna ilişkin en büyük faydaya olanak sağlayacak kişi gerçek anlamda erdemli bir kişidir. Aslında en yüksek mertebedeki ahlâklılık –ki bu, vicdanın en saf şekilde büyük tatmine ulaştığı noktadır– gerçekleştirilen eylemlerin özü ve yok edilemez eğilimidir. Davranış sistemimiz içerisinde diğer insanların keyfî kararlarını görmezden gelmemizin hoşgörülebilir bir tarafı yoktur. Bizzat iyiliğim için doğru olabilecek bir eylemi gerçekleştirmemden daha mutlak bir şey olamaz, fakat bu eylemi gerçekleştirdiğimde ölüm cezasına çarptırılacağımı biliyorsam bunu yapmamak benim için vazifeye dönüşebilir.

Koşulları olabildiğince kapsamlı bir şekilde kabul ederek, bu itaat türlerinde sıkça tekrarlanan kötülükler ile bunlara karşı önlem alınması gereken müdahalelerin gerekçesini halihazırda belirtmiştik... Bunları kabul eden bir insan, temel anlamda bağımsızlığını koruyabilir; her ahlâki ve toplumsal yükümlülükle ilgili olarak yargısal anlamda bilgilendirilebilir ve bir amaç doğrultusunda yönlendirilebilir. Ne baştan çıkarılabilir ne de kafası karıştırılabilir; komşusunun önyargılarını ve hatalarını tamamen gözlemleyebilir, nitekim bunu uyum içerisinde yaşa-

mak için gerekli görür. Şu da mümkün gibi görünmektedir ki bu kişi, gerekliliklere riayet ederken, akılsızca sergilenen davranışlara merhamet gösterdiği halde, bu disiplin altında bile farklı bir anlayışla gelişim gösterebilir.

İtaatin artmasıyla ortaya çıkabilecek en kötü şey, bizi çoğunlukla ileri götüren özgür düşüncelerimizden kopmamızdır. bu, ister istemez genel ve sınırsız güven içeren bir kopuştur. Bu görüşe göre, bir kimseye tâbi olma durumuyla ilgili verilebilecek en iyi tavsiye şudur: 'Razı olun, her nerede durum bunu gerektiriyorsa; fakat razı olurken eleştirin. Yöneticilerin adil olmayan emirlerine itaat edin; çünkü ortak güvenliği ilgilendiren mevcut öngörü ve düşünce bunu gerekli kılıyor olabilir; fakat yalandan şefkat göstererek onlarla müzakere etmeyin, onları müsamaha göstermeden göz önünde bulundurun. İtaat etmek doğru olabilir, fakat hürmetten sakının. Hürmet bilgelik ve beceriden başka bir şey değildir: hükümet uygun kişilere verilebilir; bu durumda onlar yönetici oldukları için değil bilge oldukları için hürmet görmeyi hak ederler... İtaat nadiren iki durumda doğru olacaktır: güneyde ilerleyen bir barbarı engellemek için o yöne koşabilirsin, oysa kuzeye gitmek istiyorsundur. Fakat aralarında tümüyle bağlantı olmayan şeyleri tamamen politik bir itaat ve hürmet olarak birbirine karıştırmamak adına tetikte beklemek gerekir. Hükümet yalnızca düzenlenmiş bir güçtür; bu güç bizzat karşıdaki kişilerin uyarılarına uygun iddialar barındırır. Buna inanmak bireylerin işidir; çok büyük bir kuvvetin yönelimi, yalnızca tutarlılık ve devamlılık adına iknadan ziyade daha net bir etki katmak demektir.'

İtaati tamamlayacak uygun şey, yani otorite, üzerine derinlemesine düşündüğümüzde tüm bunlar biraz daha netleşecektir; yukarıda belirtilen üç itaat türüne tekrar bakmamız faydalı olacaktır.

O halde birinci otorite türü aklın otoritesidir, gerçekte böyle bir şey olabileceği veya böyle bir şey olduğu düşünülmektedir.

Hem otorite hem de itaat terimleri, aşağıdakilerin herhangi birine göre bu anlamda daha az sıklıkta kullanılırlar.

İkinci otorite türü, geçerliliğini kişinin tesis ettiği güvene dayandırır ve makul bir görüş geliştirmemi sağlayacak ölçüde bilgi edinmediğim yerde, bilindik duygulara ve başkasının kararlarına az ya da çok uymama neden olur. Bu, otorite kelimesinin mutlak ve kesin anlamı gibi görünmektedir; itaat, en saf anlamıyla, saygının özüne karşılık gelen razı olma durumunu simgeler.

Son üç anlamına bakıldığında otoriteyle kast edilen şey, hüküm veren bir insanın, cezadan muaf bırakabilecek bir kararı yerine getirmemesidir; bu kişi yaptırım talep eder ve bunun ihlal edilmesi durumunda ceza uygulanır. Bu, kendisini hükümet tasarımına uygun şekilde bağlayan bir otorite türüdür...

Dolayısıyla bize siyasi iktidara itaat etmemizi söyleyen ve üstlerimize itibar etmemiz gerektiğini ifade eden bir hükümete cevabımız şu olmalıdır: 'Maddi veya görünür eylemleri engellemek sizin işiniz; bizim kısıtlamadan anladığımız şey budur. Cezaları duyurun; ki bizler biat veya ezaya uğramaktan birini seçelim. Fakat aklımızı köleleştirmeye çalışmayın. Gücünüzü en açık haliyle sergileyin, çünkü bu sizin uzmanlık alanınız; fakat bizi kandırmaya ve aldatmaya çalışmayın. İtaat... hepinizin hak iddia ettiği şeyler; fakat bize boyun eğdirmek, kabul etmediğimiz şeyleri buyurmak ve hatalarınızı kabul ettirmek gibi bir gibi hakkınız olamaz.'[27]

10. Düşünce ve İfade Özgürlüğü: Hakikate Giden Yol

Düşünce, insan doğasının kalesidir, daha doğrusu tapınağıdır; bu kirletildiği takdirde, artık dünyevi yaşamda kutsal veya saygıdeğer olan bir şey bulmak mümkün olmaz...

Düşünce bir politik gözetim meselesi haline getirilirse, bizler hiçbir insanın hayal gücüyle dahi sona erdiremeyeceği bir

[27] *Age.*, 3. Kitap, VI. Bölüm.

kölelik içerisinde buluruz kendimizi. İlerleme emellerimize set çekilir; çünkü hükümet insanın değişkenliğini belirli bir konuma oturtur. Artık sorgulamamız ve düşünmemiz mümkün değildir; çünkü sorgulama ve düşüncenin istikameti belirsizdir... Hareketsiz kalarak tembelliğe yakalanır ve korkaklığa kapılırız; çünkü düşünce ve ifadelerimiz tamamen ceza ve tehditlere bağlı bir haldedir.

Genel refaha yönelik olarak, belirli yöntem ve düşünceleri değişmez hale getiren bir kurumdan daha fazla kötü niyetli yaklaşım sergileyen bir şey var mıdır? Bu tür kurumlar iki bakımdan kötücüldür; ilk olarak, ki bu en önemlisidir, bu kurumlar aklın ilerideki gelişimini tarif edilmez biçimde yıpratıcı ve usandırıcı hale getirdiği için, ikinci olarak da onlar, düşünce akışını şiddetle sınırlandırarak ve bunu bir müddet doğal olmayan koşullarla zapt ederek, en sonunda şiddetle ilerlemeye zorladıkları için, felakete uğrayan düşünce, kısıtlamadan kurtulduğunda kendisini ziyadesiyle doğasından yabancılaşmış bir halde bulur. Herhangi bir pozitif kurumun müdahalesi söz konusu bile olmamış olsaydı, geçmiş çağlarda aklın gelişimi, pratik zekâlı gözlemcilerin büyük bir kısmını ümitsizliğe düşürecek kadar yavaş mı olurdu?

Hakikat ve erdem bizzat mücadelelerini göstermede ustadırlar. Onlar iktidarın eliyle beslenmeye ve korunmaya ihtiyaç duymazlar...

Yapılan bir kabahatin, iktidarla güç birliği kurmadan, hakikatin üzerinde galip geldiği bir durumu göreniniz oldu mu hiç? Böylesi bir durumda, eşit güçlerle hakikatin eninde sonunda yenileceğine kim inanabilir? Şimdiye dek her tehdit veya baskı aracı sanki buna karşılık vermek için kullanılmış gibidir. Hakikat hiç gelişim göstermemiş midir? İnsan aklının, deliller tam anlamıyla sunulduğunda, gerçek dışı olan şeyi seçme ve hakikati reddetme gibi bir özelliği mi vardır? Bu ortaya

konulduğunda ve böylece belirli dönüşümler sağlandığında, hakikatin peşinden gidenlerin sayısı artmamış mıdır?[28]

11. Vatanseverlik

Politik adaletin en temel ilkelerinden biri, düzenbazların –vatanseverler gibi– çoğunlukla salık vermeyi uygun buldukları şeyin tam zıttıdır. Onların daimi olarak verdiği vaaz hep şu şekilde olmuştur: 'Vatanınızı sevin. Topluluğun mevcudiyetinde bireyin kişisel varlığını derinlere gömün. Topluluğu meydana getiren insanları şahsi olarak çok az göz önünde bulundurun, fakat genel refahı, ikbali ve görkemi hedefleyin. Zihninizi, çok sayıdaki bağımsız, bireysel insanın yoğun hissi düşüncelerinden arındırın ve bunu soyut bireyin yegâne tasavvuru olarak geliştirin.'

Fakat bu aklın çıkardığı dersler yukarıdakilerden farklıdır. 'Toplum ideal bir varlıktır ve kendi oluşumu bakımından en az ilgiyi görmeyi hak ettiği düşünülemez. Genel refah, ikbal ve görkem anlaşılması tamamen güç kuruntulardır. Bireysel olarak insanları mutlu ve erdemli kılmaya yönelik aklınıza yatan şeyler dışında hiç bir şeye değer vermeyin. Nerede olursa olsun insana, her türlü uygulanabilir yöntemle faydanız dokunsun; bireyin şahsi olarak daha iyi olmadığını ortaya koymak için, insan grubunun maddi fayda sağladığı yönündeki aldatıcı düşüncelere kanmayın. Toplum, şan ve şeref için değil, tarih sayfasına görkemli satırlar eklemek için değil, kendine mensup bireylerin yararı için inşa edilmiştir. Genel olarak bilinen şekliyle ifade etmek gerekirse, vatan sevgisinin, düzenbazların kendi sahtekâr tasarımları doğrultusunda birçok gizli amacı yerine getirmek adına yarattıkları algı yanılmalarından biri olduğu çoğu kez görülmüştür.'[29]

---

[28] *Age.*, 6. Kitap, I. Bölüm.
[29] *Age.*, 5. Kitap, XVI. Bölüm.

İngiltere'de yaşayanların yüzde doksan dokuzu akıl ve erdemle ölçülü bir şekilde yola devam ederken, yüzde birinin yalnızca zengin olduğu için buna karşı koyacağını varsaymak saçmadır. Vatanseverlik liberal ve toplumsal bir dürtüdür; etkisi karşı konulmazıdır; çabuk ve temasla yayılır; bulaşıcıdır ve bizzat soluduğumuz havaya karışır.[30]

Vatanseverlik veya vatanımıza duyduğumuz sevgi, genellikle benzer bir biçimde işler. Belki de insan türünün çoğunda bulunan bir tür bencil gurur ve kendini aşırı derece beğenmişlik dürtüsü –ki bu, bir vatanseverlik formu gibi görünür ve çok kıymetli bizlerin elde ettiği şey kadarını vatanımızın da elde ettiğini tahayyül etmemiz bunun bir göstergesidir– çevremizdeki topraklara yönelik nefret dolu bir hoşgörüsüzlük ruhuna bizi sevk eder. Sefil yerlilerin kanlar içerisinde cesetleri ortalığa saçıldığında, onların zulüm görmesinden zevk alır ve haykırarak eğlencemizi çok farklı şekillerdeki taşkınlıklarla dışa vururuz. Bu tür bir vatanseverlik... muhtemelen sokaklarımızdan korumasız bir yabancı geçerken ona taş atmamıza neden olur. Böylesi bir vatanseverliğin övülecek bir tarafı olduğunu düşünmüyorum.[31]

12. Monarşi

Büyük bir lüks ve rahatlık içerisinde olan tüm hükümdarların bu zamana dek dört bir yanı gurursuzluk ve yalancılıkla kuşatılmıştır, üstelik insan aklının doğal ve erdemli karakterinin tahrip edilmesinde şahsi sorumluluktan büyük ölçüde muaf tutulmuşlardır. Çok yüksek bir konuma oturtulan hükümdarlar, kendileri ile toplumsal otoritenin doruk noktası arasında yalnızca bir adım olduğunu görürler ve bu adımı atmaya pek istekli değildirler. Emirlerine zımni olarak uyulduğunu çok sık görme fırsatına erişiyor olmaları, çok uzun süre boyunca

[30] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XVII, Ballot.
[31] *Age.*

dalkavukluk ve yaltaklanma hadiselerine alışmaları, onların her şeyi yapabilme gücüne karşı sınır çeken katışıksız metanetle, kendilerine karşı duyulan birtakım öfkeyi anlamalarını imkânsızlaştırır. Gene de 'her hükümdarın yüreğinde zorbalık taşıdığını,' söylemek, her hükümdarın kaçınılmaz olarak insan ırkının düşmanı olduğunu söylemekle aynı şeydir.[32]

Şayet hükümdarlar... oldukları gibi teşhir edilseydi, onlara saygı göstermemiz gerektiğini bize öğreten 'olumlu önyargı' olarak adlandırılan şey hızla ortadan kaybolurdu; işte bu sebeple hükümdarların lüks ve bolluk içerisinde olması gerekli görülmüştür. Nitekim lüks ve bolluk, hürmet standardı yaratır ve bunun neticesinde kaygı ve haset meseleleri ortaya çıkar. Lakin bu vahim duyguların insanlığın ahlâkını geliştirdiği ve mutluluğuna yol açtığı ve monarşik yönetimin değer vermeye istekli olduğu düşüncesi bu yanılsamalardan biridir. Esasen başka bir yerde söylendiği üzere, erdemli hislerle ilgili temel prensip, özgürlük sevdasıdır. Her şeyden önce, insanla ilgili meselelerde gerçek anlamda değer teşkil eden şeyler göz önünde bulundurulmalıdır. Hükümdara bağlı durumlarda temel prensip, hükümdar babanız olduğu için, babanızı en bilge insan olarak düşünmektir, nitekim hükümdarınız hemcinsleriniz arasında en fazla önem teşkil eden şahıstır, çünkü hükümdardır. Bu noktada düşünsel erdem standardı artık insan değil, unvandır. Devlet faytonunun sekiz adet sütbeyaz atla çekilmesi, bizde derin saygı uyandıran iddialardan en büyüğüdür. Aynı prensip kaçınılmaz olarak devletin her alanı için geçerlidir, insan monarşik bir yönetim altında bolluğu nasıl arzu ediyorsa, başka koşullar altında da aynı şekilde erdemi arzulayacaktır.[33]

---

[32] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 5. Kitap, III. Bölüm.

[33] *Age.*, 5. Kitap, VI. Bölüm.

13. Aristokrasi

Aristokrasi, kendine has anlamı içerisinde, politik kurumların müdahalesiyle, insanlığın eşitsizliğini daha kalıcı ve görünür kılan bir tasarıdan başka bir şey değildir. Tıpkı monarşi gibi aristokrasi de bir yalanın içine kurulur, şeylerin hakiki doğasına yabancı yapay bir üründür bu, dolayısıyla monarşi gibi yapay ve sahte iddialara dayanmak zorundadır. Gene de kendi imparatorluğunu monarşiye göre daha kasvetli ve insanlardan uzak ilkelerle tesis eder. Hükümdar genellikle baronlarına ve kendine bağlı kimselere sahte iltifatlarda bulunmanın uygun olacağını düşünür; diğer yandan efendi, demir yumrukla yönetmeyi yeterli görür.

Halihazırda gördüğümüz üzere aristokrasi, dünya malı üzerindeki olağanüstü eşitsizlikle yakından ilintilidir. Becerisini halkın yararına kullanma imkânını yeterli ölçüde yaratmadığı müddetçe hiçbir insan topluma faydalı bir birey olamaz. Her toplumda ürün –yani topluma mensup kişilerin ihtiyaçları ve buna yönelik yarar sağlamaya katkıda bulunacak araçlar– belirli bir miktardadır. Her toplumda, ona mensup kişilerin en azından büyük bir kısmı, bu ürünün tesis edilmesinde kişisel bir çabayla katkı sunar. Bu ürünün, bir şekilde kendi aralarında eşit bir biçimde paylaşılmasından daha arzu edilebilir ve adil ne olabilir? İhtiyaç fazlası ve lüks yaratmaktan, huzuru topyekûn yıkmaktan... daha zararlı ne vardır? Meşruti monarşide bile hükümdarın kendi makamı için aldığı servetin, elli bin insanın emeğine eşdeğer bir gelire denk olduğunu hesaplamak mümkündür. Bu noktada bir tahmin yürütelim ve hükümdara bağlı görevlilerin, elçilerin, asilzadelerin, soyluların bile öyküneceği varlıklı avamların ve onların soyundan gelenler ile onlara bağlı olanların paylarını kendimiz hesaplayalım. Böylesi ülkelerde aşırı yoksulluk ile tükenmişliğin sebep olduğu zorluklarla topluluk düzeninin bozulması şaşırtıcı mıdır? Bir taşranın tüm varlığının, büyük bir adamın masasına serildiğini gördüğü-

müzde, komşusunun duyduğu kuvvetli açlığı dindirmek için bu kişinin ekmeğini paylaşmamasına şaşırabilir miyiz?

Bu, politik aklın nihai gelişimi olarak değerlendirilmesi gereken beşeri bir durum mudur? Böylesi bir durumda, yüce erdemin son derece ender olmaması gerektiğini düşünmek imkânsızdır. Üst ve alt sınıflar onların doğal olmayan vaziyetleriyle aynı şekilde yozlaşacaktır. Ancak günümüzde üst sınıfa göz yummak için entelektüel güçlerin sözleşme yapma arzusu beslemesinden daha aşikâr ne olabilir? Bilge insanın kendisine ve iyiliğini düşündüğü kişilere yönelik isteklerini kapsayan bir durum, alternatif çalışma ve dinlenmeyi içeren bir durum olurdu; bu durum, bedeni tüketmemesi gereken bir çalışma ile uyuşukluğa sürükleme tehdidi içermeyen bir dinlenmeyi kapsardı. Nitekim sınai faaliyetler değerli görülür, beden sağlıklı bir şekilde korunur, üstelik akıl tefekküre ve gelişime alışırdı. Ancak isteklerimizin temini adil bir şekilde yayılsaydı, tüm insanlığın yaşadığı durum bu olurdu. İnsanların yüzde doksan beşini yük hayvanına çeviren, birçok düşünceyi ortadan kaldıran, çoğu erdemi imkânsız kılan ve bunca mutluluğu söküp atan şeyden daha fazla kınamaya değer başka bir sistem olabilir mi?

Ancak, 'bu argümanın aristokrasi mevzusuna yabancı olduğu; koşullardaki eşitsizliğin mülkiyet yapısının kaçınılmaz bir sonucu olduğu,' iddia edilebilir. Bu yapının en basit haliyle hâlâ var olduğu, şimdiye kadar birçok zararın bu yapıdan geldiği bir gerçektir; fakat ne ölçüde olursa olsun bu zararlar, aristokrasinin yarattığı etkiyle bir hayli ağırlaşmaktadır. Aristokrasi, mülkiyet akışını doğal yolundan çıkarır, ve sonrasında topluluğun her bir üyesine sırayla meyvesini vermekte ve memnun etmekte başarısız olmaz; ileride, özenle çalışarak, birikimini çok az kişinin elinde toplar.

Aynı zamanda aristokrasi, daimi olarak mülkiyet edinimini zorlaştırmaya çalışmaktadır, aristokrasi bu edinime yönelik coşkuyu fazlasıyla arttırmaktadır. Tüm insanlar seçkinlik ve üstünlük arzusu duymaya alışır hale gelmiştir, fakat bir kısım,

servetleri üzerinde bu tutkuya bağlı bir amaçla karara varmamakla birlikte, sanat, öğrenim, beceri, bilgelik, terbiye ve erdem üzerine çeşitli hazırlıklar yapar. Öyle görünüyor ki bu yol, zenginliğe erişmeye can atanlardan ziyade... diğer hedeflere kendini adayanlar tarafından izlenmektedir...[34]

14. Demokrasi

Demokrasi, toplumun her üyesinin bir birey olarak kabul edildiği bir yönetim sistemidir ve bundan fazlası değildir. Pozitif düzenleme söz konusu olduğunda –bu bir düzenleme olarak ifade edilebilirse– demokrasi yalnızca tüm ahlâki ilkelerin en basitinin tanınmasıdır, her insan eşit olarak kabul edilir. Kabiliyetler ve zenginlik, her nerede olursa olsun, pozitif kurumlar bunları uygularken ikincisine ihtiyaç duymaksızın, etki elde etmede büyük ölçüde başarısız olmayacaktır.

Fakat demokratik eşitliğin kaçınılmaz sonuçları olarak görülebilecek belirli dezavantajları vardır. Politik bir toplumda, bilgisizlerin bilgelerden sayıca fazla olacağını varsaymak mümkündür; 'dolayısıyla herkesin refahı, bilgisizliğin ve akılsızlığın merhametine kalacaktır,' gibi bir anlam çıkacaktır. Bilgiden yoksun olanların genel olarak aklı başında olanları dinlemeye yeterince istekli olacakları doğrudur, 'fakat onların salt bilgisizlikleri kendilerine yol gösterenlerin erdemini kavramalarına olanak tanımaz. Gürültücü ve kurnaz demagoglar, düşüncelerini gösterme konusunda, saf niyetlerinden dolayı bu bakımdan daha az yeteneği olan insanlara göre, genellikle daha büyük bir avantaja sahip olacaktır. Ayrıca, demagogların bitmez tükenmez bir kaynağı vardır, bu kaynak, mühim gelecek için yanıltıcı eleştirileri tercih eden insan doğasının başlıca kusurudur. Genellikle insanlığın tutkularından yararlanmak olarak ifade edilen şey budur. Politika, insan aklının şimdiye kadar çözmede tamamen yetersiz kaldığı bir bilmece sunmuştur...

[34] *Age.*, 5. Kitap, XIII. Bölüm.

'İnsan mutluluğunun en verimli kaynaklarından birisi, belirli değişmez ilkelerin istikrarlı ve sabit işleyişinde bulunur. Yalpalamak ve istikrarız olmak demokrasinin özelliğidir. Kendi ilkeleri üzerine derinlemesine düşünen spekülatör, yalnızca bunlara uyma konusunda esnek değildir. Çoğunluk sisteme yönelik düşünce geliştirmediği için anlık dürtülerin eline düşer ve rüzgâr nereden eserse o yöne meyleder. Fakat bu tutarsızlık politik adaletin tam tersidir.

'Bir tek bu değil. Demokrasi, insanın tutku denizinde dengesizce suya inen devasa ve hantal bir gemidir. Özgürlük, kendi sınırsız yapısı içerisinde, elde edilir edilmez kaybedilme tehlikesi yaşar. İhtiraslı bir insan, beşeri ilişkilerle ilgili bu düzende, arzularına sınır çekecek hiçbir şey bulamaz. Gücünü sınırsızca ortaya çıkarmak için yapması gereken tek şey çoğunluğun gözünü kamaştırmak ve boyamaktır.

'Bir başka sorunlu netice de bu durumla ortaya çıkar. Bu bakımdan zayıflığının bilincinde olan çoğunluk, duyduğu özgürlük ve eşitlik sevdasına oranla, daima kuşkulu ve huzursuz olacaktır... İnsanlar derhal zorbalığa gizlice niyet etmekle suçlanacaktır; bu suçlamaya zemin oluşturacak çeşitli koşullar meydana gelecektir; bu koşullar yeniliğe duyulan genel sevgi, yüce erdemi kıskanma ve çoğunluğun kendinden üstün olanların saik ve karakterini anlamada yetersiz kalma gibi şeylerdir... Nitekim erdem çoğu kez cehalet ve kıskançlığın kurbanı olacaktır. Böylece saf ve hür olan her şey... çoğu kez dizginlenemeyen bu tutkunun çalkantısından etkilenecektir.'

Demokratik ilkelerin tesis edildiği yerlerde bu tablo kaçınılmaz olarak yaşanıyorsa, o halde insan doğası bilhassa kötü olacak demektir. Monarşi, aristokrasi veya demokrasiye benzemeyen bir yönetim şekli geliştirilememektedir. İlk ikisine yönelik yaptığımız birçok incelemeye baktığımızda, büyük veya kronik kötülüklere bu iki sistem içerisindekilerin değil de diğerlerinin daha fazla maruz kaldığını söylemek imkânsız gibidir. Bu sistemlerin inşa ettiği şeyler doğru ve zaruri çıkarımlarla

elde edilen ilkelerle aşılabildiği takdirde adaletsizlik, yozlaşma ve kötülük portresi katiyen sergilenemez. O halde demokrasi, herhangi bir argümanla, hiçbir bütünlük ve neden olmaksızın, bu tür korkunç kurumların seviyesine indirgenebiliyorsa, insanlığın yarınlardaki mutluluğuna dair olasılıklar cidden acınacak durumda olacaktır.

Fakat bunun gerçekleşmesi imkânsızdır. Demokrasiyi... tüm dezavantajlarıyla birlikte kabul etmek zorunda kaldığımızı varsaysak ve bu sistemin kusurlarına herhangi bir çare bulunamayacağını düşünsek dahi, diğer dışlayıcı sistemlere göre demokrasi gene de tercih edilebilir görünmektedir...

Burada en önemli şey, insan aklının gerçek gücüne erişmesini engelleyen tüm kısıtların ortadan kaldırılmasıdır. Kesin inanç, otoriteye körü körüne boyun eğme, korkaklık, kendi gücümüze inanmama, önemimizin ve sağlayabileceğimiz faydanın farkında olmama –bunlar beşeri gelişimin önündeki temel engellerdir. Demokrasi, otorite ve baskıyı ortadan kaldırarak insanın kendi değerinin farkına varmasını sağlar, bunu öğretir, insanlara yalnızca aklın telkinlerini dinleyerek başkalarına samimi ve içten davranmaları konusunda güven verir ve onları diğerlerini karşılarında önlem alınması gereken düşmanlar olarak değil de yardımcı olacağı kişiler olarak görmeye teşvik eder... Demokrasinin, kendine bağlı olanların düşünceleri üzerindeki etkisi tamamen negatif olmakla birlikte, sonuçları çok kıymetlidir...[35]

15. Cumhuriyetçilik

Cumhuriyetçi yönetimin ortaya çıkışıyla birlikte halka coşku ve karşı konulmaz bir cesaret geldiği gözlenmektedir. Gerçek bir cumhuriyetçiliğin eşitlikten daha az etkili olacağına inanılmalı mıdır? Cumhuriyetlerde bu havanın er ya da geç ortadan kaybolduğu doğrudur. Cumhuriyetçilik kötülüğün temeline

[35] *Age.*, 5. Kitap, XIV. Bölüm.

darbe indirmek adına bir çözüm değildir. Adaletsizlik, baskı ve sefaletin iyi olduğu düşünülen yerlerde kendine yer bulduğu gözlemlenebilir. Tekelin ve mülkiyetin bilinmediği yerlerdeki istek ve gelişimi ne durdurabilir ki?[36]

16. Temsiliyet

Temsiliyet kendi birçok dezavantajının yanısıra önemli bir fayda sağlar; temsiliyetle halkın en aydın kesiminden, tarafsızca, anlayışlı bir biçimde herkesi düşünmesi istenebilir, böylece bilinç seviyesi arttırılabilir ve düşünce yapısına saf bir katkı sağlanabilir...[37]

Çoğunluk tarafından atanan temsilî bir meclis, çoğunluğun kusurlarını savuşturacaktır. Fakat temsilî hükümet mutlaka kusurlu olacaktır. Ne yazık ki, soyut sivil toplum kavramı içerisinde, çoğunluk azınlığa baskı kurar... üstelik azınlık, buna karşı çıktıktan ve muhalefet ettikten sonra, serzenişte bulunduğu konuya pratikte boyun eğmek zorunda kalır. Siyasi iktidara et ile tırnak gibi bağlı olan bu kötülük, temsille daha da ağırlaşır, düzenleme yapma gücünü ortadan kaldırıp bunu bir adım da öteye taşıyarak insanların bu gruba itaat etmesine neden olur. Bu yüzden temsiliyet, bazı kötülüklere karşı deva veya bunlara yönelik hafifletici güç olsa da, onu toplumsal düzeni en fazla geliştiren şey olarak görmemize olanak tanıyacak kadar iyi ve bütüncül bir çare değildir.[38]

17. Oy Verme

Oy verme, kura yönteminden daha fazla eleştiriyi hak eden bir karar verme şeklidir. Kötülüğü bundan daha açık ve aleni olarak koruyan bir politik gelenek tasarlamak pek mümkün

[36] *Age.*, 8. Kitap, VI. Bölüm.
[37] *Age.*, 5. Kitap, XX. Bölüm.
[38] *Age.*, 5. Kitap, XIV. Bölüm.

değildir. 'Oy vermenin bazı durumlarda güçsüz bir insanın kolay ve bağımsız bir şekilde eylemesini sağlamak ve yolsuzluğu, yozlaştırıcı etkenleri ve gruplaşmayı önlemek için gerekli olabileceği,' söylenmektedir. İkiyüzlülük, güçsüzlüğü tedavi etmeye yönelik kötü bir çıkar yoldur. Güçsüz ve iradesiz bir kişilik bundan önce tesadüfi olabilirdi; fakat oy verme bunu kalıcı kılan ve tohumlarını daha geniş alanlara saçan bir icattır. Sadakat ve yardımseverliğe ilişkin isteğe yönelik asıl çare, ürkekliği aşılamak değil, metaneti canlandırmaktır. İnsan aklıyla açık bir şekilde bağ kurulduğu takdirde, iyi ve adil fikirlerin erdem için elverişli bir zemin hazırlaması beklenebilir. İnsanlara, kararlarını oy vererek şekillendirmelerinin gerekli bir şey olduğunu söylemek, onlara gittikleri doğru yoldan utanç duymaları gerektiğini söylemektir.

Kura yöntemi bize vazifeden kaçmayı öğretmekteyse, oy verme de vazifenin icrası üzerine set çekmeyi öğretir. Bu bize görülmemiş bir eylem yöntemini işaret eder. Düşüncelerimizi gizemli kılmaya sevk eder. En önemsiz şeyde bile oy verme yöntemi kullanılırsa, öngörülebilir sınırlar içerisinde meydana gelecek zararları telafi etmek kolay olmayacaktır. Fakat oy verme yöntemi, en önemli meselelerimizde bizi böyle hareket etmeye zorlar. Azami boyutta erdemli bir kararla halk için vazifemizi yerine getirme çağrısında bulunur; fakat aynı zamanda bizi, bu vazifeyi gizlice yerine getirmeye yönlendirir... Bir insan, dudaklarından akan sevgi sözleri olmadan kalbinde halkın sevgisini nasıl taşıyabilir? İnsanları gizlice hareket etmeye yönlendirdiğimizde, onları hissizce hareket etmeye yönlendiririz. Erdem insanların her daim olağanüstü bir temsili olacaktır, ta ki onlar eylemlerini her zaman açıkça söylemeye hazır olmayı öğrenene ve temel aldıkları akla değer verene kadar.

O halde kura yöntemi ve oy verme sistemi kurumlarda kötülüğe gebeyse, bundan toplumsal kararların açık oyla yapılması gerektiği sonucu çıkar; ayrıca her nerede yerine getirmemiz gereken bir iş varsa, gerçekleştirilmesi gereken hedef

üzerine derinlemesine düşünmemiz gerekir; nitekim özellikle alışkanlık haline gelmiş sabit uygulamalar, kabul etmeye razı olduğumuz yürütme şekli her ne olursa olsun, dünyanın gözü önünde kabul edilmelidir.[39]

Zenginlik, buna sahip insanın, altındakine hükmetmesini sağlayabilecek iki temel yönteme sahiptir –ceza ve ödül. Örneğin zengin bir kimse, büyük bir taşınmaz mülkün sahibi olarak veya çok büyük bir bütçeyi idare eden biri olarak, kendi iradesine karşı geldiğini ifade eden bir kimseyi cezalandırabilir. Bu, hangi şekilde kendini gösterirse göstersin, genel bir yolsuzluk başlığı altında sınıflandırılabilir.

Dolayısıyla, gerçek veya potansiyel bir kötülük olarak, tüm bunlar için çarenin, mutlak bir gizlilik içerisinde seçmenlerin hangi tarafa oy verdiğini ortaya çıkarmaksızın, herkesin aday gösterilen kişinin lehine veya aleyhine oyunu vermesini sağlamak suretiyle sandığa gitme mekanizması olduğu söylenir – dahası bu, düşündüğü şeyi açıkça söylemesi küstahlık olarak görüldüğü için seçmeni, kesin bir şekilde sessizce eylemesini emredecek şekilde düzenlenen yasalarla, gizemli olmaya ve gizliliğe davet eden bir mekanizmadır. Seçmen konuştuğu takdirde, kardeş seçmenleri nezdinde bir nevi onuru lekelenen bir suçlu olur...

Burada dilediğim şey, oy verme yönteminin inşasında özgürlüğün değil köleliğin sembol olduğunu okurun görmesidir. Peki, her göze özgürlük imgesini gösteren ve her kalbi bunu kabul etmeye mecbur eden şey, sığınılan tapınak nedir? Açık bir yol, istikrarlı ve emin bir bakış, kalp ile dil arasındaki daimi ve kesintisiz ilişki. Özgür insan komşusuyla köşe başlarında ve kapı arkalarında değil, pazar yerlerinde ve kamusal alanlarda iletişim kurar; böylece kutsal kıvılcım, ortak bir ateşe can verene kadar, insandan insana yayılır. İletişim ve açıklık özgürlüğün temelidir; bu onların soludukları havadır; onsuz yaşayamazlar...

[39] *Age.*, 6. Kitap, X. Bölüm.

Fakat oy verme düzenine ilişkin prensip, insanlara eylemlerini kendilerini gizleyecek bir örtünün altında en iyi şekilde sergilemelerini öğretir. Yasama yetkisi olan bir temsilciyi seçmek için oy verdiğimde, eğer izlediğim yöntemin şekli tabiatıma uygun ahlâki duygularla düzenlenmişse, bu görevi etkilenmeden, ahlâki bir şekilde, vicdani bir ruhun samimi mizacıyla yerine getirdiğim için bir şekilde gurur duymam gerekir. Fakat oy verme sistemi, yaptığım şeyi gizlemem için özenle beni kışkırtır. Bu sisteme itibar edip etmediğim sorgulanırsa, kimseden izin almaksızın vereceğim en uygun yanıt, 'Bana bunu sormaya hakkın yok, sana bunu söylemeyeceğim,' olur. Ancak çoğu insan, uygun yanıtı istediği anda hatırlayamadığı ve direkt olarak bir soru sorulduğunda doğrudan verecek bir yanıt bulamadığı zaman gururu incinmiş gibi hissettiği için, kekeleyecek ve kafa karışıklığı duyacak, belki de söylemek istediğini yanlış bir şekilde ima edecektir; fakat insanlar, tüm uyarılara rağmen zekice bakan bir göze gene de tüm gerçeği gösterecek bir tavır sergileyecektir.

Oy verme geleneği bize yalnızca doğru eylemlerimizi durmadan inkâr etmemiz gerektiğini öğretmez, aynı zamanda kurduğumuz tüm samimi ilişkilere şüphe ve kuşkuyla bakmamıza neden olur...

Şu da herkes tarafından bilinen bir düşüncedir ki, bende ciddi zararlara yol açabilecek bir hakikat, bağrımda hapsolduğu zaman, en güvenilir şeydir...[40]

Oy verme geleneği belirsizliklerin, oyalamaların ve sayısız yalanın temel kaynağıdır.[41]

18. Meclis

Ulusal meclisin mevcudiyeti hayalî bir birliğin kötülüklerini ortaya çıkartır. Böylesi bir meclis tarafından yönetilen halkın

[40] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XVII, Ballot.

[41] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XVIII, Diffidence.

birlikte hareket etmesi gerekir, aksi halde meclis faydası olmayan bir fazlalık haline gelir. Fakat bu birliğin gerçekten var olması imkânsızdır. Ulusu oluşturan kişiler, meselelere saygıyla yaklaşan farklı düşünceler geliştirmeden, önem teşkil eden türlü sorunlara dikkat kesilemez. Aslında, bu tür bir meclisin önüne gelen tüm meselelere oy çokluğuyla karar verilir; belâgat gücüyle ortada bırakılan azınlık... bir anlamda yürütmeye yardım etmeye zorlanır. Başka hiçbir şey doğrudan insan aklını ve karakterini bu denli bozamaz. Bu, insanlığı kaçınılmaz bir biçimde cesaretsiz kılar, ikiyüzlü davranmaya iter ve yozlaştırır. Bizzat kendi aklının sesiyle hareket etmeye alışmamış olan bir insan, doğamızın meyilli olduğu kuvvet ve sadelikten büyük ölçüde yoksun kalır. Adil olmadığına inandığı bir meseleyi desteklemek adına kişisel uğraşlarına veya mal ve mülküne katkı sağlayan insan, aklın temel övünç kaynağı olan kesin ayrıcalığını ve ahlâki doğruluğun mükemmel hassasiyetini hızla kaybedecektir.

İkinci olarak, ulusal konseylerin mevcudiyeti belirli bir ölçüde gerçek birlik sağlar, fakat bu özünde doğal olmayan ve zararlı etkilere neden olan bir birliktir. Özgün ve erdemli bir akıl, kendi hakikatiyle ilgili bağımsız ve bireysel izlenimler doğrultusunda prangalarından kurtulmalı ve kendini her anlamda geliştirmelidir. İnsanlar, tarafgir eğitimden kurtulsaydı, yozlaşmış bir toplumdan oluşan devlet tarafından kandırılmasaydı ve hakikatin kılavuzluğunda, keşfedilememiş olan ve bizi beklenmedik sonuçlara yönlendiren şeylere yönelik duyulan korkuya boyun eğmemeye alışmasaydı, çok büyük bir düşünsel gelişim gerçekleşirdi. Bizi farklı yönlere taşıyan dere tümüyle özgür akmadıkça, mutluluğa giden yolda ilerleyemeyiz: başta güvenliğimizi sağlayacak bir araç olarak gördüğümüz suya attığımız demirin, en sonunda ilerlememizi durdurmaya yaradığı anlaşılacaktır. Belirli özelliklere sahip bir birlik, bize yol göstermek için tasarlanan kusursuz bir özgürlük talebinin sonucudur; üstelik bu birlik, kusursuz bir özgürlük halindeyken, mütemadi-

yen belirginleşir. Fakat insanların düşüncelerine uyum göstermeme konusunda gözle görülür biçimde tek bir ölçütten beslenen bir birlik, yapmacık ve kötücüldür.

Sayısız mecliste binlerce gerekçe, düşüncelerimizi akıl ve bulgudan bağımsız bir şekilde etkiler. Her insan, açıkça dile getirdiği düşüncelerin bir sonuca varmasını ister. Herkes bir cemaat veya grupla bağ kurar. Kişinin düşünsel faaliyeti, arkadaşlarının onu yadsıyabilme durumunun yarattığı korkuyla her daim engellenir. Bu durum, Britanya parlamentosunun mevcut halinde çarpıcı bir şekilde görülmektedir; Britanya parlamentosunda, kabiliyet bakımından geçmişteki tüm örneklerin neredeyse ötesinde olan insanların, en kötü ve aşağılık hataları bu gerekçelerle içtenlikle benimsiyor olmaları muhtemeldir.

Üçüncü olarak, ulusal bir meclisteki müzakerelere daima bir oyla son verilmesi gerekli görüldüğü için, müzakereler akılcı bir imtiyazla birlikte karmaşık bir hal alır. Müzakere ve görüşme kendi tabiatı gereği düşünsel gelişime son derece elverişlidir; fakat bu ikisi, bu talihsiz duruma maruz kaldığı zaman, geliştirici etkisini kaybeder...

Son olarak ulusal meclisler –toplumun ahlâki bir varlık olduğu kurmacasını bir an için anımsarsak– hiçbir şekilde doğrudan övgümüzü hak eden şeyler olarak görülmeyecektir. Doğa yasalarına ve zorunluluğa karşı koymaya yönelik gösterdiğimiz çaba beyhudedir. Tüm becerilerimize rağmen insanların yarattığı bir çoğunluk gene onların yarattığı bir çoğunluk olarak kalacaktır. İnsanları düşünsel olarak eşit yetki ve özdeş algı dışında hiçbir şey birleştiremez. Zihinsel farklılık devam ettikçe toplumun gücünü, diğerlerinin başına kısa veya uzun bir süre için geçen ve insanların gücünü, tıpkı bir araç veya makinenin gücünü mekanik olarak kullandığı gibi maddi veya manevi olarak kullanan tek bir insandan farklı bir şekilde toplamak mümkün değildir. Tüm hükümetler Yunanların tiranlık olarak adlandırdığı şeyle belirli ölçüde örtüşür. Buradaki fark,

despot ülkelerde aklın tek bir elden gasp edilerek zayıflatılmasıdır...[42]

19. Siyasal Birlikler ve Partiler

Siyasal birliklerde her insanın hedefi kendi öğretisini yakınındaki diğer insanların öğretileriyle özdeşleştirmektir. Bizler bir partinin sloganını öğreniriz. Dönüp dolaşıp partimizin beğenmediği birtakım ilkeleri benimseriz korkusuyla, genellikle sorgulamalarımızda kendi düşüncelerimizden uzaklaşmaya cesaret edemeyiz. Sorgulamak cazip gelmez. İnsani meselelerde ele alındığında parti, muhtemelen başka herhangi bir oluşuma göre, aklı uyuşturma ve hareketsiz kılma bakımından daha güçlü bir yatkınlığa sahiptir. Her insanı bir birey yapmak yerine, ki bu herkesin yararı için gerekli olan bir şeydir, her türlü düşünceyi ortak bir kitle etrafında döndürür ve her birini bu çeşitlilikten çıkartarak insanı yalnızca akılsız bir makineden ayırır. Partimizin öğretisini benimsediğimizde, artık hataları bulmamıza yardımcı olabilecek melekeleri kullanamaz hale geliriz. Artık kendi düşüncemize göre, hakikat kitabının son sayfasına ulaşmışızdır; geriye kalan tek şey, tüm insan ırkı için doğru bir standardı düşüncelerimize etkin bir şekilde adapte etmektir. Usanmadan kendini adalet ve hakikate adayan bir kimse, bunun tam tersini gerçekleştirmek için elinden gelen her şeyi yapacaktır. Kendi türünü bütün ayrıntılarıyla harmanlayacak; tüm düzen ve parti insanlarıyla konuşacak; düşünceleri acımasızca saptırılmasın diye kendisini herhangi bir insan grubuna bağlamaktan çekinecektir... Kısacası bu düşüncelerden anlaşılan şey şudur ki, siyasal birlikler hakikatin gelişim ve yayılımına önayak olmak yerine yalnızca kendi yığınını denetlemekle ilgilenir, üstelik faaliyetlerini olabildiğince doğal olmayan ve zararlı bir şekilde yürütür. Bahsedilmesi

[42] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 5. Kitap, XXIII. Bölüm.

gereken diğer bir durum bunu doğrulamak için son derece uygundur. Siyasi birliklerde olmazsa olmaz şeylerden biri de söylev ve belâgattir. Bilindik birçok toplumu oluşturan kişilerin sahip olduğu çoğunluk, insanlığın geri kalanı için nesnel gerçeklik birikimi yaratmak için, bu nutuklara çalışılması gereken dersler olarak bakacaktır. Fakat söylev ve belâgat bizi ihtirasa sürükler, bilgiye götürmez. Dinleyen kişinin belleği argümanlarla değil, güzel ama boş sözlerle ve imgelerle doldurulur. Dinleyicinin sarsılmaz bir partiyle ilgili şeyleri ölçüp tartması için yeterince ayık olmasına katiyen izin verilmez... Konuşmacı, dinleyicilerin düşüncelerini akıcı ve düzenli bir ilerlemeyle canlandırmak yerine detaylara dikkat etmelidir, her şeyi hızlandırmalıdır, büyük bir alkış koparılması için zaman zaman dinleyicilerin tutkularını körüklemelidir. Hakikate kalabalık salonlarda ve gürültülü tartışmaların ortasında ulaşmak bir hayli güçtür. Umut ile korku ve başarı ile kinin daima gün yüzünde olduğu yerde, daha keskin sorgulama melekeleri zorunlu olarak sönümlenir. Hakikat tefekkürdedir. Hata ve yanılgıdan kurtulmak için gösterdiğimiz çabalarda veya münzevi, yalnızlıkta ve iki kişi arasında cereyan eden düşüncelerin birbirine geçişinde nadiren bir ilerleme kaydedebilmekteyiz. İnsanların oluşturduğu çoğu birlikte, belirli ölçüde rekabet ve hırs olacaktır. Meclis için adaylığını koyan kişiler taraftar ve yandaşlarının sayısını arttırma kaygısı taşıyacaktır. Bu kaygı ister istemez belirli beceriler doğuracaktır. Bu insanların, halkın çoğunu düşünmeye meylederek kendilerini düşünemez hale gelmeleri kaçınılmazdır. Getirdikleri önerilerde, ele aldıkları konularda ve bu konularda destekledikleri taraf bakımından, en fazla kabulü kendi partizanları tarafından görecek ve kendilerini dinleyenlerin beğendiği şeylere bağlı olarak değerlendirmeleri kaçınılmaz olarak tarafgir olacaktır. Burada belirli insanlar için övgüye değer bir tür tarafgirlik vardır. Bu, onlar için bizlerin onur duyması ve değer göstermemiz gereken bir faydaya sahiptir. Fakat kurnazca iki tarafın zayıflıklarından

beslenen tarafgirlik övgüye değer bir şey değildir. Liderin, öncelikli olarak kendi sağduyu bütünlüğünden koptuğu, ayrıca kendi taraftarlarının kusurlarından beslenebildiği ve yarar sağlayabildiği yerde, karşılıklı olarak anlayıştan uzaklaşarak ortaya çıkan tarafgirliğin genel refah üzerinde olumsuz bir yönü vardır. Bu durumda hakikate ulaşmak mümkün değildir; aksine yanılgı... faydalı bir şey olarak ortaya koyulabilir ve uzmanların kişisel amaçlarına hizmet edebilir. Bir vazife için biraraya gelen insan yığınının diğer bir özelliği de, en az önem teşkil eden meseleler hakkında çekişmeli tartışmalar yaşamaları ve uzun istişarelerde bulunmalarıdır. Her insan kendine özgü bir görüş ve değerlendirmeye sahiptir, ve sahip olmalıdır da. Bu tür durumlarda mesele, her bir insanın algısını kırmak ve değiştirmektir, böylece ilk başta hepsi farklı olduğu halde, sonunda hepsi benzer olabilmektedir. Herkesin hakkını kapsayacak şekilde hazırlanmış herhangi bir öneri, tezkere veya bildiri var mıdır? Muhtemelen başta bir insanın özgürlüğü kısıtlanır, ama çoğunluğun isteğine göre bu düzeltilir, değiştirilir ve başka bir hal alır, ta ki en sonunda bu konuda anlaşılması en güç dil uygun görülene dek... Bu rasyonel bir varlığın yapacağı iş midir? İnsanların, sahip oldukları sınırsız enerjileriyle birlikte, düşüncelerini böylesi etkili ve güzel söz söyleme yetenekleriyle dikte ederek açık bir şekilde dile getirmeleri ve yazmaları; ve endişe duymaksızın sarf ettikleri sözler, diğer insanların kendilerini ifade etmek için kullanacakları sözlerle birebir aynı olmasın diye düşüncelerindeki coşkuyu açığa vurmaları, basit ve doğal bir gelişme midir?

Bu gibi durumlarda tüm birleşik eylemlerin hükümetin doğasında var olduğu unutulmamalıdır; neticede hükümetlerin kötülüklerini göstermek ve kısıtlamaların mümkün olabildiğince dar sınırlar içinde tutulmasını öğütlemek için tasarlanan bu çalışmaya dair her bir argümanın, siyasi birliklere karşı

eşit ölçüde hasım olduğu daima hatırlanmalıdır. Ayrıca bunlar, halkın sahip olduğu hakları açık bir şekilde gasp ederler...[43]

20. Devrim

Devrim zorbalığa karşı beslenen öfkeyle cereyan eder, oysa kendisi ilelebet zorbalığa gebedir...

Devrim zorbalığa duyulan nefretle körüklenir, oysa kendi zorbalığı şiddetten yoksun değildir. Özgürlüğün ömrü bir savaştan daha uzundur. Fikirlerin kontrolsüzce aktarılmasına, her zaman zararlı bir biçimde karşı gelinmiştir, halbuki bu yaklaşım kat be kat engelleyici olur. İnsanlar başka zamanlarda bunun etkilerinden çok fazla endişe duymazlar. Fakat devrim zamanında, her şey kriz halindeyken, bir kelimenin etkisi bile ürkütücüdür... Ortadan kaldırılmak istenen şeyle ilgili kuvvetli kanıtlara yer verilen veya esas itibariyle baskın gelen fikirlerle uyum içerisinde olmayan herhangi bir yazı ya da argümanın olduğu bir devrim nerede gerçekleşmiştir? İnsanların düşüncelerini tetkik etmeye ve fikirlerini bastırmaya yönelik bir çaba, her türlü despotluktan daha beterdir; oysa böylesi bir çaba bilhassa herhangi bir devrim sürecinin özelliğidir.

Devrim yandaşlarının genellikle belirttiği şeye göre, 'zalimleri başımızdan atmanın ve yenilerinin de kendi alanlarında harekete geçmelerini önlemenin bir yolu olmamakla birlikte, onlara birtakım sert ve unutulmaz karşılıklar vermek mümkündür.' Bu ifadeye göre özellikle dikkat edilmesi gereken şey şudur ki, ister sapkınlıktan ister kökleşmiş inatçı önyargılardan kaynaklanıyor olsun, zalimlere taraf çıkmaya meyledildiği müddetçe zalimler olacaktır. Dolayısıyla bizlerin yalnızca çarpık ihtirasa kapılan insanları değil, aynı zamanda kötü gerekçelerle veya saf niyetten kaynaklanan yanılgılarla bu tür insanları destekleyenleri de dehşete düşürmesi gerekir. Bu şekilde insanları özgürleştirmeyi tasarlarız; üstelik benimsediği-

[43] *Age.*, 4. Kitap, III. Bölüm.

miz yöntem onlara hiç olmadığı kadar sert bir şekilde cezalandırılma korkusunu hissettirir. Şunu söyleyebiliriz ki, hükümet çok fazla zor kullanan bir yapıdır, bizlerin yaptığı şey ise prensiplerini ve yöntemlerini on kat daha kötüye kullanan bir hükümet oluşturmaktır. Kölelik insanları özgürleştirmek için tasarlanabilecek en iyi tasavvur mudur? Dehşetin açığa vurulması insanları korkusuz, bağımsız ve cesur kılmak için en kolay yöntem midir?

Devrim dönemi boyunca sorgulama ile insanlığın en büyük gelişmelere minnet duyduğu tüm hoşgörülü düşünceler askıya alınır. Bu tür düşünceler güvenlik ve devamlılık evresine gereksinim duyar; insanlar yarın ne olacağını öngöremediği zaman, bunları sürdürmek zordur, ayrıca en fazla hayrette bırakan değişiklikler yinelenen meselelerdir. Bu tür düşünceler hem serbestliğe hem de sakin ve tarafsız mizaca gereksinim duyar; insanın tüm ihtirasları gün yüzüne çıktığı zaman bunları sürdürmek güçtür; bizler her an korku ve umudun, endişe ve arzunun, keder ve zaferin en kuvvetli tesiri altındayızdır. Buna ilaveten, halihazırda belirtildiği üzere, devrime yönelme durumuna saygı beslenmesi hem düşüncelerimizin beyanına yönelik bir kısıtlamadır hem de sorgulama yetkimizin zincire vurulmasıdır...

Bu yüzdendir ki gerçek bir siyasetçinin görevi, devrimi tamamen önleyemiyorsa da ertelemektir. Burada makul olan şey, bunun sonradan gerçekleşeceğine kani olmaktır, ancak daha önce politik olarak yorumlanan genel anlamda iyi ve kötü düşünceler, daha elim bir şekilde devrime kötülük katacaktır. İnsan mutluluğunu isteyenler şiddeti önlemeye çalışacaktır; fakat insani meselelere nefretle gözlerimizi devirmemiz zayıf ve hastalıklı bir mizacın belirtisidir ve bu, emeğimize katkıda bulunmayı ve genel refaha özen göstermeyi reddetmektir, zira şiddet eninde sonunda kendini zorla kabul ettirebilmektedir. Koşulların doğurduğu fırsatlardan uygun bir şekilde yararlanmak görevimizdir ve her şeye düşüncelerimizin özgüllüğü

doğrultusunda yaklaşmadığımız için kendimizi geri çekmememiz gerekir...[44]

21. Savaş

Savaş ve fethin toplum için yararlı olması mümkün değildir. Devletlerin yaptığı şey, birkaç kişiyi diğer herkes adına yüceleştirmektir; sonuç olarak çoğunluk ufak bir grubun aygıtı olduğu müddetçe katiyen sorumluluk alınamayacaktır...

Fakat insanlar için demokrasi ne kadar basit ve saf bir hal alırsa, savaş onlara bir o kadar uzak olacaktır.

Aynı zamanda, *saldırı savaşı ilkesi* demokrasi görüşüyle bağdaşmasa da, demokratik bir devlet, yönetimi daha az eşitlikçi olan devletlerin komşusu olabilir, bu sebeple çekişme içerisinde olan demokratik devletin varsayılan dezavantajlarını incelemek daha uygun olacaktır...[45]

Bu noktada savaşın... amaçlarına bakmak iyi olacaktır. Savunma tek meşru sebep olduğu için, bu ilkeyle akıl yürütülerek izlenen hedef, çok dar sınırlar içerisinde çerçevelendirilecektir. Bu hedef düşmanın sınırlarımızdan geri püskürtülmesinin ötesine geçemez. Bunun yanısıra, düşmanın derhal yeni bir işgal amacı taşımadığına dair birtakım kanıtlar sunması istenebilir; fakat bu, her ne kadar istenen bir şey olsa da, hasımlığın devamlılığına ilişkin yeterli özrü sağlamaz. Savaş ilânı ve barış antlaşması barbar bir çağın icatlarıydı; şayet savaş, alışılmış şekilde savunma sınırlarının ötesine geçmemiş olsaydı, muhtemelen asla sabit olarak başvurulan bir şey haline gelmezdi...

Halihazırda görüldüğü üzere savaş, saldıran tarafa bakıldığında, muhtemelen hiçbir zaman bir ulusun fikriyle değil de, nispeten az sayıdaki birkaç insanın fikriyle meydana gelir; aksi takdirde ortada, bir bütün ülkenin prensiplerinin askeri bir bir uygulamayla değiştirilerek, her insanın itidalini kaybettiği ve

[44] *Age.*, 4. Kitap, II. Bölüm.
[45] *Age.*, 5. Kitap, XVI. Bölüm.

korkuyla birlikte sağduyunun yitirildiği çok korkunç bir şey var demektir...

Meşhur *güç dengesi* konusu karmaşık bir meseledir; bazen savaş başlatmak için bir neden olarak ileri sürülmüş, bazen de halihazırda başlamış bir savaş için izlenmesi gereken bir hedef olmuştur. Güç dengesini korumak adına yapılan bir savaş, ya ezilen bir halkı korumak için savunma, ya yeni ilhaklara karşı koymak için önlem alma, ya da eskiden sahip olunan şeylerin büyüklüğünü azaltma odaklı olabilir. Fakat güç dengesini korumak adına yapılan savaşların külliyen adaletsiz olduğunu ileri sürersek, ufak bir yanılgı yaşayabiliriz. Şayet bir halk zulüm görüyorsa, daha önce de söylenildiği gibi görevimiz, yakalayabileceğimiz en uygun fırsatta bu insanların imdadına koşmak olmalıdır. Ancak bu tür durumlarda, müdahalemizi adaletin salık verdiği şekilde açıklamamız ve iktidarla değil de zulümle savaşmamız iyi olacaktır. Güçlü olmalarından ötürü veya uygulamaya dökmedikleri kötü düşüncelere sahip olmakla itham ettiğimiz komşu bir halka karşı beslenen tüm düşmanlıklar hiçbir ahlâki ilkeyle bağdaşmaz.[46]

22. Barış

Güvenlik ve barış, dünyayı ürkütmesi gereken ulusal bir görkemlilikten daha fazla arzu edilebilir bir şey olmalıdır. İnsanlar kardeştir. Bizler belirli bir bölge veya iklim altında ortaklık kurarız; ortaklık iç huzurumuz için ve ortak bir düşmanın kötü niyetli saldırılarından korunmamız için gereklidir...

Kendi menfaatimizi ne kadar düşünüyorsak, komşumuzun huzurunu bozacak hareketlerden de o kadar kaçınmamız gerekir. Buna karşılık, aynı prensip komşumuz için de geçerlidir. Bu nedenden ötürü komşumuzun bilge olmasını arzularız. Fakat bilgelik eşitlik ve bağımsızlığın gelişmesidir, zarar vermenin ve baskının değil. Eğer baskı, bilgelik öğretisinin bir ürünü olmuş

[46] *Age.*, 5. Kitap, XVII. Bölüm.

olsaydı, insanlığın gelişimi paha biçilemez olurdu, zira insanlık binlerce yıldır bu öğretide yer almıştır. Dolayısıyla bizler, komşularımızın bağımsız olmasını istemeliyiz. Komşularımızın özgür olmasını arzulamalıyız; çünkü savaşlar uluslar taraf-sız olduğu için değil, devletin entrikalarından ve devletlerin insanlara aşıladığı isteklerden kaynaklanmaktadır. Komşumuz toprağımızı işgal ederse, tek isteğimiz onu topraklarımızdan püskürtmek olur; böylesi bir mücadelede şartlar eşit olmadığı için komşumuzu hünerlerimizle geçmek zorunda değilizdir...[47]

23. Direniş

Direnişin kökeni, kriz yaşayan bir halka veya bireye dayanır. Yaygın olarak dile getirildiği şekliyle söylemek gerekirse, 'bir ulus, baskıcı bir otoriteden kurtulma hakkına sahiptir.' Bu, genellikle sorgulanmaksızın kabul edilen bir ifadedir, zaten bundan daha makul bir yaklaşım yok gibidir. Ancak bu ifadeyi dikkatli bir şekilde incelersek, burada belirsiz bir durum olduğu görülecektir. Mesela burada ulus kelimesiyle kastedilen şey nedir? Direnenler halkın tamamı mıdır yoksa bir kısmı mı? Şayet tamamı direnmeye hazırsa, o zaman herkes mevcut baskının yarattığı adaletsizliği görmüş demektir.

Direniş, kelimenin asıl anlamına bakıldığında ve politik incelemedeki kullanım şekli göz önünde bulundurulduğunda, yerleşik bir otoriteye karşı gösterilen bir davranış türüdür; bu durum, açık bir şekilde ezeli bir soruna karşı aşamalı bir çözüm getirilmesine yol açmaktadır.

Daha önce de gözlemlendiği gibi, burada herkesin ahlâki olarak üzerinde duracağı şey, direnişin yol açacağı göreceli faydalar veya zararlar olacaktır. *Meşru müdafaa* terimiyle ifade edilen direniş ile direnenlerin ülkedeki sivil güçlerle karşı karşıya kaldığı direniş arasında gerçekten çok büyük bir fark vardır. İlkinde mesele zamanla ilintilidir; böylesi bir direnişte

[47] *Age.*, 5. Kitap, XXII. Bölüm.

gösterdiğiniz çaba hızlı bir şekilde başarıya ulaşırsa, icra makamının kovuşturmasıyla karşılaşmaktan ziyade desteğini almanız muhtemeldir. Fakat ikincisinde sonuca ancak hükümetin bizzat devrilmesiyle ulaşılacaktır. Burada her bir bireyin hayatını kendi hayatınız kadar değerli görmeniz gerekir; bireylere verilen değer, sonradan ortaya çıkan büyük meseleler içerisinde muhakkak yok olup gider. Dolayısıyla bu, dikkat edilmesi gereken bir konudur; arzuladığımız dışında bir hadiseye yol açacak bir davranışa farkında olmadan sürüklensek de, burada kabahati kendimizde bulmamız gerekir. Her bir bireyin ne kadar değerli olduğunu unutmamamız gerekir; büyük bir özenle güvenliğini sağlamamız gereken insanlar vardır; fakat onlar uğruna binlerce hayatın ve milyonlarca insanın kaderini riske atmayı düşünmek de kolay bir şey değildir.[48]

24. Despotizm

Tüm bunların dışında şunu da eklemek gerekir ki, beşeri kurumlar, kontrol altında tutmak istedikleri yapılardan daha fazla kötülüğe yol açabilirler. Bu kötülükler despotizm ve tiranlık gibi şeylerdir. Toplum sayısız güzelliğin kaynağıdır, toplum olmadan insanın yaşaması çok güçtür, fakat toplum kendi bünyesindeki kişilerin özgürlüğünü ve huzurunu birçok bakımdan ihlal eder. İnsan, hemcinsini kontrol altında tutmaktan ve ona zorla boyun eğdirmekten keyif alır; insan denen varlık, liderlik yapmak ve otorite kurmak ister. Topluluk içerisindeki bir sınıf veya gruba, aynı topluluktaki başka sınıf ve grubun çıkarlarına karşı kendi çıkarlarının koruması gerektiği öğretilir...[49]

---

[48] *Age.*, 4. Kitap, I. Bölüm.

[49] William Godwin, *Of Population. An Enquiry concerning the Power of Increase in the Numbers of Mankind*, 1820, IX. Bölüm.

IV

POLİTİK EKONOMİ

1. Mülkiyet Meselesinin Önemi

Mülkiyet meselesi, politik adalet açısından temel teşkil eder. Bununla ilgili sahip olduğumuz –doğru veya yanlış– düşünceler, yönetimsiz temel bir toplumsal yapının ulaşacağı noktayla ilgili olarak bizi aydınlatacak ve bizlere zorluk çıkaran önyargılarımızı ortadan kaldıracaktır. Düşünce ve değerlendirmelerimizi, mal-mülkle ilgili yalan yanlış bilgilerden daha fazla bozabilecek bir şey yoktur. Sonuç olarak, baskıyı bitirecek bir dönüm noktası ile verilmesi öngörülen cezalar en nihayetinde eşit şartlara dayanan mülkiyet koşullarıyla ilintilidir.[1]

Mülkiyet mutlak bir etkiye sahiptir. İnsanlar, daha güzel giysiler giyen ve daha büyük evlerde oturan insanları üstün görmeye ve onlara hürmet etmeye meyillidir...

Medeni ülkelerdeki servetin temel kaynaklarından birisi arazi mülkiyetidir. Mülk sahipleri, arazilerinin önemli bir kısmını tahsis ederler; sahip oldukları alanın büyük bir bölümünü

[1] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 8. Kitap, I. Bölüm.

çiftliklere veya alt sınıftan insanlara ekim yapmaları için kiralarlar. Bu durumda, toprak sahibi ile araziyi kiralayan çiftçi arasında karşılıklı bir ilişki kurulur; toprak sahibi, araziyi kiralayan çiftçiye onun onurunu ve özgürlüğünü gözeterek yaklaştığı takdirde, bu çiftçinin toprak sahibini mutlu etmeyi düşünmemesi imkânsızdır.[2]

Ulaşılması gereken nihai hedefin eşit mülkiyet dağılımı olması gerektiği kavranamadığı için, hem antik hem de modern dönemdeki bazı yazarların ve din adamlarının ortak bir dille temenni etmekten öteye gidemediği şey, mülkiyetin küçük bir grubun tekelinde toplanmaması gerektiğidir...

Mülkiyet, insanın ziyadesiyle geliştirici ve hayranlık uyandırıcı faaliyetlerinin kaynağıdır; fakat mülkiyetin bizler üzerinde yarattığı çok fazla kötü etkiler vardır. Aynı şeyi koşullardaki eşitsizlik için de söylemek mümkündür.[3]

2. Eşitsizlik

Eşitsizliğin görülen en büyük etkisi... yarattığı bağımlılık hissidir. Gerçek şu ki, hükümdarlıklar kötü niyetli, düzenbaz ve hakir yapılardır; hükümdarlıkların sahip olduğu bu özellikler, toplumun her bir tabakasına sirayet eder. Bu, her bir eve direkt olarak köleliğin gelmesi ve insanların boyun eğmek zorunda kalması demektir. Mesela, yoksul bir kimsenin, yalnızca hakkı olan şeye sahip olmak adına, içler acısı bir şekilde ve kelimelerle anlatılması mümkün olmayan büyük bir minnettarlık duygusuyla... yaptığı dalkavukluklara bir bakın. Zengin bir adamın yolunu gözleyen kölelere bir bakın; zengin adamın bakışlarına, onun emirlerini bekleyen, küstahlıklarına karşılık vermeye cesaret edemeyen, değişik isteklerini karşılamaya çabalayan kölelere bakın; müşterilerine coşkuyla yaklaşan, onlara

[2] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XVII, Ballot.

[3] William Godwin, *Of Population. An Enquiry concerning the Power of Increase in the Numbers of Mankind*, 1820, IX. Bölüm.

yanlış davranmayan ve onların bir dediğini iki etmeyen tüccarlara bakın, bu tüccarların yaptığı yalakalıkların rezilliğine ve sattığı malların kıymetini nasıl da sistematik bir süreklilik içerisinde abarttığına bir bakın. Ayrıca, büyük kitlelerin yaltaklıkla, aşırılıklarla ve rüşvetle satın alındığı veya yoksulların insan dışı uygulamalarla tehdit ve eziyet edildiği genel seçim uygulamalarına bir bakın. Aslında 'şövalyelik çağı kapanmadı!' Büyük insan yığınlarını köleleştiren ve bir kısım insanı da kölelikten beter bir hale sokan feodal anlayış halen varlığını sürdürmektedir.[4]

Zenginler doğru yoldan saptığı ve erdemli bir duruş sergilemediği takdirde, bu durumun kontrolsüz bir şekilde yoksullar üzerinde daha büyük yaralar açacağı kolayca görülebilir...

Fakat mülkiyet eşitsizliğinin sebep olduğu zararlı etkiler yalnızca en alt sınıfı etkilemez. Orta sınıftakiler de bu durumdan olumsuz etkilenirler...[5]

3. Ekonomik Adalet ve Mülkiyet

Her insanın resmî anlamda bir şeye sahip olma hakkı vardır... İnsanın bir şeye sahip olma hakkı olduğu gibi adalet talep etme hakkı da vardır...

Bu gerçekliklerin bizi nasıl etkilediğine... bakmak gerekir. İnsanlar ortak doğanın birer parçasıdır; bir insanın yararına ve mutluluğuna yol açan şey, diğer bir insanın da yararına ve mutluluğuna yol açacaktır. Dolayısıyla eşit ve tarafsız adalet ilkelerine göre dünya malları ortaktır, bir insan için geçerli olan bir hak başka bir insan için de geçerlidir. Bu açıdan bakıldığında her insanın, komşusunun sahip olduğu alanın bittiği noktada benzer bir alanı vardır. Ben geçinmek için gerekli olan araçlara nasıl sahipsem, komşum da bunlara sahip olmak için aynı

[4] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 8. Kitap, III. Bölüm.

[5] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XXIII, Human Virtue.

haklara sahiptir. Kendime veya başkalarına zarar vermeden her şekilde mutlu olmaya hakkım vardır; bu bakımdan komşum da aynı haklara sahiptir.

Örneğin, bir kişinin –işi sayesinde veya miras yoluyla– diğerlerinden daha fazla mülke sahip olmasının doğru bir şey olduğunu varsayalım. Adalet, kişinin bu mülkiyeti bir güvence olarak görmesine neden olur ve özgürlüğü, bilgiyi ve erdemi geliştirebilmek için bu kişinin bir şekilde çaba göstermesini sağlar. Fakat bu bireyin, kendi değişken istekleri doğrultusunda tek bir kuruş harcamaya hakkı yoktur...[6]

4. Mülkiyet Hakkı

Mülkiyetle ilgili birtakım prensipler olduğunu ve bunların vazgeçilmez haklara dayandığını belirten şahsi kanıları bu noktada anımsamamız gerekir. Bu doğrultuda, yönetimlerin ortaya çıkışıyla ilgili rasyonel biçimde gözler önüne serebilen yalnızca iki iddia vardır: bunlardan ilki, bireylerin her durumda çıkarları doğrultusunda yönlendirilebileceği ve bizleri büyük bir kesinlik içerisinde mutluluğa kavuşturacak bir kamu aklının yönetimle oluştuğu iddiasıdır; ikincisi ise, topluluk içerisinde bizzat hakem gibi hareket etmek yerine, kişisel hakları koruma amaçlı bir görev alanı oluşturan, bir insan başka bir insana büyük bir zarar vermedikçe asla müdahale etmeyen bir yapının bulunduğu iddiasıdır. Bu çalışmadaki argümanların tamamı, ilk iddiayı değil ikincisini ortaya koyacaktır, ki sivil oluşumun gerçek amacı da budur. O halde mülkiyetle ilgili ilk fikir, şahsi kanıda bulunma hakkıyla ortaya çıkar; yönetimin ilk hedefi bu hakkı korumaktır. İnsanlara kendi akıllarını kullanma yetkisini büyük ölçüde vermediğimiz müddetçe bağımsızlıktan, gelişimden, erdemden ve mutluluktan söz etmemiz mümkün değildir. Bu yetki en büyük ayrıcalıktır; bu yetkiyi gizli tutmak

[6] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 2. Kitap, II. Bölüm.

için gösterilen güç ve özverinin iyi bir şey olması mümkün değildir. Dolayısıyla temel olan şey mülkiyet doktrinin inşasıdır. Son çare olarak bu, bizim için değerli olan her şeyin de üstünde bir şeydir ve buna katiyen korkuyla yaklaşılmamalıdır. Bu prensibi aklımızdan çıkarmayı amaçlayan ve bizi düşüncesizce ve taraflıca yaptırıma maruz bırakacak bir insan, maksadı göz önünde bulundurulduğunda, herkese düşmandır.[7]

Mülkiyet kutsaldır, mülkiyet sahibi kişinin bu mülkü elden çıkarmasının tek bir yolu vardır; bu, benim zorla müdahale etmem gereken bir durum olmamalıdır ve mülkiyeti elinde bulunduran kişinin bunu kendisinin yapması en iyi seçenektir. Bu, evrensel ahlâk ilkelerinden çıkarsanan sıradan bir mülkiyet yasasıdır. Fakat bu yasayı hükümsüz kılan görüşler de vardır. Her insanın kendi mülkiyetini ortadan kaldırması için öne sürülen ve bunun yanısıra herkese kendi alanıyla ilgili yetki veren prensibin güç aldığı nokta, buna karşı gelmek yerine kabul edilince büyük bir mutluluğa erişileceği düşüncesine dayanır. Dolayısıyla tam aksinin mevcut olduğu yerlerde, bu prensibin sahip olduğu etkinin önü kesilir. Tek alternatifim açlıktan ölmekse, komşumun sahip olduğu şeyi güç kullanarak almamı engelleyecek olan şey nedir? Halihazırda oluşan koşul çok kötüyse, aslında benim olmayan mülkiyetten kaynaklanan komşumun sıkıntısını ne önleyebilir? Şayet böyle durumlar için belirlenen bir ceza yok ise yapılacak hiçbir şey yoktur; çünkü başkalarına saldırıp acı çekmektense kendime acı çektirmek ve hayatıma son vermekten daha uygun bir şey yoktur.[8]

5. Nüfus

Nüfus meselesi siyaset ve toplum bilimiyle ilgilidir ve oldukça dikkat çekici bir konudur. Bu konu üzerine yazan birçok kişi, bu meseleyi çok büyük bir sıkıntı olarak değerlendirdiler ve in-

[7] *Age.*, 7. Kitap, II. Bölüm.
[8] *Age.*, 3. Kitap, III. Bölüm.

san türünün çoğalmasını durdurmak adına önlem alarak bunu yurttaşlığın en önemli amaçlarından biri olarak gördüler. Bu önlemler, birçok eski devlette yarattığı endişeden ötürü fazlaca merak uyandırmış gibidir. Bu devletlerde insanların sayısında artış olmaması bir gereklilik olarak görülüyordu. Modern zamanlarda ise aksi yönde bir görüş geçerlilik kazanmıştır; buna göre, bir ülkedeki nüfus çokluğunun asıl zenginlik ve refah olduğu söylenir.

Bununla birlikte her ikisini de ifade etmenin gereksiz ve faydasız olduğunu söylemek mümkündür. İnsan toplumu doğası gereği bir öze sahiptir, bu yüzden her şeyin belirli bir seviyesi olduğunu da söylemek mümkündür, üstelik sistemli bir şekilde asgari düzen sağlandığında elverişli bir yol izlenmesi olasıdır. Toplumsal gelişimin belirli bir aşamasında nüfus hızla artıyor gibi görünür; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki durum budur. Daha sonraki aşamada ise, artış veya azalış şeklinde ufak bir değişiklik yaşanır; daha medeni Avrupa ülkelerinde ise yaşanan durum budur. Bir ülkede yaşayan kişilerin sayısı muhtemelen tespit edilemez; normal koşullarda geçim imkânlarının ötesinde bir artış olması muhtemeldir.

Bu koşulları izah etmek kadar kolay bir şey yoktur. Geçim imkânı sağlandığı sürece insanlar erken yaşta evlenmeye ve çocuk yapmaya teşvik edilecektir. Bilindiği üzere Amerika'da, insanlar ailelerinin büyümesini zenginlik olarak görmektedir. Oradaki insanların çok küçük yaştaki çocuklarının emeği bile, bizzat çocuklarını yetiştirmek için yaptıkları masraf ve gösterdikleri çabaları karşılar ve kısa zamanda kazanca dönüşür. Bu tür ülkelerde emekçilerin maaşı yüksektir, işçi sayısıyla işçi çalıştıranın hedefleri arasında doğru bir orantı yoktur. Diğer taraftan, birçok Avrupa ülkesinde geniş aile, alışılagelmemiş bir şekilde yoksulluk ve sefilliğin meşhur ifadesi haline gelmiştir. Her iki bölgede de emeğe karşılık olarak nüfus şaşmaz bir ölçüttür, çünkü ikisinde de sermaye birikimi geçerlidir. Emeğin karşılığında verilen ücretin düşürüldüğü yerlerde insanların

büyük bir baskı altında kalmaması, erken yaşta evliliğe riayet etmemesi ve kendi ailelerinin nüfusu arttırmak istememesi imkânsızdır. Neticede nüfusun artması nüfusun azaltılması çabalarına yönelik büyük bir tehdittir.

Pratikte nüfusun kontrol edilebileceği bazı yöntemler mevcuttur; eski dönemlerde, hatta bugün Çin'de, çocukların aç bırakılması gibi yöntemler veya Seylan adasında da uygulandığı söylenen çocuk düşürme yöntemleri veya türlerin çoğalmasını tamamen engellediği düşünülen cinsiyetler arasında rastgele yaşanan cinsel birliktelikler ya da her iki cinsiyette de olabildiğince keşişliğin egemen olduğu sistematik bir cinsel perhiz mevcuttur. Fakat belirli bir geleneğe dayanmaksızın bir topluluğun genel yapısına göre gerçekleştirilen teşvik veya engeller, uygulamada mutlak bir güç gerektirmektedir.[9]

[9] *Age.*, 8. Kitap, IX. Bölüm.

V

EĞİTİM FELSEFESİ

1. Eğitim

Planlı eğitimin rastgele eğitimden daha etkili olmadığını farzetmek esasen makul bir şeydir. Böylesi bir etkisizliğe her daim rastlanılıyor olması, muhtemelen yapılan planlardaki hatalardan kaynaklanmaktadır. Eğitmen çoğunlukla bilgi üretmede veya bilgiyi aktarmada ya da her ikisinde de yetersiz kalır. Eğitmenin bulunduğu tavsiyelerin ilgi çekici olmaktan ziyade panzehir görevi görmesi daha olasıdır, çünkü eğitmen ya bilgiçlik taslamaya alışık ya da tahammülsüz ruh haline sahip bir kimsedir. Öğretmenler hakikatin bir kısmını alelâde bir şekilde örtbas etmekle ve bir kısmını da açığa çıkarmakla övünmeye yatkındırlar, nitekim onlar gençleri hakikate teşvik etmezler... Fakat çocuklar, öğretmeni üzerinde baskı kurulabilecek bir arkadaş olarak görmeye meyilli değildirler. Bizler, yeterince dürüst ve becerikli insanlardık, gençlerin sempatisini ve güvenini kazanmaya kendimizi adamıştık. Dolayısıyla, öğretmenin aldığı sistematik önlemlerin, sistemsiz rastlantısal etkilerin üzerinde nihai bir avantaja sahip olacağına inanmamak gerekir. Çocuklar elimize aldığımız bir tür işlenmemiş madde gibidirler, esnek ve verimli bir öze sahiptirler; onlara istediğimiz

gibi bir şekil veremiyorsak, bilin ki bunun nedeni elimizdeki gücü boşa harcamış olduğumuz içindir, nitekim bizler böylesine garip bir tutum sergileyemeye alışkınızdır. Fakat yaptığımız başka büyük bir hata daha vardır. Uygun gördüğümüz hedef yanlıştır. Sarf ettiğimiz çaba hakikati öğretmek değil, gerçek dışı şeyleri göstermektir. Durum böyle olunca, eğitim ister istemez büyük bir güç kaybeder. Yanlış bilgilendirme girişiminin başarıya ulaşması mümkün değildir. Şuna hiç şaşırmamak gerekir ki, bizler düşünebilen varlıklar olarak istesek de istemesek de sürekli iletişim halindeyizdir; akıl hakiki bir işleyişe sahiptir, hakikat ise düşünsel doğanın tabii unsurudur; eksik ve verimsiz yöntemlere başvuran öğretmen sürekli olarak kafa karıştırır, bu nedenle sistematik bir şekilde zihni bulanan öğrenci kısmi, anlaşılmaz ve çarpık gerçeklere ulaşır, dolayısıyla öğretmeninin anlatmak istediği şeylerden öğrencinin birtakım çıkarımlar yapması gerekir.[1]

2. Çocukların Özgürlük Sevgisi ve Hayal Gücü

Öğrenciler yeteneklerini boş zamanlarında farklı şekilde gösterebilirler. Onlar genellikle topluluk içerisindedirler; fakat zaman zaman bir başlarına da kalırlar. Kurulan hayaller insan hayatının hiçbir döneminde öğrencilik döneminde olduğu kadar hür ve özgür değildir. Çocuklar, uçurumun kenarına tırmanırlar ve ormanın en derin köşelerine kadar inerler. Eklemleri yay gibidir, yorulmak nedir bilmezler. Bir kuşun kanatlarına sahipmişçesine tepeden aşağıya atlayıp kolaylıkla geri tırmanabilirler. Düşüncelere dalıp giderler ve –kendilerine görünen şekliyle– 'sıradışı dünyada' hayal ve keşiflerinin peşinden giderler, 'sonra da yeni bir dünya hayal ederler.' Dünyaya nasıl geldiğimizi ve sonun ne olduğunu sorgulayarak felsefenin en derin kuytularına girip çıkarlar. Hayalî okullar ve devletler kurup, yapmak istedikleri işleri ve tasarladıkları planları sergi-

[1] *Age.*, 1. Kitap, IV. Bölüm.

ledikleri zihin dünyalarında yaşarlar. Çok büyük bir güce sahip oldukları, uçabildikleri, görünmez oldukları takdirde neler yapabileceklerini düşünürler. Bu düşünce silsilesinde özgürlük ve hürriyetle ilgili ilk derslerini almış olurlar. Özsaygıyı öğrenirler ve kendilerine şunu söylerler: *Ben bir sanatçıyım, ben üreten bir kimseyim.* Yönlendirildiklerinde, onlara kaba kuvvet uygulandığında, belirli bir derse zorlandıklarında veya yaptıkları hataların sonucunda doğrudan veya dolaylı olarak cezalandırıldıklarında, zorbalığa maruz kaldıklarını hissederler ve boyunduruk altına alınmamak adına tepki gösterirler.[2]

3. Milli Eğitimin Zararları

Milli eğitim sisteminin başlıca zararı, tüm kamusal eğitim kurumlarının devamlılık düşüncesi adı altında bu sisteme onay vermesidir. Bu kurumlar toplum için bilinen tüm yararlı şeyleri güçlendirmek ve yaymak için olabildiğince uğraşır; fakat bu yapıların fark etmediği şey, pek bir şey bilmedikleridir. Onlar, uygulamalarındaki en temel yararları fark ettikleri takdirde, devamlılık arttıkça faydalarının da kaçınılmaz olarak azalacağını görecektirler. Fakat bu kurumları faydasız olarak nitelendirmek onların kusurlarını çok zayıf bir ifadeyle ortaya koymak demektir. Onlar aklın gelişimini net bir şekilde engellerler ve zihni yanlış düşüncelerle doldururlar. Üniversitelerde ve büyük eğitim kurumlarında sıklıkla gözlendiği üzere, buralarda verilen eğitim, benzer bir politik yapıya sahip bir topluluğun özgür ve bağımsız üyelerinin sürdürdüğü eğitimin yüzyıl gerisindedir. Devam etmekte olan herhangi bir program, kalıcı bir düzen yaratır ve değişime karşı duyulan isteksizlik –ki bu onların karakteristik bir özelliğidir– baskın bir hal alır... Gerçek bir düşünsel gelişim için gerekli olan şey, topluluğun aydın kesiminin halihazırda sahip olduğu bilgi seviyesine aklın olabildiğince hızlı bir şekilde yaklaştırılmasıdır; sonra kaydedilecek

[2] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay IX, Leisure.

ilerlemelere bu noktadan başlanmalıdır. Fakat toplumsal eğitim her zaman enerjisini önyargıyı beslemeye harcamıştır; öğrencilere sınavlara cesaretle yaklaşmayı değil doktrinlerini savunmayı öğretmiştir. Aristoteles, Aquinolu Thomas, Bellarmine veya başyargıç Coke'un hatalarını ortaya çıkarmak yerine, zihnimizi tamamen onların saçmalıklarıyla doldururuz. Bu durum her türlü kamusal eğitim kurumunda tekrarlanır. Ufak eğitim kurumları olan Kilise okullarında bile verilen temel dersler İngiliz kilisesi için batıl inancın yüceltilmesi olarak görülür... Bunların hepsi insanlığın gerçek anlamda menfaatine aykırıdır. Bilgeliğe giden yola adım atmadan önce bunlardan tümüyle vazgeçmek gerekir.

Zihnin en temel özelliği gelişim gösterebilmesidir. Bir kişinin, insanın belki de sahip olduğu en iyi özelliklerinden biri olan bu şeyden vazgeçtiği an, birtakım değişmez ilkelere bağlı kalmaya karar verdiği andır; bu, zihnin şu anki nedenlere değil de geçmişteki nedenlere odaklanmasıyla gerçekleşir. Kişinin sorgulamayı bıraktığı an, düşünsel ölümün gerçekleştiği andır. Sorgulamaktan vazgeçen kişi artık bir insan değildir; o artık ölmüş bir insanın hayaletidir. Bir öğretiyi doğrulara dayanan delillerden ayırmak kadar saçma ve kötü bir düzen olamaz. Eğer ben bu delilleri hatırlatma alışkanlığımı yitirirsem, düşüncem artık algıdan yoksun olur ve bir önyargı oluşur: önyargılarım beni etkileyebilir, fakat hakikatle ilgili gerçek bir düşünceyi bana göstermez. Bu şekilde yetişen bir insan ile zihnini her daim canlı tutan insan arasındaki fark, korkaklık ile cesaret arasındaki fark gibidir. Düşünsel bir varlık olan insan kendisini düşünmeye sevk eden nedenleri başkalarına karşı yineleyerek anımsamaktan hoşlanır, ki onlar da düşünebilsin ve böylece kendi zihni daha özgür ve açık olsun; ayrıca bu insan yapılan itirazları değerlendirme isteğini de pekiştirir, çünkü hatanın kalıcı bir hal almasından gurur duymaz. Bu tür faydalı bir değerlendirmede bulunamayan bir insanın değerli bir amaç izlemesi mümkün müdür?..

İkinci olarak, milli eğitim düşüncesi aklın doğasını gözetmeyen bir temel üzerine kurulur. Bir insanın bizzat kendisi için yaptığı her şey iyidir; komşuları ve ülkesinin onun için yapmayı vazife edindiği her şey ise kötüdür. Bizler için bilgelik, insanları her daim bir öğrenci olarak alı koymak değil, onları kendi adlarına hareket etmeye teşvik etmektir. Öğrenmek isteyen insan öğrenir; bu sayede kendisine verilen eğitimi alır, anlatılanları kavrar. Öğretmek isteyen insan öğretir; bu sayede çabasını coşkuyla ve enerjiyle ortaya koyar. Fakat politik yapı, her insana ayrı bir görev vermeyi kendine vazife edindiği anda, yapılan her iş umarsızca ve ilgisizce yürütülecektir. Üniversiteler ve özel kuruluşlar uzun zamandır bu donukluğa dikkat çekmektedirler... İnsanların görmesini engelleyen duvarları ortadan kaldırın, gerçek fırsatları elde etmelerini engelleyen şeyleri yok edin; fakat bunlar için gerekli olan eylemlerden kurtulmak gibi saçma bir işin altına girmeyin. Kazandığım şey, elde etmek istediğim için elde ettiğim ve gerçek değerini tarttığım şeydir; fakat zorla sahip olduğum şey beni tembelleştirir ve bana saygı duyulmasını sağlamaz. Kişinin kendi mutluluğu için çaba sarf etmeksizin, başkalarını güvence altına almak adına gösterdiği gayret büyük bir çılgınlıktır. –Milli eğitimle ilgili tüm önermeler, bu çalışmada defaatle çürütülmüş olan varsayımlar üzerine inşa edilmiştir...

Üçüncü olarak, devlet yönetimiyle açık bir ittifak kurulduğu için milli eğitim programı engellenmelidir. Bu, devlet ile kilisenin eski ve iddialı ittifakından daha ürkütücü bir niteliğe sahiptir. Bu denli kuşku uyandıran bir kurumu bu kadar güçlü bir mekanizmanın idaresine bırakmadan önce, bu yaptığımız şeyin ne olduğunu etraflıca düşünmemiz gerekir. Devlet bunu kullanmakta başarısız olmayacaktır, bilakis elini güçlendirecek ve kurumlarını kalıcı hale getirecektir. Devlet kurumlarının kendi açılarından hem zararsız hem de övgüye değer bir amaç güttüklerini söyleyebilecek duruma sahip olsaydık bile, daha az kötü bir durumla karşılaşmazdık. Eğitim sisteminin kurucuları

olarak onların görüşleri, siyasi iktidarlarındaki görüşlerinden farklı olmayacaktır: devlet yetkilisi olarak savundukları esaslar, öğrettikleri şey için temel teşkil edecektir. Gençlerimizin anayasaya saygı göstermesi öğretilmesi gereken bir şey olarak görülmemelidir... onlara hakikate saygı göstermeleri gerektiği öğretilmelidir; zaten anayasa, hakikat üzerinde hiçbir etkisi olmayan çıkarımlara karşılık gelir. Milli eğitim tasarısı despotizmin galip deldiği dönemde kabul edilmişti; bu sistemin, hakikatin sesini sonsuza dek bastıracağına inanmayız... Gene de özgürlüğün egemen olduğu başlıca ülkelerde, büyük hatalar yapıldığı varsayılabilir, üstelik milli eğitim bu hataları sürdürme ve tüm zihinleri tek bir kalıba oturtma eğilimindedir.[3]

4. Öğretmen

Daha önce de görüldüğü üzere bir öğretmen için dünyadaki en zor şey, öğrencisini kendisi için en iyi olanı yapma arzusunu taşır hale getirmektir. Okuldaki gençlerin ezici çoğunluğu, oluşturulan disiplin ortamına karşı içten içe güçlü bir isyan duygusu besler. Eğitmen ve öğrencinin izlediği yollar farklıdır. Öğrencinin hedefi, okuldaki sansür ve ceza uygulamalarından kaçıp kurtulmaktır. Aslında ilerleme arzusundan uzak olmayan öğrenci, kendisine verilen ödevlere boş ve yabancı gözlerle bakar. Böylesi bir durumda, öğrenciyi parlak bir figür olarak ortaya çıkaracak olan merakı bulmak mümkün değildir... Bu şekilde insan hiçbir şey öğrenemez. Öğrencisinin zihnini, bizzat kendisinin de öğrenmekten en fazla kaçınacağı şeylerle geliştirmeyi düşünen bir öğretmenin her daim korkunç hatalara düşmesi beklenmelidir.[4]

---

[3] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 6. Kitap, VIII. Bölüm.

[4] William Godwin, *Thoughts on Man*, Essay XI, The Distribution of Talents.

5. Öğretim

Hakikat diliyle konuşun, çocuğunuzu düşünün; bunun doğuracağı sonuçtan endişe duymayın. Ona önerinizin değerli ve arzu edilebilir bir şey olduğunu gösterin; korkmayın, çocuğunuzun ileride bu hoşuna gidecektir. Evladınızın düşüncelerine inanın; onun sahip olduğu zihinsel ve bedensel gücü gönülden destekleyin... Eğitimdeki yanlışlıklar, eğitim alanında sahip olunan gücün sınırlılığından değil, yapılan hatalardan kaynaklanmaktadır. Genellikle isteği canlandırmak adına bıkkınlık yaratırız. Kendimizi duruma kaptırırız ve adım adım bizi dinleyen kişinin aklından geçen düşüncelerin gerektiği şekilde farkına varmayız. İçine düştüğümüz hata, ikna etmek için zorlamada bulunmaktır, despotluğun kalbe giden yol olduğuna kendimizi inandırmaktır.[5]

6. Özgür Toplumda Eğitim

Şimdi toplumun eğitimi nasıl değiştireceğini değerlendirelim. Mevcut evlilik sisteminin ortadan kaldırılmasının, bir anlamda eğitimi kamusal alanda işler hale getireceği düşünülebilir; gene de bu çalışmada çıkarılan sonuçların gerçekliği bakımından, toplumdaki pozitif kurumlarla bunun sağlanması halinde, düşünsel esasa ilişkin temel prensiplerde büyük tutarsızlıklar yaşanacaktır. Bu noktada eğitimin farklı dallardan oluştuğu kabul edilebilir. İlk eğitim dalı, bir bebeğin içinde bulunduğu çaresiz durumun doğurduğu kişisel bakımla ilgilidir. Olağan doğum koşulu ve bu bakımın doğası gereği bu sorumluluk muhtemelen anneye intikal edecektir, elbette bu sorumluluk sırtına binen yükten ötürü anneyi eşitsiz bir duruma getirmediği müddetçe; nitekim sorumluluğun paylaşılması adına, başkaları dostane bir şekilde ve kendi isteğiyle sürece ortak olmalıdır.

---

[5] William Godwin, *An Enquiry of Political Justice and Its Influence on General Virtue and Happiness*, 1. Kitap, IV. Bölüm.

İkincisi yemek ve diğer ihtiyaçların karşılanmasıyla ilgilidir. Bu ihtiyaçlar bolluk ile yokluk arasında kendiliğinden doğru seviyeye kolay bir şekilde ulaşacaktır. Son olarak, eğitim terimi öğretimi ifade etmek için kullanılabilir. Bu tür bir toplumda öğretim, mevcut olana göre büyük ölçüde basitleştirilmeli ve değiştirilmelidir. Böylece çocukları yetiştirmek adına köle haline getirmenin zorunlu bir şey olduğunu düşünmek pek mümkün olmayacaktır. Bu durumda yapılan şey, birçok kibar uzmanı ortaya alarak kibirli ailelerin gururunu okşamak olmayacaktır. Hiçbir insan, olgunlaşana kadar zayıf ve acemi bir eğitimi can sıkıcı bir şey olarak görmeyecektir, olgunluk çağına gelindiği vakit herkes bu tür bir öğretimi reddedecektir... İnsan formundaki hiçbir canlının –kendi isteği olmadan ve eğitimi değerli bir şey olarak görmedikçe– bir şey öğrenmesini beklememek gerekir; her insan, kendi kapasitesiyle orantılı olarak, istemenin gücünü gözetenlerin rehberliği ve teşviki doğrultusunda genel bir görüşe sahip olmaya ve etraflı düşünceler sunmaya hazır olacaktır.[6]

[6] *Age.*, Ek Kısım, Cooperation, Cohabitation and Marriage.

VI

ANARŞİST FELSEFE

1. Özgürlük

Eşit bir düzene karşı olarak sıkça dile gerilen itiraz şu şekildedir: 'Eşitlik kişinin bağımsızlığına aykırıdır. Bu düzene göre her insan, topluluk içerisinde pasif birer aygıttır; insan başkalarının emri altında yemek, içmek, hareket etmek ve uyumak zorunda olan bir varlıktır. Kendi köşesine çekilme imkânı olmadığı ve başkaları tarafından yalnız bırakılmadığı müddetçe kendi yaşam alanına sahip değildir. Kendi zamanı ve şahsı adına bizzat yapabileceği hiçbir şey yoktur. Baskı ve zulmün altından kusursuz bir bağımsızlıkla esasen vuku bulacak şey sınırsız bir köleliktir.'

Bu itirazın geçerliliğini anlamak adına özgürlüğü iki türe ayırmamız gerekir; bunlardan birini doğal diğerini de ahlâki olarak adlandırmak mümkündür. Doğal özgürlük –bu anlayışa hizmet eden saikler ve nedenler hariç, her türlü kısıtlamadan bağımsız olarak– akıl sağlığı ve gelişimi için son derece önemlidir. Buna karşılık ahlâki özgürlük ise her daim zararlıdır. Bu bağlamda, topluluğun ahlâki açıdan hiçbir sakınca teşkil etmeyen yapısı temel alındığında bağımlılık, belirli kurallar içerir;

şüphesiz bu kurallar mevcut insan ırkının çoğu için hiç de hoş değildir, bunların beğenilmemesinin sebebi zayıflık ve kötülük yaratmalarıdır. Bu, her bireyin diğer bireylerin eylemleri üzerinde denetim kurmasını da içerir... Peki, neden bu tür şeylerden kaçınmamız gerekir? Her insanın davranışını düzeltmeye ve şekillendirmeye destek olacak şeylerin, komşusunun düşüncesiyle ortaya çıkmasından daha faydalı ne olabilir? Şu anda bireylerin eylemleri üzerinde kurulan bu tür bir denetimin bağnazca olmasının sebebi, uygulamaların el altından yapılıyor olmasına ve bizlerin hoşnutsuz ve isteksiz bir şekilde bu uygulamalara boyun eğiyor olmamıza dayanır. Ahlâki özgürlük her daim zararlıdır: çünkü... başka herkes tarafından tercih edilen belirli bir davranışı benimsemek zorunda olmadığımda ve diğerlerinden farklı davranarak topluma zararlı olduğu düşünülen bir bireyi ortaya çıkarmadığımda kendime yer bulabilmem mümkün değildir. Günümüz insanının, ussal ilkelerle izah etmeksizin, bu şekliyle bağımsızlığa duyduğu sevgi ve istediği şekilde davranma arzusu genel refah açısından bir hayli zararlıdır.

Gene de ussal ilkelerden bağımsız hareket etmememiz ve başkalarının samimi sorgulamalarından kaçınmamamız gerektiği halde, benliği geliştirmek ve düşüncelerimizin sesini dinlemek için her daim özgür olmamız gerekir. Eşitlik düşüncesinde bu ilkeyi çiğneyen herhangi bir şey olduğunda, yapılacak itirazın şüphe barındırmaması gerekir. Eğer burada sunulan düzen –genellikle ortaya konduğu gibi– bir hükümet, baskı ve kural düzeni ise, hiç kuşku yok ki bu çalışmadaki ilkeler doğrudan karşıtlık doğurur.[1]

Derinlemesine düşünmeyen kimseler, insanın dışsal hallerine büyük bir vurgu yaparken, içsel düşüncelerine daha az değinirler. Azim gösterilerek yapılan sorgulamalar bunun tersi yönünde düşünülmesine neden olacaktır. Özgürlük için değer

[1] *Age.*, 8. Kitap, VIII. Bölüm.

teşkil eden yücelik, kuvvet ve metanet gibi şeyler olmaksızın insanların dışsal özgürlüğe sahip olduğunu varsaydığımız takdirde, özgürlüğün bir değeri olmaz. Diğer taraftan eğer insan, bu niteliklere sahipse, geriye arzu edeceği pek bir şey kalmaz. Bu kişi yozlaşmaz; kolay kolay işe yaramaz veya mutsuz bir kimse haline gelmez. Despotizmin acizliğine güler geçer; kendi varlığını büyük istek ve iyilikle idame eder. Sivil özgürlük temelde aklın bu özelliğini ortaya çıkardığı ve ebedileştirildiği için arzu edilir. Demek oluyor ki insanlar yanlış hedefle yola koyulurlar, onlar dünyadaki ezici gücü alaşağı etmek ve devirmek için acele ederler. İnsanların aklını kullanmalarını sağlayın, bu şekilde onları özgürleştireceksiniz. Sivil özgürlük bunun bir sonucudur; hiçbir ezici güç fikri gücün karşısında duramaz. Bu yüzden her şey düzen içerisindedir ve belirli bir zamanda başarıya ulaşır. İnsanların vurup kırmaya bu kadar istekliyken aklın kullanılmasına bu kadar az sebat etmesi ne büyük bir talihsizlik![2]

2. Anarşi

Anarşinin, genel olarak anlaşılan şekli ile yönetimsiz bir toplum olarak tasarlanmış şekli arasında büyük bir farklılık olduğunu belirtmemiz gerekir. Büyük Britanya yönetimi yarın feshedilecek olsa –ve bu fesih o topraklarda yaşayan insanlara önceden nüfuz etmiş bir politik gerçekliğe dayanan tutarlı ve olgun görüşlerin bir sonucu olmadıkça– yaşanacak durum şiddetsizlikten bir hayli uzak olurdu...

Anarşi doğası gereği kısa süreli bir zarara yol açar. Bu zararın verdiği acı ne kadar büyük olursa, son da o kadar yakın olur. Fakat bizler, hem belirli bir süre içerisinde bunun yarattığı zararın ne boyutlarda olduğunu hem de vaat edilen sonun ne olduğunu gene de göz önünde bulundurmak zorundayızdır. Bu tür durumlarda öncelikli olarak feda edilen şey kişisel

[2] *Age.*, 4. Kitap, I. Bölüm.

güvenliktir... Şüphesiz en kötü özelliklere sahip anarşide, kitleler belirsiz bir mutluluğa kapılıp gidecektir. Fakat ne yazık ki insanlar, her şekilde komşusunun haset, kıskançlık ve kuşku duymasına yol açacaktır! Dizginlenemez vahşet ânında komşu hedef olarak görülür. Bu, aslında böylesi bir durumda yaşanan en temel kötülüktür, nitekim en akıllı, cömert ve cesur olanlar genellikle kötü bir kadere kurban giderler. Böylesi bir ortamda yapılacak şey, filozofların büyük bir emekle ve gecelerini gündüzlerine katarak ürettikleri eserleri yok etmek olacaktır. Bu... aceleciliğin ve düşüncesizliğin neticesi olacaktır. Akıl genellikle birden açığa çıkacaktır; fakat aklın tezahürü, güneşin ılıman ve eşit yayılan aydınlığı gibi değil, meteor ışıması gibi olacaktır. Âni bir enerji patlamasıyla harekete geçen insanlar, onları bu beklenmedik büyüklüğe taşıyan durumla benzerlik gösterecektirler. Sert, hissiz ve acımasız olacaktırlar; üstelik dizginleyemedikleri tutkuları... iktidara sıkıca sarılmalarına neden olacaktır.

Tüm bu kötülüklere rağmen, anarşinin yarattığı zararın hükümetin yarattığı zarardan daha kötü olduğu gibi bir sonuca hemen varmamamız gerekir. Kişisel güvenlik meselesine baktığımızda, anarşi muhtemelen despotizmden daha fena koşullara sahiptir; fakat bu durumda, anarşi ne kadar geçiciyse despotizmin de o kadar kalıcı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır...

Anarşi ve despotizmin birbirine büyük ölçüde zıt olduğu bir nokta daha vardır. Anarşi düşünceyi uyandırır, topluluğa güç ve cesaret verir, her ne kadar bunu olabilecek en iyi şekilde yapmasa da; nitekim anarşi ektiği tohumları olgunlaşmaya zorladığı için, ondan mükemmel bir dayanıklılığa sahip olması beklenmemelidir...

Anarşiye dair en enteresan meselelerden biri akıbetiyle ilgilidir. Anarşinin akıbetiyle ilgili olasılıklar, insanın tasavvur edebileceği çeşitli toplumsal düzenler kadar engindir. Anarşi despotizme son verebilir, vermiştir de; fakat anarşinin uygu-

lanması, yalnızca çeşitli kötülüklerin başımıza gelmesine neden olacaktır. Anarşi, ortadan kaldırılan yönetime göre daha ılıman ve tarafsız bir despotizm türüne yol açabilir. Doğrudan doğruya en iyi toplum biçimini beraberinde getiremez, çünkü insanları ister istemez karmaşık bir durum içerisinde bırakır, insanları kontrol etmek için güçlü bir elin işin içinde olması gerekir, üstelik insanların sakinleşmesi için yavaş ve ihtiyatlı bir sürece ihtiyaç duyulur.[3]

3. Özyönetim

Farklı ülkelerdeki insanların gelecek bir tarihte sergileyecekleri gelişimlerin benzer olacağını varsaymak mümkündür, zira hepimiz küçük bir bölge üzerinde, insanların yetkisini birbirinden bağımsız olarak genişletecek benzer meleke ve isteklere sahibizdir, nitekim komşular birbirlerinin meselelerinden haberdar ve kendi aralarında kusursuz bir eşitliğe sahiptirler...

Yönetime dair soyut fikirlerin barındırdığı her türlü kötülük, yetki alanının kapsamının belirlenmesinde daha vahim bir hal alır... Hırsın, yetki alanında veba kadar tehlikeli olduğu... düşünülebilir. Halk hareketleri yeryüzündeki su gibidir, yüzeyin geniş olduğu bir yerde trajik etkiler yaratabilir, fakat mütevazı bir göl gibi çevrelenmişse ılımlı ve zararsızdır.

Esasen buna itiraz getirmek mümkündür: 'Büyük beceriler büyük bir hırsın ürünüdür, üstelik oldukça sıradan bir cumhuriyette aklın gücü etkisiz hale gelebilir.' Bu itiraz, şayet doğrulanırsa, yapılan en ciddi değerlendirme olarak kabul görecektir. Fakat burada öne sürülen hipotezle ilgili olarak şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki, böylesi bir durumda, tüm insanlar bir anlamda tek bir büyük cumhuriyet inşa edecektir ve mantık çerçevesinde faydalı bir şekilde hareket etmek isteyen bu insanların düşünceleri, hiç olmadığı kadar canlı olacaktır.[4]

---

[3] *Age.*, 7. Kitap, V. Bölüm.
[4] *Age.*, 5. Kitap, XXII. Bölüm.

Aslında, ülkede parlamentoya temsilci gönderme yetkisi uygun bölgelere dağıtıldığında, bu bölgelere –ortak bir amaç doğrultusunda kendi adalet anlayışlarına uygun olarak– iç işlerini düzenlemeleri için yetki verilmesinin herhangi bir kötü sonuç doğurmayacağı görülmektedir. Nitekim önceden böyle de olmuştur; tek başına yasama gücüne sahip büyük bir imparatorluk genel bir kongre ve bölgesel bir konseyle hızla cumhuriyete yakın bir konfederasyona dönüşerek, olağanüstü durumlarda doğan işbirliği ihtiyacını karşılamıştır. Büyük bir imparatorluğa ve tek yasama gücüne sahip olunması, askerî hamaset döneminden kalan barbarlığın açık bir göstergesidir. Politik güç yurttaşların gerçekleri görmesini sağladıkça ve bölge konseylerindeki yapı sadeleştirildikçe, anlaşmazlıklar ve hasımlık hemen hemen tamamen yok olacaktır. Siyaset bilimi gizemli kabuğundan sıyrıldıkça, toplumsal gerçeklik açığa çıkacak ve aklın sesi dinlendikçe bölgeler uyumlu ve esnek olacaktır...

Geniş bir alana yayılmış küçük yaşam alanlarının biraraya gelmesiyle oluşan ve tek yasama organını bu bölgede yaşayan insanların oluşturduğu büyük bir meclis, temsil ettikleri kişilerin meselelerini yoluna koymak adına gerekli olan pek çok yasa tasarısını doğrudan uygulamaya koyar. Ticari rekabet kurallarının baskısı altında kalan büyük bir şehirde, yönetmeliklerin kapsayıcılığı ile kişilere özel ayrıcalıkların geç de olsa farkına varılır. Fakat bir insanın gerçek anlamda doğasıyla ve istekleriyle tamamen örtüşen bir sadelikte yaşayan küçük bir bölge halkı, kısa bir süre içerisinde genel kanunların gereksizliğinden kuşku duyacaktırlar ve daha önceden oluşan meselelerle ilgili hükümlere varacaklardır, üstelik bunu yaparken eskiden yazılmış olan belirli aksiyomlara göre değil her bir meseleyi doğuran koşul ve ihtiyaçlara göre hareket edeceklerdir.[5]

Eğer topluluklar, şimdiye dek yaptıkları gibi, büyük bir bölgeye sahip olmayı istemek ve beyhude imparatorluk hayal-

[5] *Age.*, 6. Kitap, VII. Bölüm.

leriyle kendilerini dolduruşa getirmek yerine, zorunlu şartlar altında konfederasyon koşullarına sahip küçük bir bölgeyle yetinselerdi, her birey tüm üyelerini tanıdığı bir toplum içerisinde yaşardı; komşularından hoşnut olmayan bir birey, insanların kaprisinden değil de evrenin düzeninden kaynaklanan bir mecburiyetten dolayı, kaçınılmaz bir zorunlulukla ya reform yapmaya ya da oradan göç etmeye mecbur kalırdı.[6]

4. Adalet ve Savunma

Yönetimin yalnızca iki meşru amacı vardır: toplum içerisinde yaşayan bireylere karşı yapılan haksızlıkları gidermek ve dışarıdan gerçekleştirilen bir istilaya karşı ortak savunma yapmak. Bu amaçlardan ilki, topluluk içerisindeki bireylere yönelik saldırılarla ve ortaya çıkabilecek mülkiyetle ilgili mesele ve ihtilaflara dair karar verilmesi amacıyla, jüri heyetine alan açacak bir kurum tarafından yerine getirilir. Doğruyu söylemek gerekirse, bir suçlunun ehemmiyetsiz ve kısıtlı bir yargılamadan kurtulması kolay olabilir; üstelik komşu bölgelerin ve bu bölgelerdeki yargılamaların –mevcut hareketleriyle hem bize hem de onlara zarar veren bir suçlunun uzaklaştırılması veya ıslah edilmesinde bizimle işbirliği yapanların yönetim biçimleri ne olursa olsun– başlangıçta benzer usullerle idare edilmesi ya da en azından buna gönüllü olunması gerekli görünebilir. Fakat bu amaç için herhangi bir açık sözleşmeye ve merkezî otoriteye gerek yoktur. Adalet ve karşılıklı menfaatler, insanları birbirine mühür ve imzalardan daha fazla bağlar. Böylece suçlunun peşine düşmek için suça yönelik ceza getirme zorunluluğu... büyük ölçüde sönümlenecektir. Suça götüren nedenler seyrekleşecektir, cezayı ağırlaştırıcı sebepler azalacaktır ve kötü koşullar ortadan kalkacaktır. Cezalandırmadaki temel hedef, toplum içerisindeki tehlikeli bireyleri engellemektir; bu engellemenin hedefi, sınırlı bir çevredeki bireylerin birbirlerinin

[6] *Age.*, 7. Kitap, III. Bölüm.

hareketleri üzerinde uyguladıkları genel bir denetimle ve her türlü gizem ve deneyselcilikten uzaklaşmış insanlarla ilgili yargıları şekillendirecek temkinli ve sağduyulu yaklaşımla karşılık bulacaktır. Hiç kimse, suçluyu genel rıza doğrultusunda kuşatan makul yargılamaya karşı koyacak gücü kendinde bulamayacaktır. Böylece suçlunun aklının bir köşesinde umutsuzluk ya da mahkûmiyet olacaktır. Suçlu kamçı ve zincirlerden daha dayanılmaz bir güç tarafından davranışını düzeltmek zorunda bırakılacaktır.

Bu, siyasi iktidarın kaba taslak bir ifadesidir. İki bölge arasında ortaya çıkan bir ihtilaf çoğunlukla makul bir temele dayanmaz; çünkü herhangi bir sorun ortaya çıktığında, mesela sınırlarla ilgili bir sorun baş gösterdiğinde, ne kadar toprağın hangi bölgeye ait olması gerektiğini anlamamız çok güçtür. Ussal ilkelere sadık kalındığı takdirde, hiçbir topluluk kendi yaşadığı bölgeyi genişletmekle ilgilenmez. Müttefiklerimizle dostluk kurarsak, ilkelerimiz doğrultusunda kesin bir yöntem benimseyebiliriz, böylece eşitlik ve ölçülülüğü deneyimleyebiliriz...[7]

5. Devletin Feshi

Sistemimize dâhil ettiğimiz farklı versiyondaki ulusal meclisler için zaruri görülen otoritenin ne boyutlarda olduğunu düşünmemiz gerekir. Bu meclisler, konfederasyondaki farklı üyelere komut vermeli midir? Yoksa ortak bir fayda sağlamak adına yapılan irdeleme ve akıl yürütmelerde bu üyeleri –önerilecek yol ve yöntemlerin makul olup olmadığına bu meclisleri razı etmeleri için– işbirliği yapmaya davet etmek yeterli midir? Bunlardan ilki, başlangıçta zaruri olabilir. İkincisi sonradan yeterli olacaktır. Antik Yunan'daki amfiksiyonik konseyler,*

[7] *Age.*, 5. Kitap, XXII. Bölüm.

* Şehir devletlerinin ortak siyasi sorunlarının tartışıldığı ve çözümlendiği bölgesel konferanslardır. (ç.n.)

kişisel özelliklerden kaynaklanan durumlar dışında hiçbir otoriteye sahip değildi. Parti ruhu yok edildikçe, halk içerisindeki durmak bilmez kargaşa dindikçe ve politik aygıt basitleştikçe aklın sesine daha fazla kulak verildi. Meclis vasıtasıyla farklı bölgelere yapılan çağrılar –büyük şüpheler uyandıran beyhude istekler içermeseydi– makul hareket eden insanların onayını almayı başaracaktı.

Bu yorum bizi bir adım öteye taşır. Ulusal meclisler örneğinde olduğu gibi, farklı bölgelerdeki jüri ve meclislere yapılan çağrılar ile onlara verilen emirler arasında benzer bir şekilde ayırımlar yapılmamalı mıdır? İlk olarak burada belirli bir ölçüde otorite ve şiddetin gerekli olacağını varsayacağız. Fakat bu gereklilik, insan doğasından kaynaklanan bir şey değildir, bilakis bu, insanı yozlaştıran kurumların yarattığı bir zorunluluktur. Kişi, kendisine yöneltilen eleştirileri dinlemekten veya bunlara razı gelmekten kaçınmaz, bunları riyakâr eleştiriler olarak görmek gibi bir alışkanlığı yoktur; komşusu, ailesi ve yöneticisi onun çıkarı veya arzusuna salt saygı gösteriyor gibi davransa da, aslında birey bizzat zarar görmek pahasına onları korumayı düşünür. Bu tür şeyler anlaşmazlıkların ve karmaşıklıkların vahim etkileridir. Tavsiyeler doğrultusunda, gasp ve hırs dışındaki tüm güdülerle toplumsal sistem basitleştirilmeli, adalet ilkeleri her alana taşınmalı ve kör inanç ortadan kaldırılmalıdır, ancak bu şekilde tüm insanların akılcı ve erdemli olması beklenebilir. Bu durumda jüri –bir sistematiği dikte etme yetkisine sahip olmaksızın– sistematik bir tartışma önermeyi yeterli bulacaktır. Bu durumda suçluları hatalarından vazgeçmeye davet etmek yeterli olabilecektir. Onların itirazlarının bazı durumlarda yersiz olduğu kanıtlandığı takdirde, bu tür koşullardan kaynaklanan kötülükler, şahsi yargılamalarda gerçekleşen daimi ihlallere göre daha az önem teşkil edecektir. Fakat gerçek hayatta kötülük yoktur; çünkü aklın hâkimiyetinin evrensel olarak kabul gördüğü yerde, otoriteye yönelik itirazlar getirmek mümkündür...

Muhtemelen okuyucu bu görüşlerden nihai bir sonuç elde etmeyi beklemektedir. Şayet jüri uzun karar verme süreçlerine son verebilirse ve mecburiyetlerden adım adım uzaklaşılarak tek itimat edilen şey akıl olursa, bir gün hem jüriyi hem de diğer her türlü kamu kurumunu bir kenara atılması gereken lüzumsuz şeyler olarak görmez miyiz? Aklını kullanarak hareket eden bir insanın düşünceleri on iki kişininki kadar geçerli olamaz mı? Seçim yapma gibi formaliteler olmaksızın, bir bireyin komşularına emir verme yetkisi herkes tarafından yeterince kötü bir mesele olarak görülmeyecek midir? Cezalandırılması gereken epey bir kötülük veya zaptedilmesi gereken birçok hırçınlık olacak mıdır? Neticede akıl, insan gelişimindeki en önemli şeylerden biridir...[8]

6. Toplumsal Düzen

İhtiyaç olandan fazlasını elde etme düşüncesinden kurtulduğumuzda, insan eliyle yapılan üretimin büyük bir kısmına duyulan gereklilik ortadan kalkacaktır; böylece artan şeyler, topluluğun aktif ve gayretli üyeleri arasında dostane bir şekilde paylaşılacağı için, hiç kimse için külfet yaratmayacaktır. Her insan basit ama sağlıklı gıdaya erişecektir; herkes ruhuna neşe katan makul bedensel çalışmaları ortaya koyacaktır; hiç kimse yorgunluğa kapılmayacaktır, üstelik her birey sevecen ve insancıl hislerini besleyecek ve entelektüel gelişimlerini sürdürme becerilerini ortaya çıkaracak serbest zamana sahip olacaktır.[9]

Eşitliği sağlayacak emek değeri üzerine derinlemesine düşünürsek, bu argüman güçlenecektir. Birçok insanın itirazının altında yatan, azaltılmasını istediği bu çabanın niceliği nedir? İstenen şey, harcanan emekten çok daha hafif, makul bir rahatlığa sahip ferah çalışma koşullarıdır. İçinde bulundukları durum veya çalışma koşullarının bir sonucu olarak, insanların zo-

[8] *Age.*, 5. Kitap, XXIV. Bölüm.
[9] *Age.*, 8. Kitap, III. Bölüm.

runlu olarak yer aldıkları iş alanından kendilerini muaf tutmayı düşünmelerini beklemek, böylesi bir toplumda pek mümkün değildir. Hemcinslerinin emeğiyle şişerek tembelce yatan bir tane bile zengin insan olmamalıdır. Matematikçiler, şairler ve filozoflar kendilerine insan olduklarını hissettiren tekerrür eden emekleri sayesinde yeni bir neşe ve enerji yığını elde etmelidir. Hiçbir insan kendini değersiz ve lüks malların üretimine adamamalıdır; hiç kimse karmaşık devlet mekanizması içerisinde, vergi toplayanlar, mübaşirler, gümrükçüler, rahipler ve katipler arasında hareket etmek zorunda bırakılmamalıdır.[10]

Toplumun mevcut durumunda hedeflenen şey emeği çoğaltmaktır; başka bir durumda bu hedef, emeği kolaylaştırmak olacaktır...

Sunulmuş olan taslağa bakıldığında, bir topluluk içerisindeki her yirmi kişiden birinin emeğinin, geri kalan herkesin temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olabileceği görülmektedir. O halde bu emek, yalnızca birkaç kişi tarafından sergilenen bir şey olmak yerine dostane bir şekilde bütüne dağıtılırsa, her insanın kendi zaman dilimindeki yirminci kısmı meşgul edecektir. Sanayide çalışan bir insanın emeğini hesaplarken –dinlenme, istirahat ve yemek saatlerini çıkardığımızda– her gün bir işle on saat uğraştığı görülecektir. Buna göre, topluluğun her bir üyesi tarafından günde yarım saat sergilenen ağır bir iş, bütün gereklilikleri yeterli bir şekilde karşılayacaktır. Böyle bir çalışmadan kim kaçınır ki? Böylesi bir şehir veya bölgede peşisıra farklı kişilerin yarım saatlik çalışmalarına yevmiye verilerek, toplumdaki mutluluğun toplamda şu anda olduğundan daha fazla olacağına kim inanır? Ruhumuzu tutku ve umutla güçlendirmeden, her insanın yüce zihinsel enerjisi için yeterli boş vakte sahip olacağı adil ve verimli bir alan yaratmak mümkün müdür?[11]

---

[10] *Age.*, 8. Kitap, VI. Bölüm.

[11] *Age.*

Serbest zamanı arttırmak gerekir; gelişmiş aklın sahip olduğu bu zaman, kusursuz tasarımların yapıldığı zaman dilimidir, bu süre aralığında beğeni ve değer verme gibi eğilimler fikre dönüşür ve bu yönde tasarımlar ortaya çıkar. Sükûnetli bir serbest zaman diliminde düşünceye tutkuyla bağlanmadan aklın varlığını yüceltmek mümkün değildir. Artık dolambaçlı yollar ve boş amaçlar peşinde koşarak kendini kaybetmesine müsaade edilmeyen bu tutku, en nitelikli rotayı bizzat izleyecek ve ortak faydanın tohumlarını her daim ekecektir. Akıl, olası keşif ve gelişimleri muhtemelen hiçbir zaman nihayete erdiremeyecek olsa da, halihazırda tasarlayamadığımız düşünceler hızlı ve sağlam bir şekilde gelişecektir.[12]

İnsanların işbirliği ifadesinden genel olarak anladıkları şey, nispeten kötü bir şeydir. Yalnız bir insan kendi gereksinimleri doğrultusunda düşüncelerinden ödün vermek veya bunları ertelemek zorunda kalır. Bu koşullardan dolayı nice harika tasarım, düşünceler arasında yok olup gitmiştir. Bir insanın başkalarının yararını düşünmek zorunda bırakılması daha da kötüdür. Şayet komşumla birlikte yemek yemem veya çalışmam bekleniyorsa, bunun için ya benim ya da onun açısından en uygun zaman belirlenmelidir veya bu ikisi dışında bir vakitte karar kılınmalıdır. Bizler bir saatin mekanik tekdüzeliğine indirgenebilecek varlıklar değilizdir.

Dolayısıyla buradan çıkan sonuç, elzem olmayan işbirliklerinden itinalı bir biçimde kaçınılması gerektiğidir, mesela alışılagelmiş çalışma biçimlerinden ve zorunlu bir biçimde birarada öğün geçirmekten uzak durulmalıdır. 'Peki, yapılması gereken işin doğasından ötürü zaruri görülen bir işbirliği için ne diyeceğiz?' Bu, daha hafif bir şeydir. Fakat birlikte hareket edilen işlerde, kişiler arasındaki duygusal paylaşımlara göre muhtemelen daha fazla incitici koşul mevcuttur. Halihazırda işbirliğinin kötülüklerini değerlendirirken, bazı zorunlu koşulları

[12] *Age.*

göz önünde bulundurarak önceliklerin ertelendiğinden şüphe duymak makul değildir. Doğal olarak işbirliğinin her zaman gerekli olup olmadığı, bizim karar verme açısından güçlükle yetkin olacağımız bir meseledir. Günümüzde bir ağacı kökünden yere indirmek, kanal açmak ve gemi yapmak gibi şeyler birçok kişinin işgücünü gerektirir. Peki, her zaman yoğun işgücü gerekecek midir? İnsanların yaptıkları çeşitli çarkları, dokuma makinelerini, buhar makinelerini vb. karmaşık icatları göz önüne getirdiğimizde, ortaya konan emeği hayretle izlemiyor muyuz? Bu gelişim türünün nerede durması gerektiğini bize kim söyleyecek? Halihazırda bu tür icatlar, toplumdaki işçi kesimini korkutmaktadır; ayrıca bu icatlar, her ne kadar sonradan çoğunluğun önemli çıkarlarına hizmet etse de, geçici sıkıntılar doğurabilmektedirler. Fakat eşit emek gösterilmesi halinde, ihtilafın önüne geçilme ihtimali vardır. Gelecekte bir insanın en kapsamlı işlerin üstesinden tek başına gelip gelemeyeceği kesin değildir; veya daha alışılagelmiş bir şekilde örnek vermek gerekirse, bir sabanın tarlaya dönüşüp dönüşemeyeceği ve gözetime ihtiyaç duymaksızın iş görüp görmeyeceği kesin değildir. Bu bağlamda bakıldığında, meşhur Franklin'in* yaptığı tahmini dile getirmek gerekirse, 'bir gün akıl her şeyin üstesinden gelecektir.'[13]

Ancak gerçek şu ki, eşitlikçi bir sistem hiçbir kısıtlama ve denetime gerek duymaz. Ortak emeğe, öğüne ve cephaneye ihtiyaç duymaz. Bunlar düşünce gücünü kullanmaksızın davranışı kısıtlamaya yönelik zayıf ve hatalı araçlardır. Toplumun kalbini kazanmayı beceremeyip zalim düzenlemelerle sonuç almayı ümit etmek beyhudedir. İnsanların kalbini kazanabiliyorsanız düzenleme zaten fuzulidir...[14]

Özgürlük sevgisi, birlik duygusuna yol açar ve başka insanların sorunlarına ortak olunmasını sağlar. Hakikatin genele ya-

* Benjamin Franklin. (ç.n.)

[13] *Age.*, 8. Kitap, VIII. Bölüm.

[14] *Age.*

yılması, genel bir gelişimi doğuracaktır; insanlar her şeyin gerçek değerine ulaşacağı fikrine günbegün yaklaşacaktır. Ayrıca şunu belirtmemiz gerekir ki, bu gelişme bireysel değil kamusal olacaktır. Gelişim herkesin gelişimidir. Her insan, komşusunun düşünceyle yaydığı adalet ve dürüstlük duygusunu kendinde keşfedecektir.[15]

Baskı, kölelik ve sahtekârlık gibi şeyler mevcut mülkiyet düzenin ürünüdür. Bunlar düşünsel ve ahlâki gelişimin düşmanıdır. Haset, fesat ve intikam gibi diğer kötülükler bunların ayrılmaz ortaklarıdır. İnsanların bolluk içerisinde yaşadığı ve herkesin doğanın nimetlerini paylaştığı bir toplumda bunlardan herhangi birinin hüküm sürmesi mümkün değildir. Bencilliğin tamahkâr özü ortadan kalkacaktır.[16]

[15] *Age.*, 8. Kitap, X. Bölüm.
[16] *Age.*, 8. Kitap, III. Bölüm.

William Godwin

Anarşinin bugünkü anladığımız şekli için milat 18. yüzyıl olarak alınabilir, işte Godwin'in önemi bu noktada ortaya çıkar, zira çağdaş dönemin bilinen ilk ismidir. Peter Marshall'a göre, "Godwin anarşizmin en büyük düşünürüdür. Seksen yıllık ömründe onlarca kitap, binlerce sayfa kaleme alan Godwin, yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda radikal bulunabilecek bir felsefeye sahiptir.

Godwin'e göre dünyadaki kötülüğün temel kaynağı yerleşik yönetimleri ve kurumları olan devlettir, olması gereken şey devletsiz toplum ve otonom yapıların inşa edilmesidir. Doğrudan demokrasi uygulanarak tüm yurttaşlar birbirinin sesini duyabilmelidir. Ayrıca Godwin, mülkiyeti herkesin ortak kullanımına açılması gereken bir şey olarak görür ve işbirliğine vurgu yapar; ona göre, üretim kişilerin yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda gönüllülükle organize edilmelidir;bu nedenle onun komünizm ve anarşizmle ilgili ilk sistematik fikirleri ürettiği kabul edilir. Bu fikirler Kropotkin sayesinde yaygınlaşır.

"Komşunu kendin gibi sev," diyen Godwin'e göre anarşist düzene geçiş şiddetsiz ussal bir aydınlanma süreciyle yaşanmalıdır: "Doğrusu, bu eşitsizliği gidermenin yolu şiddet değil, akıldır." Ona göre, insan aklı ve mantığının gücü sınırsızdır. Özgürleşmenin anahtarı akıldır.

Godwin'in yaklaşık 250 yıl önce kaleme aldığı yazılarına anarşizm, felsefe ve siyaset bilimi açısından Batı'da ilginin geçtiğimiz yüzyılda yeniden canlanması ve Türkiye'de ise Godwin'in eserlerinden herhangi birinin çevrilmemiş olması, bu çalışmanın oluşmasındaki temel motivasyonlardan biridir.

THG
0280380
SHS

ISBN: 978-625-7030-40-3

FELSEFE